

वहाडसमाचार.

पुस्तक ८

अकोला, रविवार ता. ८ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ०

अंक ४५

जाहिरात.

वहाडसमाचाराची किंमत.

वर्षाचे अगाऊ	५
सालअखेर	७
फुटकळ अकास	४४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपीत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

वसूल.

रा. रा. नागोराव रुण देशपांडे	११०४
" " जयवंत बाजीराव देशपांडे	९
" " हरी अनंत दांडेकर स्क. मा.	९
" " महादेव गंगाधर स्क. मा.	६०८
मे० बुशवी साहेब	१०
रा. रा. रामजी शाळिग्राम	९
रा. गणाजी बलद खानाजी पाटील	६०८
" केशवराव रामजस साहू	७०८
" नेटिव लायब्ररीचे सेक्रेटरी तासगाव	४
रा. रा. केशव लक्ष्मण जोरवेकर	२०
" " सोनेशिंग जेल दरोगे	६०८
" " रामराव नापूजी देशपांडे	९

नोटिस.

पत्राच्या शिलकी बाक्यां-
वर व्याज द्यावे लागेल.

आमच्या कित्येक वर्गाणीदारांकडे दोन दोनवतीन तीनवतीन बाक्या येणे राहिल्या आहेत त्या त्यांनी आतां खानगी रीतीने लवकर पाठविल्यास आम्हांवर त्यांची मोठी मेहेरबानी होईल व त्यांची आणि आमची दगदग चुकेल. आणि अशी त्यांनी कृपा न केल्यास निरुपायामुळे त्या बाक्या कायदेशीर रीतीने वसूल करणे आम्हांस भाग होईल; आणि तसेंच करावे लागेल तेव्हां प्रत्येक सालची बाकी घेण्यास योग्य झाल्या दिवसापासून तिचे व्याज दरमहा दर शेकडा दोन रुपये प्रमाणे जे आकारिले ते तिजवर चढवून वसूल करण्याची तजवी केली जाईल हे सर्वांस अगाऊ कळविण्यांत येत आहे.

तसेच साल दरसाल बाक्या मागण्या करितां इकडून वेळोवेळा पत्रे लिहिली आहेत व पुढे लिहिली जातील त्यांचा टपालखर्च व मुदाम मनुष्य पाठवावे लागल्यास त्यांचा खर्चही त्या या कुळावर आ

कारला जाईल हेही सर्वांस कळवे.
तारीख ७ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ०
खेडराव बाळाजी फडके.
वहाडसमाचाराचे मालक.

वक्तृत्वोत्तेजक मंडळी
उमरावती.

जाहिरात देण्यांत येते की, ह्या मंडळीचा चालू सालचा वक्तृत्व समारंभ येत्या नाताळचे सुद्धीत हणजे तारीख २६ माहे डिसेंबर रोजी उमरावती येथे सुरू होईल. वक्तृत्वाचा विषय खाली लिहिल्या प्रमाणे नेमिला आहे.

" सन १८२९ साली वहाडांतील सर्व रयतेच्या तर्फे कोणी वकील हैद्राबादेस जाऊन निजाम सरकारापुढे या प्रांतांतील सरकारी अमलदारांचा जुलूम व एकंदर अदाधुंदी यांचे वर्णन करून इकडील प्रांतांत व्यवस्था नीट करण्याविषयी निजामाची प्रार्थना करतो आहे."

सदरील विषयावर संभाषण करण्याची ग्याची इच्छा असेल त्यांनी आपला पत्ता व सही ह्यां साहित प्रमोदसिंधु छापखान्यांत पत्रे खाली सही करणाराच्या नावे तारीख १० डिसेंबर सन १८७४ च्या आंत पोचतील अशी पाठवावी.

उत्तम भाषण करणारास २५ रुपयांचे इनाम, व त्याच्या खालोखाल भाषण करणारास १५ रुपयांचे इनाम ह्या प्रमाणे दोन इनामे देण्याचे ठरले आहे.

उमेदवारांच्या समजुतीची कलमे
१. संभाषण मराठी भाषेत केले पाहिजे.
२ उमेदवारांनी उभे राहून भाषण करावे व आपणापाशी लेखा टिपण वगैरे ठेवू नये.

३ इनामाची इच्छा न धरितां संभाषण करण्याची कोणाची इच्छा असल्यास त्यासही मंडळी योग्य वाटल्यास परवानगी देईल. ता. १ नोवेंबर १८७४.

यशवंत गोविंद सातारकर
वक्तृत्व० सभेचे सेक्रेटरी.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY
NOTICE.
DELIVERY OF PARCELS AT
POONA AND SOLAPUR.

ग्रेट इंडियन पेनिनशुला.

रेलवे.

नोटिस.

पुणे आणि सोलापूर पार्सलें
पावतीं करणें.

या लेखाच्या द्वारेने नोटिस दिली जाते ऐशीजे, ही कंपनी आतां यापुढे पुणे आणि सोलापूर या ठिकाणी पार्सलें पोहोचविण्याचे आपल्या आंगावर घेत नाही. आणि या कामाबद्दल जास्त घेत असलेले हंशील यापुढे घेण्याचे बंद केले जाईल.

ज्यांच्या नावावर पार्सलें आली असतील त्यांनी आपली पार्सलें स्टेशनावर घे

प्याबद्दल आपापली तजवीज करावी.
मुंबई ता. २९ आक्टोबर
सन १८७४ इसवी.

हेन्री कांडर,
जनरल ट्रॉफिक म्यानेजर.

पुणे सार्वजनिक सभेकडून.

मुंबई सरकारचा ठराव-ता० २९
आक्टोबर सन १८७४.

नवीन मोजणीत झालेले चढ कमी
करण्याबाबत.

१ ज्या तालुक्यास किंवा तालुक्याचे भागास नवीन मोजणी होऊन दर लागू केले नाहीत, त्यांत खाली लिहिलेल्या यत्ने हून ज्यास्ती चढ मोजणीकडील अमलदारांनी करू नये.

[१] तालुक्याचा किंवा तालुक्याचे भागाचा जो पहिल्या मोजणीचा आकार असेल त्यापेक्षां शेकडा ३३ रुपयांहून एकंदरीत ज्यास्ती चढ करू नये.

[२] कोणत्याही गावाचा जो पहिल्या मोजणीत आकार असेल त्याहून नवीन मोजणीत शेकडा ६६ रुपयांहून ज्यास्ती चढ करू नये.

[३] कोणत्याही एका नंवराचा जो पूर्वीचे मोजणीत आकार असेल त्याहून शेकडा १०० रुपयांहून हणजे दुपटीच्या मानापेक्षां ज्यास्ती चढ करू नये.

[४] कोणत्याही नंवराची नवीन मोजणी करतांना पूर्वीच्या मोजणीत जितका खराब वजा घातला असेल तितका खराब वजा आकारी नवीन मोजणीत ठेवावा. त्यावर सारा बसवू नये.

२ ज्या तालुक्यांत नवीन मोजणीचे दर लागू झाले आहेत ते दर फिरवून खाली लिहिल्याप्रमाणे तालुक्याचे, गावाचे व नंवराचे आकार कमी करण्याविषयी सरकारने ठराव केला आहे.

(१) पूर्वीच्या मोजणीत जितका खराब वजा घातला होता ते बदा खराब नवीन नंवरांत वजा करून बाकीवर आकार बसवावा व खराबावर चढविलेला आकार कमी करावा.

(२) ज्या तालुक्यांत नवीन दर सुरू झाले आहेत तेथे शेकडा ५० रुपयांहून ज्यास्ती चढ होणार नाही अशा रीतीने एकंदरीत सर्व जमिनीवरील दर कमी करावे

(३) कोणत्याही गावांवर एकंदरीत पूर्वीचे आकाराहून शेकडा ७५ रुपयांहून ज्यास्ती चढाचा आकार होऊ नये.

[४] कोणत्याही नंवरावर पूर्वीचे आकाराहून शेकडा १०० रुपयांपेक्षां ज्यास्ती चढ होऊ देऊ नये.

(५) कलम ३ व ४ यांत ठरविलेल्या यत्नेहून ज्यास्ती आकार होऊ लागल्यास सरकारची विशेष मंजुरी घेतल्याशिवाय मोजणीकडील अमलदारांनी चढ करू नये.

३ सन १८४८ सालानंतर ज्या जिल्ह्यांत मोजणीचे दर लागू झाले असतील त्या जिल्ह्यांत नवीन मोजणी न करता वरील यत्नेप्रमाणे नवीन दराची आकारणी मात्र केली जाईल.

जमिनीवर नवीन मोजणीत झालेल्या चढाचा आकार कमी व्हावा अशाबद्दल पुणे सार्वजनिक सभेकडून सुमारे आज तीन वर्षे खटपट चालू होती, त्यावरून सरकारने रयतेची दाद घेऊन, वर लिहिल्याप्रमाणे, धान्याचे दर कमी करण्याचे बाबतीत मोठ्या महत्वाचा ठराव केला; सन त्यांतील सारांश सर्व लोकांस कळण्या करितां सभेच्या हुकुमावरून छापून प्रसिद्ध केला आहे.

ता० ३१ आक्टोबर सन १८७४.

शिवराम हरी साठे.

पुणे सार्वजनिक सभेचे चिटणीस.

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रक्यांच्या मतास मिळूनच असतील असे समजू नये.

रा० रा० वहाडसमाचारकर्ते यासः—

वि० वि० आपल्या सुंदर पत्रां खाली लिहिलेल्या चार ओळी छापण्याकरिता पाठविल्या आहेत. त्या आपण मेहेरबानी करून छापून प्राप्त कराल अशी आशा आहे. मी फिरत फिरत कसने पातुडे ता. जळगाव येथे गेलो होतो हा गांव बराच मोठा आहे व यांत रंगारी लोकांची बरीच मोठी वस्ती आहे. या गावास वाननदी आहे. इला बहुतकरून नेहमी पाणी असते. या नदीच्या कांठीं जवळच एक मठ आहे. त्यांत मोठी हवाशीर नागा आहे तसेच तेथे एक दगडी जाते आहे ते फारच मोठे आहे. शिवाय गावाच्या सभोवती नगीचे आहेत तेणेंकरून गावास बरीच शोभा आली आहे.

गावांत दररोज संध्याकाळी चावडीस मोर गुजरी भरत असते त्या ठिकाणीं दुतर्फी हनेल्या आहेत. व भुसारी नगरे लोकांचीं दुकाने आहेत तेणेंकरून त्या वेळेस देखावा चांगला दिसतो.

पुढे जवळच सरकारी इ. मराठी शाळा आहे तिकडे पाहिले असतां मात्र वाईट वाटते. पत्रकर्ते महाराज, काय हा चमत्कार! जागो जाग खेडोपाडीं सरकारनें शालागृहे बांधिली आहेत; आणि

अशा ठिकाणी कां नसावे याविषयी आपणच विचार करा. मी असेही ऐकिले आहे कीं बहुतेक मुलकी अधिकाऱ्यानी येथे शाळागृह नवीन बांधण्याविषयी शिफारसी केल्या आहेत. परंतु त्याप्रमाणे होत नाही याचे काय कारण असेल ते अतो. शाळागृह इतके मोडकळीस आले आहे कीं आंत जाण्यास देखील भोति वाटते. या विषयी सर्व हकीकत जर लिहू लागलों तर मला वाटते आपल्या पत्रां जागा देखील पुरणार नाही. पत्र कते महाराज, आतां आपणास इतकीच विनंती करितों कीं, आपण शाळेच्या व रिष्ट अधिकाऱ्यास सुचवून विचार्या गरी व मास्तरास व मुलांस या संकटापासून मुक्त करावे. नाही तर येवादे दिवशीं भयंकर प्रसंग न येवो.

इकडे पिके सध्या कांही बरी आहेत तरी एक दोन पावसांची जरूर आहे मग मेघराज काय करतील ते करोत. सध्या सर्व लोकांचे डोळे वरते लागले आहेत.

पत्र विस्तारभयास्तव आतां पुरे करितों कळावे तारीख १३ माहे अक्टोबर सन १८७४ इसवी.

एक फिरस्ता.

वऱ्हाडसमाचार

मिती आश्विन वद्य १४ शके १७९६

मद्रासेकडील जलप्रलय

व

बंगाल्याकडील वादळ.

गेल्या आठवड्याच्या मागील आठवड्यांत आमच्या हिंदुस्थानांत मोठ्या भयंकर व दुःखकारक अशा दोन गोष्टी घडून आल्या. एक मद्रासेकडील जलप्रलय व दुसरे बंगाल्याकडील वादळ. याविषयी समजून आलेली थोड थोडी हकीकत आम्ही आपल्या वाचकांस कळवितों.

मद्रास इलाख्याच्या उत्तर भागांत तारीख २३ अक्टोबर रोजी सकाळीं मोठा पर्जन्य सुरू झाला व तो सतत ३ दिवस मोठ्या जोराने पडत होता तेणेकरून नद्यांना अतिशयित पूर आले. व तेणेकरून बहुत ठिकाणी फार खराबा झाला. अगदी तयारीला आलेली जोंधल्याची व बाजरीची शेते भुईवरावर झाली, कित्येक नद्यांवरील पूल वाहवले व जागोजाग पाणीच पाणी झाले. मद्रास रेल्वे सुमार आठ दिवस बंद होती. विलायतची डाक घेऊन २३वे तारखेस मुंबईतून निघालेली आगगाडी कोंडापुर आणि कमळापुर यांचे दरम्यान ५ दिवस उभी होती व त्या दोन्हीही स्टेशनाला रिकेशमेंटस झणजे परोपियन लोकांच्या

खाण्या पिण्याच्या जागा नव्हत्या त्यामुळे त्यांचे फार हाल झाले. व मोठ्या काळजांत आणि कष्टांत त्यांना दिवस काढावे लागले. दोहोही बाजूला रेल्वे विघडली होती त्यामुळे मद्रासेकडे जाता येईना व मुंबईकडे येतां येईना अशी त्यांची स्थिति झाली होती. मद्रासेरलेवेची फारच नुकसानी झाली. त्या बाजूकडील बेनिमवदी, मेलपुती व गुरियाटम या नद्यांवरील पूल वाहून गेले. पाळार नावाच्या मोठ्या तळ्याचा बांध फुटला व मैलाच्या मैल रेल्वेची वाताहत झाली तसेच मुंबई बाजूकडील कडापाजवळची चेर नदी, कोंडापुरा जवळची चित्रावती नदी व तिच्याजवळची पापणी नदी यांवरील पूल दासळले. व एक दोहोचे मोठाले प्रचंड लोखंडी गर्डर देखील पाण्याच्या लोटाने मैलाच्या मैल वाहून गेले तसेच कावेरी नदी व पिनार नदी यांना मोठाले पूर आले व तेणेकरून नेलूर व दुसरे कित्येक गावची स्थिति मोठी भयंकर झाली होती. एवढा भयंकर प्रसंग आलेला लोकांच्या स्मरणांत नाही. मद्रास रेल्वे एकंदरीत शे दीडशे मैल विघडली आहे व तिचे अतोनात नुकसान झाले आहे. तरी त्या कंपनीने मोठ्या शर्थीने सात दिवसां नंतर जुजवी पूल करून वगैरे पुन्हा थेट आगगाडी चालू केली आहे. गुरियाटम नदीवरचा पूल तयार झाला नाही व त्या नदीवर रेल्वेच्या जवळच पावलेकवर्क खात्याचा सरकारी पूल आहे त्यावरून उतारकरून जाण्या येण्याची सबड काढली आहे. याप्रमाणे मद्रासेकडील जलप्रलयाची हकीकत आहे. आतां बंगाल्याकडे वळू.

बंगाल इलाख्यांत बर्मान, मिदनापुर, आणि हुगली या तीन जिल्ह्यांत १५वे तारखेस सायंकाळीं पर्जन्य सुरू झाला व रात्री दहा वाजल्यावर फार मोठे वादळ झाले. त्याने इतका अनर्थ करून सोडला कीं गावच्या गाव, व प्रांताच्या प्रांत जंगला सारखे करून टाकिले. मातीचीं घरे बहुतेक पडलीं, दगडीही कित्येक पडलीं. मोठाले वृक्ष समूळ उपटले, रस्ते बंद झाले, गुरे सहस्रवाधे मेलीं, व कांहीं भागांत स मुद्राचे खारे पाणी वाहून जाऊन जलमय झाले. रात्रीचा प्रसंग असल्यामुळे घरांतले घरांत सापडून हजारो मनुष्ये मेलीं. एका मिदनापुर जिल्ह्याच्या कलेक्टराने रिपोर्ट केला आहे त्यांत फक्त त्या जिल्ह्यांत २००० मनुष्ये मरण पावलीं व वित्तविषयाचे अगणित नुकसान झाले असे लिहिले आहे. यावरून तिन्ही जिल्ह्यांची कल्पना करावी. दुष्काळाच्या दाढेतून नुकतीच मनुष्ये सुटली होती तो ईश्वराने त्यांस हें दुसरे दुःख सादर केले. अरेरे! त्या प्रांतांत २८ शेर तांदूळ विकत होते ते लागलीच ८ शेर झाले. पिण्याचे पाणी नासले आहे, मेलेलीं गुरे जागचे जागी पडलीं आहेत व गावांतून हजारो घरे पडल्यामुळे मातीचे व घाणीचे ढीगचे ढीग झाले आहेत व याकडे सरकारने लवकर लक्ष दिले नाही तर मोठी भयंकर तापाची सांत किंवा महामारी सारखा रोग उद्वेल असे भय आहे. गुदस्त साली लोकांचे नुसते अन्नावीण हाल झाले पण आ

तां ते द्विगुण वाढून त्यांच्या जोडीला घरादाराचेही हाल भोगणे लोकांचे कपाळीं आले आहे. याप्रमाणे हें वर्तमान सर्व दुःखमय आहे; तरी यांत आनंदाची गोष्ट एवढीच आहे कीं, तांदळांचे नवे होणारे धान्यास फारसा धक्का बसेल असे नाही. व हें वादळ समुद्राचे भरतीचे वेळीं झाले नाही, तसे झाले असते तर याहून शंभरपट कत्तल उडाली असती असे झणतात. ईस्ट इंडिया रेल्वेची गाडी चालली असतां अकस्मात् तिची गती खुंटून एकवीस उंबे बाजूस निघून गेले परंतु दैवयोगाने फारशी मनुष्ये गचावलीं नाहीत असे झणतात. सन १८६४ साली या प्रांतांत वादळ झाले होते तसेच किंबहुना त्याहून अधिक हें झाले आहे. व गुदस्ताचा दुष्काळ आणि त्याच्या पाठोपाठ हें वादळ, येणे करून लोक फार विपत्तिग्रस्त झाले आहेत. त्यांचे संकट परिहारार्थ सरकारास व उदार पुरुषांस सद्बुद्धी उपजो. दुष्काळ पैकीं सरकारची २५ लक्ष रुपये शिल्लक आहे झणतात ती या कामीं लावण्याची व धान्याचा पुरवठा करण्याची सरकाराने फार त्वरा करावी झणजे राहिलेले लोक वाचावतील.

याप्रमाणे हिंदुस्थानच्या दोही टोकांच्या दोन इलाख्यांवर ईश्वराने मोठा भयंकर प्रसंग आणिला आहे हें पाहून फार दुःख वाटते. लोकांनां सुख देणे किंवा दुःख देणे हें ईश्वराच्या इच्छेचे काम आहे. व त्याची इच्छा कोणाला कळत नाही झणून आपले कर्तव्यकर्म एवढेच आहे कीं दुःख परिहारार्थ रुपाळ परमेश्वराची आपण प्रार्थना करावी व आपले सामर्थ्य प्रमाणे दुःखतांस सहाय द्यावे.

सातारची गादी.

सातारा शहर जरी वऱ्हाडापासून वरेंच लांब आहे तरी त्या राजधानी शहराविषयी इकडे थोडेच लोक गैरमाहितगार असतील. कारण महान् प्रतापी व विख्यात शिवाजी महाराजांच्या वंशाच्या गादीचे ते स्थान होते. झणून साधारण इतिहास वाचणारांस व चौघांत बसून गोष्टी करणारांस सातारच्या गादीचे महात्मचांगले प्रकारे ठाऊक असेल यांत संशय नाही. खरेच ज्या तरवार बहादर पेशव्यांनीं अठकपर्यंत शेडे लाविले ते ज्या गादीचे चाकर, व ज्यांनीं सारे उत्तर हिंदुस्थान सर केले होते ते शिंदे ज्यांचे पडचाकर तेव्हां त्यांच्या गादीचे महत्व खरेच मोठे असले पाहिजे व त्या प्रमाणे आबाल वृद्ध हिंदुलोकांच्या दृष्ट्या तसे मानलेले आहे; पण आमच्या इंग्लिश सरकारांनीं त्या राजघराण्यावर मोठा प्रसंग आणून त्यास दीन करून टाकिले आहे. सन १८४८ सालीं श्रीमंत लवपती आपा साहेब महाराज कैलासवासी झाले तेव्हां त्यांनीं दत्तक घेतलेला असतांही त्याकडे सातारचे राज्य न चालीवतां ते खालसा केले व त्या राजघराण्याचा मोठा अपमान केला या गोष्टीला आज २५ वर्षे झालीं. पण ही गोष्ट आतां नि-

घण्याचे कारण असे झाले आहे कीं कैलासवासी आपा साहेब महाराज यांच्या थोरल्या राणी श्री० आई साहेब महाराज मार्च महिन्याच्या २४ वे तारखेस कैलासवासी झाल्या. त्या पूर्वी कित्येक वर्षे आपल्या दुःखाची दाद लावावी या विचारांत त्या होत्या. त्यांनीं बहुत कागद पत्र मिळविले, आपल्या दसरांत शोध केले, विलायतेहून माहिती आणाविली, व कंपनी सरकाराने अन्वय केला आहे याविषयीची आपली खात्री करून घेतली, नंतर विलायतेस महाराणी साहेबाकडे राज्य खालसात करण्याच्या कंपनी सरकारच्या हुकूमावर अपील करण्याची तजवीज केली. ऐन वार्धक्याच्या अवसानीं त्यांस ही गोष्ट सुचली झणून त्यांच्या हयातींत ती करून पाहून फलानुभव घेण्यास परमेश्वराच्या अवलोकने त्या या जगांत उरल्या नाहीत ही नाइलाजाची गोष्ट आहे; परंतु त्यांस फार लवकर आपणास मरण येणार ही कल्पना निश्चयात्मक झाली होती असे दिसते झणून महान् विस्तृत असा जो त्यांनीं अपिलाचा मराठी मसुदा तयार केला होता तो साफ लिहीपर्यंतही त्यांनीं न थांबतां मार्चचे १४वे तारखेस झणजे मरण्यापूर्वी १०वे दिवशीं तेथील पोलिटिकल एजंट यांस भेटास बोलावून रिवाजाप्रमाणे त्यांची मुलाखत घेतली. व तयार होणाऱ्या अपिलाचा सारांश तयार करून महाराणी साहेबाकडे तो गुजरविण्याविषयी त्यांस विनंती केली. व त्याचेवेली थोरला अपील अर्ज इंग्लिश भाषेत तयार करून व छापवून तीन महिन्यांनीं रवाना करून असे सांगितले व या गोष्टीच्या खरेपणाकरितां मुंबईसरकारास, हिंदुस्थान सरकारास, व विलायत सरकारास तारार्यवद्वारे त्याच दिवशीं निरोप पाठविले. अस्तु. तो त्यांचा इंग्लिश भाषेतला विशाल अपील अर्ज हल्लीं त्यांचे चिरंजीव श्री० आबा साहेब महाराज यांजकडून छापून बाहेर पडला आहे त्याची मोठ्या चतुष्पत्ती साख्याचीं पृष्ठे पुरवण्या, अनुक्रमणिका मिळून सुमार ५०० आहेत. हा उद्योग फार शोधकपणाने, विशाल बुद्धीने, मार्मिक दृष्टीने, व बहुत खर्चाने झाला आहे; त्यासारखा महाराणी साहेब व त्यांची प्रधान मंडळी खोल दृष्टी पोचवून निष्पक्षपाताने त्याचा विचार करील तर परिणाम चांगला व्हावा असे आम्हांस वाटते. मग काय करील पहावे. कैलासवासी आईसाहेब महाराज मरण पावल्यावर त्यांचे चिरंजीवांनीं त्यांची खबर मुंबई सरकारास कळविली त्याचे उत्तर लिहितांनां मुंबई सरकारांनीं श्री० आबासाहेब यांस लिहिले कीं, तुम्हां आपले नावापुढे महाराज लिहिता व पत्रावर शिक्षा करिता हे बरोबर नाही व तुमचा हक्क आईसाहेबाच्या खानगी जिनगीवर मात्र चालेल, तुम्हांस नेमणूक पुढे चालविण्याचे बाबतींत विलायतेहून लिहून येईल याप्रमाणे हेईल, व थोरला राजवाडा ज्यांत तुम्ही राहतां तो सरकारी आहे सबब नोवेंबरचे पहिले तारखेस खाली करून द्यावा व सरदार लोकांचे पटांत तुमचे नाव दाखल करण्याविषयी पुढे विचार

होईल. यावर श्री० आबासाहेब महाराजांनी हिंदुस्थान सरकाराकडे अपील केले आहे त्याचा जबाब काय मिळाला ते ठाऊक नाही; पण इतके समजते की, नोवेंबर महिन्याचे पहिले तारखेस वाडा खाली करण्याविषयी मुंबई सरकारची जी सक्ती होती ती रहित झाली व हिंदुस्थान सरकारने महाराजांस कळविले की, दुसरा हुकूम होई पर्यंत तुम्ही राजवाडा सोडण्याचे कारण नाही. यावरून काही आशा वाटते व ती परमेश्वर रूपेने सफल होवो.

श्री० आबासाहेब महाराजांचे कारभारी रा. रा. आनंदराव बाहेरव पिंगळे यांनी सदर अपिलाची एक प्रत आम्हांस पाठविली तिजवळ आम्हां यांचे आभार मानितो. पुस्तक पोठे असले कारणाने ते जस जसे वाचण्यांत येईल तसतशी त्यांतील माहिती वाचकांस सादर करण्यांत येईल.

नाना साहेब

या आठवड्यांत नानासाहेबां विषयी वार्ता झणण्यासारख्या विशेष नाहीत. मुंबईहून मि० हेरमसजी पारशी गेले त्यांची साक्ष अजून बाहेर पडली नाही. पकडलेल्या नानासाहेबांस मुरारचे छावणीतून ४ थे तारखेस कानपुराकडे नेण्याकरितां रानाना केले तिकडे याची चौकशी होईल.

नवा एक बूट असो निघाला आहे कीं कानपुरास नानासाहेब देण हेत. एक बाजीराव साहेबांचे चिरंजीव धोंडोपंत नानासाहेब व दुसरे बाजीराव साहेबांचे कारभारी रामचंद्रपंत सुभेदार यांचे चिरंजीव नारायणराव नानासाहेब. हे दोघे एकाच जागी होते, पैकीं पहिले धोंडोपंत नानासाहेब हे लोकांच्या फारसे ओळखेचे नाहीत; कारण ते फारसे घराबाहेर पडत नसत. बाजीराव साहेब यांस सांगत असत कीं, सलामीच्या तोंडा इंग्रज सरकार तुम्हांला देत नाही तर तुम्ही याच्या छावणींत जात जाऊ नये. यावरून ते युरोपियन लोकांत वागत नसत व कारभार्यांचे चिरंजीव नानासाहेब यांचे साहेब लोकांत फार दळण वळण होते झणून साहेबलोक त्याला मात्र ओखतात व कानपुरची कत्तल वीरे झाली आहे ती या दुसऱ्याकडूनच झाली आहे. धोंडोपंत नानासाहेबांकडून झाली नाही असा इंग्रजी पत्रांतून एक नवीनच बूट निघाला आहे. मग तो कितपत खरा असेल तो असो. बंडाच्या सालांत व नंतरच्या १७ वर्षांत ही गोष्ट मुर्जीच निघालेली नव्हती.

प्रांत खालसा न करितां अधिकार खालसा करण्याचा प्रकार.

राणी साहेबांचा जाहिरनामा प्रसिद्ध झाल्यास आज सुमारे साळा वर्षे झाली, आणि ज्यावेळीं तो भरत खंडभर वाचला गेला त्या वेळींच प्रांत खालसा करण्याचे विचार सरकारचे गेले असे वाटून यापुढे

इंग्रज सरकार नेटिवे संस्थानिकांशी दोस्तीने वागून आपले सामर्थ्य मात्र अधिक वाढविले आणि त्यांचे (संस्थानिकांचे) अधिकार खालसा करील, असे काही दूर दृष्टी लोक झणू लागले. त्याप्रमाणे वडांनंतर जो पहिला दरबार लॉर्ड क्लायव्ह याणीं आपला मुकामी केला त्यांतच आमचे सामर्थ्य अधिक आहे असे भासविण्यास प्रारंभ झाला असे लटले असतां चालेल. तेव्हांपासून आजपर्यंत सोळा वर्षांत अधिकार खालसा करण्याचा क्रम हळू हळू चालू आहे. आणि जेथे जशी सधो सापडली त्याप्रमाणे सरकारने एतदे शीय कित्येक राजे रजवाडे यांचे झुलुक वावदीत अधिकार खालसा केल्याची उदाहरणे पुष्कळांचे स्मरणांत असतील. अधिकार खालसा करण्याची कमाल वडोद्याचे राजासंबंधी नुकत्याच झालेल्या ठरावांत झाली आहे असे निःशंकपणे झणतां येईल. निजाम सरकारचे राज्यांत कोण कोणत्या प्रकारची अव्यवस्था आहे या विषयी गुप्तपणे रिपोर्ट इंग्रज सरकारने मागिले आहेत अशी आलीकडे गप्प उडाली आहे, ही जर खरी असेल तर हल्लींचे गव्हर्नर जनरल लॉर्ड नार्थब्रूक यांच्या कारकीर्दीतच अधिकार खालसा करण्याचा कळस होणार आहे. राज्यांत पत्किचित् अव्यवस्था किंवा संस्थानिकांची थोडी बदफली वर्तणूक रॅसिडेंटचे मार्फत सरकारचे कानी आली की, सरकारास लागलीच खरमरीत हुकूम लिहू लागण्यास निमित्त सापडते आणि त्याचा अखेर निकाल सरकारमार्फत कारभारी नेमण्यापर्यंत येतो. मुंबईजवळील जंजिऱ्याच्या हवशाचा अधिकार याचप्रकाराने गेला आहे. आतां असल्या अनेक तऱ्हेच्या निमित्तावरून संस्थानिकांचे कारभारांत हात घालण्यास इंग्रज सरकारास कितपत अधिकार आहे याविषयी विचार केला तर राणी साहेबांच्या जाहिरनाम्यांत लिहिले आहे की, "आमचे राज्य व राज्याधिकार यांस धक्का पोचविण्यास कोणी यत्न केला असतां आम्ही त्यास शिक्षा केल्यावाचून रहाणार नाही; आणि त्याचप्रमाणे इतरांच्या मुलखांस व हक्कास धक्का पोचेल अशी गोष्ट आम्ही कधीं मंजूर करणार नाही. ज्याप्रमाणे आम्ही आपला अधिकार, आपला दर्जा व आपला मर्तवा राखतो त्याप्रमाणे हिंदुस्थानांतील राजे रजवाडे यांचा अधिकार, दर्जा व मर्तवा आम्ही राखूं." वडोद्याचे गायकवाडाने इंग्रज सरकारचे राज्यास व अधिकारास धक्का पोचविण्याजोगी एखादी गोष्ट केली आहे असे कोणीही कबूल करणार नाही. त्याच्या राज्य कारभारांत काही अव्यवस्था व रयतेवर जुलूम होत असेल पण तेव्हावरूनच 'तुम्हास १८ महिन्यांचा मुदत दिली आहे या मुदतींत सुधारणा न केल्यास तुम्हास पदच्युत केले जाईल.' असे लिहिल्याने गायकवाडाचा 'अधिकार, दर्जा व मर्तवा राखला जात नाही,' हे स्पष्ट होते. आतां जर इंग्रज सरकार असे झणेल की, आम्ही अव्यवस्था मोडण्याकरितां व रयत लोकांचे अर्जावरून हात घातला, तर इंग्रज सरकारची मांजलेली रयत आपली

सर्व गाऱ्हाणीं हशियाच्या किंवा पुशियाच्या वादशाहाकडे घेऊन गेली आणि त्या वादशाहानीं हात घालण्याचा वेत केला तर त्यांस न्यायी व निर्लेपी कोण झणेल? इंग्रज सरकारचे राज्यास कोणत्याही प्रकारे अपाय न होणाऱ्या झुलुक गोष्टींतही कित्येक राजे रजवाड्यांस अधिकारसंबंधे थपडा नसल्याचे आमचे स्मरणांत आहे.

वऱ्हाड

मारील अंकांत लिहिल्या प्रमाणे जुडिजियल कमिशनर साहेबांची स्वारी मंगवारीं यवतभाळाकडे गेली. बरोबर डिपुटी क्लर्क आफ धि कोर्ट रा. रा. कृष्णाजी हरी कोलटकर गेले आहेत.

विद्या खात्याचे डायरेक्टर डा० सिद्धे-रसाहेब व इन्स्पेक्टर मि० इलियट साहेब शाळा पहाण्याकरितां प्रांतांतून फिरावयास गेले आहेत.

सर लुइस पेली साहेब के. सी. एस. आय हिंदुस्थान सरकारचे रजपूत संस्थानचे पोलिटिकल एजंट आजारीपणा मुळे रजा घेऊन विलायतेस जाणार व त्यांचे जागेवर मे० लायल साहेब जे इकील कमिशनरीवरून कलकत्त्यास होम सेक्टराचे जागेवर गेले आहेत त्यांस नेमणार असे वर्तमान आहे. लायल साहेबास हल्लीं ३५०० रुपये दरमहा पगार मिळतो तो रजपूत संस्थानांत गेल्यावर ४१६६ रुपये मिळेल.

उमरावतीस गेल्या आठवड्यांत लोअर व हायर स्कॉलर्डची परीक्षा दोन दिवस झाली. ती साधारण बरीच सलम झाली. अस झगतात.

आम्हांस लिहिल्यास संतोष वाऱ्हाती कीं रा. रा. सखाराम दत्तात्रय जळगावचे तहशिलदार यांस पेनशना करितां येथे आणविले होते पण सिविल सरजन झणतात कीं ते अजून नोकरी करण्यालायक आहेत झणून आम्ही त्यांस सर्टिफिकेट देत नाही यावरून त्यांस कामावर परत जाण्या विषयीं इनचार्ज डिपुटी कमिशनर साहेब यांचा हुकूम झाला.

अकोटास राली ब्रदर आणि को या नावाच्या मुंबईच्या कंपनीने व्यापाराची अडत ठेवून मेसर्स फिनले आणि कंपनी यांजकडे एजन्सी सोपविली आहे असे कळते.

हैदराबादेस सूत काटण्याचे व कापड विणण्याचे कामाची गिरणी होण्याची तयारी चालली आहे. या कंपनीचे भांडवल सात लक्ष रुपये ठरविले आहे व त्याचे बहुतेक भागांची भरती झाली आहे असे कळते.

हैदराबादेस अशी गप्प आहे कीं महा राणी साहेबांचे वडोले चिरंजीव प्रिन्स आफ वेल्स जर वऱ्हाडांत सोडवून देतील तर त्यांत जितके कर्त आहे तितकी रकम दिवाण सर सालरजंग देणार आहेत.

हैदराबादेकडील आणखी अशीही एक खबर आहे कीं वऱ्हाडप्रांताच्या परती विषयीं सर सालरजंग यांनी आपढ न घेवता अशा बाबे रॅसिडेंट साहेबांनी दुसऱ्या कित्येक सरदाराकडून निषेध पूर्वक त्यांस मागितले. आणखी असेही झणतात कीं या घटनेत कदाचित् सालरजंग साहेब निजाम सरकारच्या रॅसिडेंटच्या कामावरून दूर होतील व दुसऱ्या कोणाची त्या कामी नेमणूक होईल.

मि० नौलिस साहेब स्माल काज कोर्टाचे जडज यांना फर्स्ट क्लास माजिस्ट्रेटचा अधिकार मिळाले.

मागाहन आलेली नोटिस.

नोटिस—पेशमी रामचंद्र तिवक वकील कोर्ट उमरावती यांस ग्वाली सदी करणार याजकडून देण्यांत येते की, आमचे वर खोल्या फौजदारीचे तुफान आले होते व ती मुकदमा अकोल्याहून उमरावतीस चौकशीकरितां आला तेव्हां तुम्ही वकील यांचे संवधाने मुकदम्याचा ठराव आलाशी ५०० पांचशे रुपयांचा करून यांत वसूल १०० रुपये आम्हापासून रोख घेतले नंतर त्याप्रमाणे आपण न करितां आमचे प्रतिवादीस मिळून मुकदम्याची साक्षता करणे सुरू केले असे आम्हास समजले त्यावरून आम्ही दुसरे वकील पत्र रामचंद्र भगवंत वकील यांना दिले. तितक्यांत मुकदमा पुन्हा अकोल्यास चौकशीकरितां आला तेव्हां आमचे चुलते नांम वापूजी तुमचे येथे पांच चार वेळा बोलावण्याकरितां आले असतां आपण प्रतिवादी जालमशिग व चहाडू तेथील यांत मिळाल्यामुळे आला नाही व रुपये ही परत दिले नाहीत. तेव्हां आपण सगदी वकील असून पक्षकारापासून पैसा खालून यांचे कोर्टातील काम करू नये हे तुमचे वकीलीचे धंद्यास व लायकीस कायदेशीर गैर आहे. हल्ली या नोटिसीने शेवटचे कळविणे हेच आहे की, भात दिवसांचे आंत घेतलेले रुपये परत आन. याप्रमाणे न केल्यास एकदम फौजदारीत फिर्याद केली जाईल. कळविं तांमि ६ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

(सही) परशुराम नारायण मुंदे
रहाणार मौजे जांभ ता.
अकोले दस्तुर खुद.

वर्तमानसार

भावनगरांत प्रत्येक कामदार एकमेकाचा आस आहे असे झणतात.

१६वे तारखेला मुंबईस म्हादिकयुलेश न परीक्षा सुरू होणार तिजकरितां सुमार ११०० उमेदवार आहेत.

बांबे असोशिएशन सभा फंड नसल्यामुळे बुडणार असे झणतात.

म्हादिकयुलेशच्या परीक्षेचे प्रश्न ज्या छापखान्यांत छापिले त्यांतून त्यांच्या प्रति मिळविण्याविषयी काही उमेदवारांनी ५०० रुपये वर्गणी जमविली व ती रकम घेऊन एक मनुष्य नकला देण्यास तयार झाला होता अशी खबर आहे.

लखनौ येथे गनर केन नावाच्या युरोपियनाने आपल्या स्त्रीचा खून केला या बद्दल कोर्ट मार्शलकडून चौकशी चालली होती ती पुरी झाली. शिक्षा काय झाली ती अजून प्रसिद्ध झाली नाही.

आपणास पुत्र झाला असे गायकवाड सरकारास जमजले त्यादिवशी पुष्कळ वाझांस प्रत्येकी आठ आणि दाक्षिणा देऊन कितीएक कैदीही बंदमुक्त केले असे समजते.

अमदाबाद येथे नाई जडाव शेट ललू भाई यांचा पुनर्विवाह झाल्यानंतर रा. रघुनाथ जनार्दन म्युनिसिपॅलिटीचे सेक्रेटरी व दुसरी पांच मनुष्ये यांवर विरुद्धपक्षाने खटला केला होता त्याचा निकाल गेल्या ता. २९ रोजी झाला त्यात रघुनाथ जनादन हे निर्दोष ठरले, ४ असांमस २० रु. प्रमाणे दंड झाला व बाई जडाव हीस ३० रु. दंड झाला. माजिस्ट्रेटाचे मते बाईस विवाहास आणली हा गुन्हा नाही; पण विवाहानंतर पूर्वीचे घर वगरेवर तिचा हक्क नसल्यामुळे त्यास कुलूप लावण्याचा अधिकार तीस नव्हता झणून ती व तिचे मदतनीस यांस सदर दंड योग्य आहे. यावर अपील होईल असे वाटते. इ. प्र.

मि० ली बार्नर मुंबई सर० चे प्रायवेट सेक्रेटरी यांस पोलिटिकल आणि जुडिशियल खात्याच्या सेक्रेटरीकडे तूर्तात नेमिले आहे.

काठेवाडांतील खान बहादूर सयद उलनी यांनी दरमहा ६०० रुपये पगाराची बडोदे सरकारांत नोकरी पतकरली असे कळते.

नानासाहेबांस ग्वालेरीस धरल्याची बातमी तारायंत्रांतून चौहोकडे इतकी गेली की, हिंदुस्थानांतील तारायंत्र खात्याच्या कित्येक आफिसांत बातम्यांची इतकी गदी दुसऱ्या कोणत्याही प्रसंगी झाली नव्हती.

सर जंगबहादूर नेपाळचे दिवाण कलकत्त्यास आलेले परत गेले. ते तेथे होते तेव्हां आपल्या नायकांसहित आपेरा नावाचा युरोपियन लोकांचा खेळ पाहण्यास गेले होते. तेव्हां नवीन गोष्ट ही दिसून आली की त्यांच्या स्त्रिया पाठीमागे कोपऱ्यांत न वसतां इतर सुधारण्या राष्ट्रांतील स्त्रियाप्रमाणे पुढे नसल्या होत्या व जंगबहादूर यांचे नाजूस नसले होते. या स्त्रियांच्या भगावर लक्षावधि रुपयांचे जबाहीर चक्र चकत होते व त्यांच्या तोंडावर जाळ्या होत्या.

झैसुर येथे मि० सांडर्स साहेब यांनी योद्धा दिवसांत ४३ हत्ती धरून आणि ते हेत व त्यांचा लिलाव करून विकले यांची किंमत सुमार ५०००० रुपये आली.

तांजोरान्न मद्रासेस रेल्वे करण्याचे काम सुरू झाले.

जर्मनदेशाचा मुख्य प्रधान प्रिन्स बिस्मार्क यास एडवर्ड कलमन नावाच्या मनुष्याने जुलई महिन्यांत ठार मारण्याचा यत्न केला होता याची चौकशी होऊन त्याला १४ वर्षांची सक्त मजुरी कैदेची शिक्षा झाली. कैदी अपसंधास कबूल आहे

व ती असे झणाला की मी रोमन क्याथोलिक चर्चचा एक मेंबर होतो व या संवधाने बिस्मार्क साहेबांनी माझा फार छळ केला झणून मी यांचे वधास प्रवृत्त झालो होतो.

काबुलास गेले महिन्याचे १८वे तार खेस मोठा धरणीकंप झाला. तेणेकरून सुमार १००० घरे पडली व त्याखाली पुष्कळ मनुष्ये दडपून मेली.

नंदराम नाईक यांनी पुण्यांतील तुळशीबागेच्या राममंदिराचा मंडप बांधण्यास मुहूर्त केला. या मंडपाची मांडणी रास्त्याच्या पेटेंतील नागेश्वराच्या मंडपाप्रमाणे करणार आहेत.

आझास असे समजले आहे की, नाना फडणवीस यांचे दत्तक चिरंजीव रावसाहेब यांस पूर्व स्मरून महाराज होळकर सरकार यांनी सालीना ६००० रुपयांचे फडणिसीचे वेतन गेल्या विजयादशमीस देण्याचा ठराव केला आणि पोषाग उभयतां स्त्रीपुरुषांस दिला.

वऱ्हाडचा इतिहास.

आमचे पत्र वाचणारांची बहुतांशी संख्या वऱ्हाडांतील आहे व याकारितां व वऱ्हाड संबंधी विशेष माहिती मिळविण्याकडे आझी अधिक लक्ष्य देत असतो. आणि या भोरणाने वऱ्हाडांतील कित्येक शहरांची व इतर स्थळांची वर्णने आझी लिहिली आहेत याचप्रमाणे या पुढे वऱ्हाडचा इतिहास लिहावा अशी कित्येक थोर गृहस्थांची आझांस फर्मास झाली आहे यावरून आझी आतां यांकडे वळतो, हा इतिहास लिहिण्यास आधार मे० लायल साहेब बहादूर यांच्या वऱ्हाड ग्यासिटियर नामक इंग्रजी पुस्तकाचा घेतला आहे. यांनी ते पुस्तक करून ठेविले ही वऱ्हाडच्या लोकांवर मोठी रुपा केली असे समजले पाहिजे. नाही पेशां ही माहिती मिळणे दुर्लभ होय.

सदरहु पुस्तकांत लायल साहेब लिहितात की हा इतिहास तयार करण्यास आझी कित्येक नामांकित ग्रंथांचे आधार घेतले आहेत; कित्येक सरकारी कागदपत्रांशी यांची रजुबात केली आहे; आणि कित्येक ठिकाणची माहिती मिळविली आहे; तथापि आझी अशी लब्धी मारीत नाही की फार वारक्याने व खोल शिरून आझी तपास केला किंवा माहितीची साधने फार चिकित्सा पूर्वक शोधली. आझी झणतो की असे जरी आहे तरी यांनी जो बरवर शोध केला तो देखील यांच्या श्रेष्ठ अधिकारनायामुळे चांगल्या बुद्धिमत्तेमुळे आणि मार्मिक पणामुळे तो उत्तम रीतीचा झाला आहे; तसेच दुसरा एकादा नवा ग्रंथ यांस मागे टाकण्याजोगा झाला नाही तोपर्यंत यांच्याच ग्रंथाचा आधार घेऊन आझी या पुढील ओळी लिहिणे योग्य व आवश्यक आहे.

या इतिहासाचे सहा भाग योजिले आहेत. ते असे :—

१ मुसलमानांच्या पूर्वीचा काळ

२ मुसलमानांचा आगमन काळ

३ वऱ्हाडच्या स्वातंत्र्याचा काळ

४ मोगलाई अमल

५ दुअमली कारकीर्द झणजे मराठी व चिजामशाई.

६ निजाम सरकारचा पूर्ण अमल

हे भाग आतां क्रमा क्रमाने सांगू

मुसलमानांच्या पूर्वीचा

काळ.

जुन्या काळां पौराणीक ग्रंथामध्ये विदर्भ देश झणून जो सांगितला आहे तो हा वऱ्हाडप्रांत होय असे दिसते. व यावरून या देशाचा कांहीं इतिहास असला पाहिजे. परंतु तशा प्रकारचे जुने लेख झणजे ज्यांमध्ये मुसलमानांच्या आगमनाच्या पूर्वीची माहिती सापडेल असे अजून कोठे समजुतीस आले नाहीत. व मे० लायल साहेब यांनी पुरातन दोन लेखांचा उतारा करून बंगालच्या एशियाटिक सोसायटीकडे पाठविला आहे यांचा खुलासा झालेला अजून कळण्यांत आला नाही. अस्तु. दक्षिण देश ज्याला झणतात व ज्याची उत्तरसीमा नर्मदा नदीच्या काठापर्यंत आहे तो इसवी सन १००० पासून १२०० पर्यंत चालुक्य वंशाचे रजपूत राजे यांच्या सत्तेत होता व यांचे कल्याण या नावाचे राजधानी शहर कलबुर्गाजवळ होते असा दाखला मिळतो. व यादवांचे वंशांतला शेवटला राजा रामदेव जो मोठ्या वैभवाने देवगडास झणजे दौलताबादेस तेरावे शतकाच्या अखेरीपर्यंत राज्य करित होता त्याला अल्हा उदीन खिलजीने पराभवून ठार मारिले हे प्रसिद्ध आहे. यावरून आपणाला इतके अनुमान काढितां येते की आग्नेय दिशे कडील प्रान्त वारंगुळच्या राजाकडे होते. तरी वऱ्हाड देश कल्याणच्या किंवा देवगडच्या अथवा मागे पुढे दोन्ही राजांच्या ताब्यांत असावा व दक्षिणेंत अशा दाखल्याची कोठे कोठे कामे आढळतात. व वऱ्हाडांतही चालुक्य राजांच्या बांधण्याच्या पद्धतीचीं मोठालीं दगडी देवालये आहेत झणजे त्यांचीं नकशीदार खोदीव कामे, मोठाले सभामंडप व यांच्या स्तंभपंक्ती यांवरून तीं या काळचीं होत असे ओळखतां येते. हीं कामे तळ वऱ्हाडच्या दक्षिण भागास डोंगरकटारीला व घाटावर पहाणारास बहुत आढळतात व तितकीं पयोष्णीच्या उत्तर भागाला आढळत नाहीत. हिंदुस्थानांत जुन्या काळचे इतिहास नसल्यामुळे कोणत्या काळां कोणतीं राजघराणीं होती हे ओळखण्यास या काळच्या इमारती हेंच कायते एक साधन कल्पिलेले आहे. यावरून दक्षिणेंत चालुक्या वंशाच्या रजपूतांचे कांहीं काल राज्य होते व दक्षिण देशाच्या पोटांत वऱ्हाड देश आहे यावरून असे सिद्ध होते की, वऱ्हाडांत या वंशाचे राज्य होते.

परंतु लोकांच्या ऐकण्यांत गतानुगती क गोष्टी अशा आहेत की, याकाळी वऱ्हाडचे राजे इलिचपुरास राहून इकडे स्वतंत्र राज्यकारभार करित असत व इलिचपुर येथे इल झणून राजा होऊन गेला

त्याच्या नावावरून त्या शहराला इलिचपुर हे नाव पडलेले आहे असे लोक झणतात. आतां इल या नावाचा कोणी खरा राजा होऊन गेलेला असला तर तो देवगडच्या राजांपैकी असावा, किंवा देवगडाकडून इलिचपुरास तो गवरनर असावा, किंवा देवगडाकडचा कांहीं संबंध नसतां स्वतंत्र राजा असावा याविषयीचा खुलासा खात्री लायक शोध मिळून अजून कांहीं झालेला नाही. या इल राजाचा मुसलमानांकडून पराभव झाला व तो ठार मारला गेला अशी कल्पना आहे. हा पुरुष आपल्या राज्यघराण्याचा शेवटचा पुरुष असावा. परदेशाचे आगंतुक राजे एकाद्या देशावर हल्ला करावयास येतात त्या प्रसंगी तेथील राजा आपल्या देशाच्या नचावा करितां झटत असतां युद्धांत पराभव पावला आणि जीवितास मुकला तर तेणेकरून त्या देशाचे लोक त्यासाठी फार शोकग्रस्त होतात व त्याचा फार कळवळा करितात आणि तेणेकरून त्या राजपुरुषाचे नाव पाठीमागे फार दिवस रहाते तसा प्रकार वऱ्हाडांत या इल राजाविषयी झालेला दिसतो. हिंदू लोकांत मागील काळच्या गोष्टी निघाल्या असतां यांत इल राजाचे नाव वारंवार येत असते. श्रावक लोकांचे पवित्र क्षेत्र सिरपुर एथील जैन पंथाचे चमत्कारिक देवालय इल राजाने बांधलेले आहे असे झणतात. तसेच इलिचपुर शहर याने वसविले. याशिवाय वेरुळास कोरिव लेणी आहेत व याविषयी एशियाटिक सोसायटीने जे शोध लिहिले आहेत यांत इल राजाचे नाव बहुत ठिकाणी आलेले आहे; पण लायल साहेब झणतात की ही त्यांची केवळ श्रद्धावरून कल्पना असावी कारण त्या लेण्याला इंग्लिश लोक इलोरा एथील लेणी असे झणतात तेव्हा इल आणि इलोरा यांचे बरेच साम्य आहे. असो. कसेही असले तरी इल राजाचे नाव त्या स्थलवर्णनांत ऐकण्यांत येते. दुसरे असे दिसते की, ख्रिस्ती शकाच्या ११ वे व १२ वे शतकांत जैन धर्माचे हिंदू राजे किंवा राजांचे प्रधान तरी या भागांत इलिचपुराजवळ असावेत कारण त्या लग्न्याला जी डोंगरांची ओळ आहे तेथे जैनधर्माच्या देवालयाचे धवेच्या धवे आहेत. हे एक यांच्या वस्तीचे मोठे प्रमाण आढळते. तसेच नरनाळा किल्ल्यावर जे पाण्याचे झकलेले विशाल हौद बांधलेले आहेत ते त्या किल्ल्याच्या मालकाने बांधलेले असावेत. व यांचा हेतु असा दिसतो की, पाणी उघडें राहिले असतां यांत जीव जंतु पडून हिंसा घडेल ती न घडावी; तर हा उद्देश व ही कृती जैन पंथाच्या लोकांचीच दिसते. असो हा किल्ला व तीं देवालये बांधण्याचा मिश्र्यात्मक काळ अजून ठरावयाचा आहे. व तो केव्हाही ठरो; हल्ली या प्रांतांत पूर्वापार चालत आलेल्या दंतकथेवरून आझास खरोखरी इतके कळते की, मुसलमान लोकांनी इकडे येऊन स्वाऱ्या केल्या त्या समयास जैनधर्मी राजे राज्य करित होते.

हे पत्र अकोले एथे खंडेराव नाळजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

वहाडसमाचार.

पुस्तक ८

अकोला, रविवार ता० १५ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ०

अंक ४६

जाहिरात.

वहाडसमाचाराची किंमत.

वर्षाचे अगाऊ	५
सालाखेर	९
फुटकळ अकास	७
डांकडशील	८४
वर्षाचे अगाऊ	१८८
“ अखेर	२

नोटिसीबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	८१६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	८१
इंग्लिश लिपीत दर ओळीस	८४
“ दुसरे खेपेस	८२

नोटिस.

पत्राच्या शिलकी बाक्यां-
वर व्याज द्यावे लागेल.

आमच्या कित्येक वर्गणीदारांकडे दोन दोन व तीन तीन वर्षांच्या बाक्या येणें राहिल्या आहेत या खातींनी आतां खानगी रीतीनें खबर पाठविल्यास आम्हांवर त्यांची मोठी मेहेरबानी होईल व खांची आणि आमची दगदग चुकेल. आणि अशी त्यांनीं कृपा न केल्यास निरुपायामुळे त्या बाक्या कायदेशीर रीतीनें वसूल करणें आम्हांस भाग होईल; आणि तसेंच करावें लागेल तेव्हां प्रत्येक सालची बाकी घेण्यास योग्य झाल्या दिवसापासून तिचे व्याज दरमहा दर शेकडा दोन रुपये प्रमाणे जें आकारिल्लें तिजवर चढवून वसूल करण्याची तजवीज केली जाईल हें सर्वांस अगाऊ कळविण्यांत येत आहे.

तसेंच साल दरसाल बाक्या मागण्या करितां इकडून वेळोवेळां पत्रे लिहिलीं आहेत व पुढें लिहिलीं जातील खांचा टपालखर्च व मुदाम मनुष्य पाठवावे लागल्यास खांचा खर्चही या खा कुळावर आकारला जाईल हेंही सर्वांस कळावें. तारीख ७ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ० खेडराव बाळाजी फडके. वहाडसमाचाराचे मालक.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY
NOTICE.

DELIVERY OF PARCELS AT
POONA AND SOLAPUR.

ग्रेट इंडियन पेनिनशुला.

रेलवे.

नोटिस.

पुणे आणि सोलापूर पार्सल
पावतीं करणें.

या लेखाच्या द्वारेन नोटिस दिली जा

ते एशीजे, ही कंपनी आतां यापुढें पुणे आणि सोलापूर या ठिकाणी पार्सल पोहोचविण्याचें आपल्या आंगावर घेत नाही. आणि या कामाबद्दल जास्त घेत असलेलें हंशील यापुढें घेण्याचें बंद केलें जाईल.

ज्यांच्या नावांवर पार्सल आली असतील त्यांनीं आपली पार्सल स्टेशनावर घेण्याबद्दल आपापली तजवीज करावी. मुंबई ता. २९ आक्टोबर सन १८७४ इसवी.

हेनरी कांडर,
जनरल ट्रॉफिक म्यानेजर.

नोटिस -- गोविंद माधव देशपांडे मु० अकोले यांस खाली सही करणार याजक-इन नोटिस देण्यांत येते कीं, तुम्हास कुलमुक्त्यार पत्रक देऊन लोकांकडून येणें वसूल करण्याचे वगैरे कामास नेमलें होतें. तुम्ही मला न विचारतां आगरच्या असामीची परभारे फेड करून घेतली. त्यापैकी मला कांहीं एक अंश भाज पावतों दिला नाही. कोणावर फिर्दादी तुम्ही केल्या आहेत त्यांचाही शोध मला कळविला नाही. इत्यादि प्रकारावरून तुमची गैरवर्तणूक दिसून आली सवब तुम्हास दिलेलें मुख्यापत्र रद्द असे व असे कळवितें कीं माझे वतीचे कोणतेही काम तुम्ही करू नये अशी मनाई समजावी. आणि केलेल्या कामाचा हिशेब समजून द्यावा. हिशेब समजून देण्यास मुदत दिवस आठ दिली आहे. सदर दिलेल्या मुदतीचे आंत सर्व हिशेब समजून द्यावे. कळावे तारीख ६ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

(सही) गोपाळ व कृष्ण नरसिंगराव बालकें अज्ञान, पालन करणार मातोश्री गया नाई जवजे नरसिंगराव रामचंद्र याजकडून खटपट करणार पुरुषोत्तम जयराम निशाणी आईचे हातची बांगडी.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला
रेलवे.

नोटिस.

वर्धाव्हाली सरकारी रेलवेची पुन्हा सुरुवात.

वर्धा येथें ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवेस वर्धा व्हाली सरकारी रेलवे मिळते या रेलवेवरील सोनगांव स्टेशन व हिगणघाट येथील हंगामी स्टेशन हीं सरकारच्या हुकुमाने शनिवार ता० २१ नोव्हेंबर पासून सर्व प्रकारच्या व्यापाराकरितां पुन्हा सुरू केली आहेत.

जी० आय० पी० रेलवेच्या मुख्य र. स्थावरील जाणाऱ्या व येणाऱ्या गाड्यां-

च्या संवधानें पुढें नोटीस देऊं तो पर्यंत या तारखेस व पुढें उतारू लोकांच्या (माल व उतारूच्या) गाड्या प्रत्येक आठवड्यांत फक्त मंगळवार, गुरुवार, व शनिवार ह्या दिवशां खालील कोष्टकाप्रमाणे जातील येतील.

डाउनट्रेन्स.

[खाली जाणाऱ्या गाड्या]

वर्धाहून अंतर मील.	स्टेशने.	मिक्सरेटन्. पहिला, दुसरा, तिसरा व चवथा क्लास
		दुपारी
११ वर्धा	निघेल	१२-१०
	सेनेगाव पोचेल	१२-५१
	” निघेल	१२-५६
१९ हिगणघाट पोचेल		१-२५

अपट्रेन्स

(वर जाणाऱ्या गाड्या.)

		सकाळी.
	हिगणघाट निघेल	८-१०
८ सोनेगाव पोचेल		८-३९
” निघेल		८-४४
१९ वर्धा पोचेल		९-२५

सदर दिवसांशिवाय उतारू (माल व उतारू) लोकांची गाडी आठवड्यांत जाणारेपणारी नाही.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवेचे कामा-संवधी कायदे व कानून व उतारू, पारसल व मालांचे दर चालू आहेत तेच वर्धा व्हाली रेलवेस बहुतकरून चालू राहतील. खाची माहिती खाली सही करणाराकडे अगर स्टेशनावर अर्ज केला असतां मिळेल.

मुंबई ता० ४ नोव्हेंबर सन १८७४.

हेनरी कांडर,

ज० टा० म्यानेजर.

लोअर स्ट्यांडर्डचा

परीक्षेचे प्रश्न.

दिवाणी शाखा.

- १ दिवाणी कामांत फिर्दादीची सुरुवात कशी होते?
- २ कोणी फिर्दादीत खोटा प्रतिज्ञालेख करील तर यास शिक्षा काय होईल?
- ३ फिर्दाद अर्जाभध्ये काय काय मजकूर असला पाहिजे?

४ कोणत्या मोकदम्यांत फिसल्याचे आधारें प्रतिवादीस पकडतां येतें?

५ सिविल प्रोसिजर कायदांत मनाईचा हुकूम किंवा ताकीद याविषयी काय नियम आहे? व पैसा वसूल करणारे इसमा विषयी काय नियम आहेत?

६ दिवाणी कायदांत पक्षकाराच्या हजर होण्याविषयी काय नियम सांगितले आहेत?

नियमित दिवशां दाव्यापैकी कोणीही पक्षकार हजर होणार नाही तर, किंवा वादी एकटा हजर झाला तर, किंवा प्रतिवादीच एकटा हजर झाला तर, या बाबतींत निकाल करण्याविषयी कायदांत काय नियम सांगितले आहेत?

७ पुराव्याच्या कायदांत पुरावा या शब्दाची काय व्याख्या आहे?

८ बहुतकरून पुराव्याचा जोखिम कोणावर असावी? व त्याविषयी साधारण नियम काय आहे? साबदल उदाहरण द्या.

९ फिर्दाद दाखल होते असे केव्हां झटले जाते? साधारण मोकदम्यांत केव्हां दाखल झाली असे झणतां येते? व नादारीच्या मुकदम्यांत केव्हां दाखल झाली असे झणतां येत?

१० अ नावाच्या मनुष्यापासून कांहीं मिळकत चोरित गेली आहे किंवा त्याने ती हरविली आहे. व दुसऱ्या मनुष्याचे हातांत ती गेली आहे. ती मिळकत परत घेण्याकरितां फिर्दाद दाखल करणें आहे ती फिर्दाद किती मुदतीत करावी? व मुदत कधी पासून मोजावी?

११ करार केव्हां रद्द करतां येतो? व तो रद्द झाला असे केव्हां झणतां येते? व पोकाळ करार झणजे काय?

१२ माल व विक्री ह्या दोन शब्दांचा अर्थ करार शास्त्रांतील बाब ७ यांत काय सांगितला आहे?

मुलकी संबंधी प्रश्न.

१ सर्व्हेने शेताबद्दल जो सारा ठरविला आहे त्या दराहून कमी दराने शेत दुसरे कोणास देतां येतें किंवा नाही? देतां येत असेल तर काय कारणानें?

२ खातेदार आपले नावाची जमीन दुसऱ्यास विकत अगर बक्षीस देऊ शकतो कीं नाही? व जमीनीचे खाते हें वारसाचे संवधानें मिळू शकतें अगर नाही?

३ एका शेतांतील दोन भागीदारां पैकी एक मरण पावला तर त्याचे राहिलेले हिशेबाचे काय करावें?

४ पाहिजेला त्या वेळेस खातेदारास आपले सर्व प्रकारे शेत सोडून देण्याचा हक्क आहे किंवा नाही? तसेंच त्याचे मजूर प्रमाणें तो पाहिजेला त्या इसमास आपले शेत कोणत्याही वेळेस विकू किंवा बक्षीस देऊ शकतो किंवा नाही?

५ तुम्ही मुलकी अंमलदार अर्हात तर तुम्ही शेताचा कांहीं भाग बहितास देऊ शकाल किंवा नाही?

६ पोतभागीदार व पोतकूळ यांचे दरम्यान फरक काय?

७ कोणी खातेदार आपले शेत दुसऱ्यास लाऊन काढील तेव्हा त्या पोत कुळापासून सारा वसूल करण्यास खातेदारास मुलकी अधिकारी मदत देऊ शकतात किंवा नाही?

८ खातेदाराकडे सरकारची बाकी थकली असतां तुम्ही सरकारी अमलदार अहा तरी तुम्ही वसूल करण्या करितां काय करू शकतां? शेतकीचीं हत्यारे व त्या खातेदाराची स्वयंपाकाची भांडीं वगैरे तुम्हीं जप्त करून विकू शकता किंवा नाही?

९ खातेदारांनीं आपल्या शेतांत अफू गांज्या व भांग पेरण्या विषयीं कांहीं नेम आहेत कीं काय? व शेतामध्ये उत्पन्न झालेले असे प्रकारचे जिनस विकण्या विषयीं काय शर्ती आहेत?

१० अपकारी आफिसर कोण कोण आहेत व अपकारीच्या कायद्या प्रमाणें त्यांचे अधिकार काय काय आहेत.

११ सदर तिजोरीतून पैसा बाहेर देण्याविषयीं काय तजवीज आहे ती लिहावी.

१२ तहशील कचेरीच्या तिजोरीत पैसा भरणा करण्या बद्दल काय नेम आहे त किंवा काय रीत आहे?

वऱ्हाडसमाचार

मिती कार्तिक शुद्ध ६ शके १७९६

बडोद्याचे श्री० मल्हारराव गायकवाड.

गायकवाडाच्या प्रांतासारखे उत्तम पिढ्याज प्रांत हिंदुस्थानांत दुसरे थोडेच असतील. घनदेवी वगैरे कांहीं ठिकाणी एक एकर जमीनींत सुमार हजार रुपयांचे पीक होतें. कांहीं जमीनी तीन तीन पिढ्यांच्या आहेत व यावर ४९।५० रुपये एकरप्रमाणें सरकारधारा आहे. तसा विन लागवडीच्याही किलेक जमिनीवर ८।१० रुपये सारा आहे असे समजण्यांत आले आहे, तेव्हां त्या जमिनी उत्तम झणण्यास कांहीं हरकत दिसत नाही. कैलासवासी सयाजी महाराजांच्या वेळेस गायकवाड सरकारची जमाबंदी ६० लक्ष रुपये होती असे झणतात. ती साल दरसाल पिकाच्या भाटीने, महागाई झाल्याने, व धान्याच्या कसोशीने वाढत जाऊन सन १७६५ साली पावणेदोन कोटीवर येऊन बसली आहे. त्यापुढेही ५।६ वर्षे धान्याच्या दर चांगले होते. यामुळे रयतेने धारा देण्यास फारशी खळखळ झणून केली नाही; पण पुढे तसा जरब धारा देणें रयतेच्या मगदुराबाहेर जाऊ लागले व मुसलमानी नाणाप्रकारची जुलूम जबर

दस्ती होऊ लागली त्यामुळे अतिशय गवगवा झाला व किलेक रयत ब्रिटिश सरकारचे अमलात उठून गेली पण तिची गायकवाड महाराज यांनीं कांहीं दाद घेतली नाही!

गायकवाड सरकारच्या प्रजेस व हिंदुस्थानातील साऱ्या शुभेच्छु लोकांस मोठा भरवसा होता कीं, कैलासवासी खंडेराव महाराजांनंतर श्री० मल्हारराव महाराज उत्तम प्रकारचे राज्य करतील, कारण ते पुष्कळ वर्षे कैदेत होते त्यामुळे दुःखे त्यांनीं बहुत अनुभविलीं, व विचार करण्यास त्यांनां बहुत कालाचा अवधि मिळाला, झणून राज्यावर बसल्यानंतर ते मोठ्या परिपक्व विचाराने राज्य चालवतील; परंतु लोकांचे ते सर्व विचार पाण्याच्या बुडबुड्याप्रमाणे क्षणभंगुर झाले. व लोक मागच्यासच बरे झणून लागले. अज्ञानशिरोमणि, अविच्यारी, व बद सलागार असे किलेक लोक श्री० मल्हारराव यांच्या भोवतीं भिळाले, त्यांनीं किलेक घात पात केले, अनाचार केले व महाराजांनां विचारशून्य, स्त्रैण दुर्व्यसनी व धुंद करून टाकिले असे झणतात. यांतील किती भाग खरा असेल तो असो; पण महाराजावर शेकडो प्रकारच्या फिर्यादी उत्पन्न झाल्या व इंग्लिश सरकाराकडून त्यांची चौकशी झाली व तीत महाराज फार अव्यवस्थित वागले हे सिद्ध झाले; व शेवटीं एक मोठा भयंकर ठराव झाला कीं, १८ महिन्यांत श्री० मल्हारराव गायकवाडांनीं निर्दोष प्रकारची राज्यशैली दाखविली नाही तर त्यांस राज्यावरून काढून टाकिले जाईल व ब्रिटिश सरकारास योग्य वाटेल तशी त्यांच्या राज्याची व्यवस्था केली जाईल. हे गायकवाड सरकारच्या धुंद झालेल्या डोळ्यांस उत्तम अंजन मिळाले. व तेणें करून त्यांस आतां चांगले दिसू लागले असे सर्वांस वाटले.

याच समयास मि० दादाभाई नवरोजी या विद्वान व विख्यात गृहस्थास महा राजांनीं आपले दिवाण केले व ब्रिटिश सरकारचे ठरावप्रमाणें ५।४ जुन्या लोकांस कामावरून काढिले व दादाभाईच्या इच्छेप्रमाणे त्यांनां मोठमोठ्या कामावर त्यांच्या निवडगुनीचीं मनुष्ये अणू दिलीं व त्यांच्या सूत्रानेच दोन चार महिने कारभार चालू लागला. रिविन्यु खात्याचे मुख्य अधिकारी मि० काजी शाबूद्दीन यांस नेमिले व त्यांनां प्रांतांत फिरावयास जाऊन व बहुत प्रकारचे शोध काढून सुरळीत व्यवस्थेचा क्रम घालण्याचा समय आणिला. तसेच रा० रा० बळवंतराव मंगेश वागळे मुंबईचे बारिस्टर यांनां तिकडे नेऊन चीफजस्टिफ केले, त्यांनीं दिवाणी व फौजदारी खात्याच्या व्यवस्थेवर लक्ष पुरविले. व वहिवाटदाराकडे दिवाणी, फौजदारी आणि मुलकी असे तिन्ही अधिकार आहेत ते वेगळे करून न्यायाची कोर्टे स्वतंत्र स्थापवण्याची मसलत ठरविली. तसेच दादाभाई दिवाण झाल्याबरोबर न जराणे घेण्याची व बिगारी, धरण्याची व हिवाट येकदम बंद करण्याकरितां त्यांनां दोन सर्व्हेर केले. यावरून मोठे सुचिन्ह समजून श्री० मल्हारराव यांनां आपले रा

ज्य अडळ राहण्याच्या मार्गाचे उत्तम अवलंबन केले व परमेश्वर त्यांनां त्यांत यश देईल असे आम्हांस व दुसऱ्या आमच्या व हुत बंधु वर्गांस वाटले होते पण आलिकडे ज्या वार्ता येताहेत त्या तशा समाधानकारक नाहीत हे पाहून वाईट वाटते.

नवीन दिवाणांच्या पोक्त सल्याप्रमाणें महाराज वागत नाहीत त्यामुळे दिवाणांचे चित्त उद्विग्न आहे व त्यांची साधीदार मंडळीही त्या दरबारास वासली आहे व कशा तरी प्रकारे बडोद्यांतून आपला पाय काढावा असा त्यांचा आतां विचार आहे झणून एक दोन आठवड्यां मागे ज्ञानप्रकाशांत "नोट आफ अलार्म" (भयसूचक वर्तमान) या सदराखाली इंग्लिश मजकूर आला होता. पुढे अहणोदयांत अशाच अर्थाच्या मराठी चार ओळी लिहिल्या होत्या. व दोन आठवड्या मागच्या नोटिब ओपिनियनांत "बडोदा अफेर्स" झणून आठवड्याच्या सदराखाली एक इंग्लिश पारिग्राह होता त्यांत तर दादाभाई लवकर परत येणार असे वर्तमान लिहिले आहे. व त्यांत त्यांनां दादाभाईची एक चुकी काढिली आहे कीं, खानविलकर, हरीबादादा, वगैरे सरकार कामावरून जी मंडळी काढली ती बडोद्यांतून अजीबाद काढून टाकल्याशिवाय दिवाणगिरी पतकरावयाची नव्हती. कारण ते तेथे आहेत व महाराजांच्या नित्य कार्नी लागतात या मुळे दादाभाईची सल्ला मसलत ऐकिली न जातां तिजपासून कांहीं फल होत नाही. ही गोष्ट अगदी खरी असावी असे आम्हांस वाटते. व खानविलकर वगैरे तेथे आहेत एवढेच नव्हे पण महाराजांचा त्यांवर अत्यंत लोभ आहे व त्या पांचास बडोद्यांतून काढणे झणजे महाराजांनीं आपले शरिरांतून पंचप्राण काढणे या प्रमाणें अवघड आहे. दादाभाईला दिवाणगिरी दिली ही मोठ्या उत्साहबुद्धीने दिली असे कोणी झणत नाही. ते ब्रिटिश सरकारच्या गाऱ्हाण्याला केवळ वुजवणें केले आहे. व महाराजांचे पूर्वापार विलासी उपचार नित्य चालू आहेत व दादाभाईच्या सुधारणेला महाराजांची मंडळी आड येते असेही झणतात आणि हे सर्व खरे असेल तर अठरा महिन्यांनंतर गायकवाडीची व विशेषे श्री० मल्हारराव महाराजांची काय स्थिति होईल ती मनांत येऊन आम्हांला काळजी व दुःख वाटते.

हिंदुस्थान झणजे हिंदूंचा देश, परंतु तो त्यांनां संभाळतां येईना झणून दुसऱ्या देशचे लोकांनीं त्यावर अधिपत्य केले. मागे मुसलमानांनीं स्वाऱ्या करून हिंदूस पडिल्या पहिल्याने पुष्कळ गांजिले पण मग बरेच सुरळीत चालले व हिंदूंनीं राजसत्ता पुष्कळ मिळविली आणि अठके पर्यंत शेडे लाविले. आतां पाहिले तर तो काळ गेला आणि इंग्लिश लोक हिंदुस्थानचे सार्वभौम राजे झाले. कोठे कोठे हिंदु संस्थानिक आहेत पण त्यांनां बरे डोके करावयास फाव नाही. तहनाम्यांनीं त्यांचे हात पाय जखडले आहेत. व थोडा प्रसंग आला कीं मातीचे मोल होऊन जावे लागतें, याप्रमाणें शिकांचा मुलूख गेला,

नागपुर १९ जिल्ह्यांचा टापू गेला, सातारा १४ तालूक्यांचा जिल्हा गेला, कैसुरावर धाड आलीच होती, कोल्हापुरचे एक राजपुत्र कैद होऊन तिकडेच मरण पावले, सातारचे दोन राजपुत्र कैद झाले, पैकीं एक मरण पावले, एक कराचीस आहेत; अशी हिंदूंच्या राज्यवैभवाची निरुष्ट स्थिति झालेली असतां राहिलेल्या संस्थानिकांनीं सावध असूं नये काय? व इतके त्यांच्या हिताचे काम त्यांस कळूं नये काय? न कळणे हें त्यांचे मोठे दुर्भाग्य आहे. श्रीमंत मल्हारराव महाराज, आपण आमची एक विनंती ऐकावी. आम्हां हिंदूंचे सारे मोठे राज्य नष्ट झाले, व झणप्या सारखे लोकांचे डोळ्यापुढे फक्त ३ तुकडे दिसत आहेत. एक शिवांचा, एक होळकर यांचा, व एक आपला गायकवाडांचा, एवढे तरी हिंदूंच्या दौलतीचे ती न दरवाजे अढळराहूं द्या. आपण यांतला एक पाडून देश पाळथा घालू नका, कांहीं काळजी वागवा. व हिंदूंचे राज्य राखिल्याचें पुण्य घ्या. आजचे काळाला नवे राज्य मिळवून देणारा कोणी नाही पण दुर्दैवाने हरण होण्याची संधी आहे. पहा, गेल्या महिन्यांतच श्री० अमृतराव रावसाहेब डफळे जतच्या आपल्या संस्थामाला आंचवले. निजाम सरकारचा ८० लक्षांचा बऱ्हाड प्रांत गहाणा दाखल इंग्लिशकडे असलेला आज परत होत नाही, खाला फाटे फुटताहेत, व या फार लांबच्या गोष्टी तरी कशाला? मल्हारराव महाराज, आपणालाच इंग्लिश सरकारांनीं किती भयंकर ताकीद दिली आहे तिजकडे लक्ष द्या. आपण आपला सुरळीत राज्य कारभार दादाभाई साऱ्या योग्य मनुष्याकडून चालू दिला नाही, तर एक वर्षा नंतर मागील उदाहरणें मनांत आणली असतां गायकवाडी राज्यावर आपली निभावणी होईल काय? फार कठीण गोष्ट आहे व ईश्वर रुपेने हा प्रश्न पुढे येऊ नये आणि विषाची परीक्षा पाहण्याचा प्रसंग चित्तू नये.

आम्हां इतकेच इच्छितो कीं मंत्री जनांनीं महाराजांस सदुपदेश करावा, व रुपाळ परमेश्वराने तो मल्हाररावांच्या अंतःकरणांत ठसूं द्यावा. आणि बदसल्ला देणारे पंचायतन दूर करावे झणजे सर्व सुरळीत होईल आणि इडा पिडा टळेल व अमंगळ पळेल.

हा लेख पुरा करित असतांनां बुधवारचा टाइम्स आम्ही पाहिला. व त्यांत एक आनंदाची बातमी वाचली ती ही कीं "मि० दादाभाई नवरोजी बडोद्याच्या दिवाणगिरीचा राजांनामा देणार अशी जी वार्ता आहे ती खरी नाही." तथास्तु.

वऱ्हाड.

दोन आठवड्यांमागे उमरावतीस कामदार लोकांच्या परीक्षा झाल्या त्यांत जे लोक पास झाले त्यांचीं नावेः—

मराठी भाषेत.

१ मि० यामसन साहेब असि० क०

हायर स्कांडर्डमध्ये.

१ मि० राईट साहेब पोलिस सु०

२ रा० रा० रामराव गोविंद ए० अ
सिस्टंट कमिशनर

३ रा० रा० माधवराव गोपाळ गोख
ले हार्क नि० स्मा० को० उमरावती
लोअर स्टांडर्डमध्ये.

१ खानबाहादुर नवाब शाबुद्दीन साहे
ब अझाची

५ मि० अर्देसर दिनसाजी तहशिल
दार अकोट

३ मि० रामजी शाळिग्राम चीफ कान
स्टेबल अकोला उईथ क्रेडिट (वर्णनीय)

असे समजते की, मराठीकरिता एकच
उमेदवार होते व ते पास झाले. तसेच
झापर परिक्षेकरिता तीन उमेदवार होते
व ते तिघेही पास झाले. लोअरकरिता
मात्र ७ उमेदवार होते. व यापैकी, ती-
नच पास झाले. पोलिसपैकी प्रथमच
गेलेले रामजी शाळिग्राम हे शिफारस क-

रण्याजोगी पास झाले. माधवराव गोखले
हे गुदस्ता लोअरमध्ये व यदा हायरमध्ये
पाहिल्याच खेपेस पास झाले. तसेच आम
चे अर्देसरजी तरुण पार्शी गृहस्थ या
बर्षी लोअरमध्ये पास झाले. व मुसलमा
नापैकी खान बाहादुर नवाब साहेब पास
झाले. बाकी ४ गृहस्थ नापास झाले. व
ते चौघेही मुसलमान असून कित्येक वर्षे
मोठाल्या अधिकारांची कामे करित आहे

त व ते वर्षास परीक्षेस येतात आणि
तोडघशी पडून परत जातात असे समज
ते. साल मजकुरी परीक्षा सुरु झाली
असे दुसरे वाजूस काही प्रश्न छापले आ-

हेत यावरून दिसून येते. व तसल्या प्र-
श्नांचीही उत्तरे आमच्या बडे बडे हजरत
साहेब तहशिलदारांस व पारजादे साहेब
एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनरस देतां येत
नाहीत व ते परीक्षेत पास होत नाहीत

तर मग कचेऱ्यांतून जाऊन ते करितात
तरी काय ? व पगार खातात कशाबद्दल ?
ते आझास समजत नाही. सरकारचा
भर मुसलमानांवर फार आहे आणि त्यांत

तर असली शिरोमणि रत्ने आढळतात त
री सरकार याविषयी विचार करित नाही.
शाबासखानासारखे तहशिली हाकू इच्छि-
णारे उमेदवार तयार आहेतच व त्यांची

तजवीज करण्यासाठी सरकार काळजी
बाळगून हिंदु तहशिलदारास पेनशे द्या-
वयास सांगतेंच हे पाहून मात्र आश्चर्य
घाटते अस्तु. मुसलमानांवर आमचा

कटाक्ष आहे असे कोणी विलकूल स
मजू नये. मे० शेख इसमुद्दीन साहेब,
तसेंच मि० अब्दुलबारी, मि० मुबारकअली
यांच्या हुशारीची आली तारिफ करितो.

पण त्यांहून अन्य जे नित्यशः तीन तीन
चार चार वर्षे कामे करितात ते आप
ल्या त्याच कामासंबंधी परीक्षेत नापास

होतात झणून आझाला आश्चर्य घाटते व
त्यांच्या कामाच्या अज्ञानतेपणावर व सु-
स्तीवर आझी कटाक्ष ठेवितो. असो आ-
झाला आतां इतकेंच वाटते की जर सर

देऊळगावची खबर कळते की, साल
मजकुरची यात्रा चांगल्या तऱ्हेची झाली.
देवाला कानगीचे उत्पन्न ६०००० रूप
ये होईल असा सुमार आहे दुकानदारीही
सालमजकुरी बरेच आले.

हवा—दोन आठवड्यांपासून थंडी
बरीच पडू लागली होती परंतु गेल्या
आठवड्यांत हवेंत बरीच चलविचल झाली
होती व त्या बुधवारी सकाळी तर
पावसाची बुरबुर सुरू झाली होती व त्या
पुढेही एक दोन दिवस मळभाची लाया
असे त्यामुळे उष्णकाळाप्रमाणे उकाडा
झाला परंतु आतां या आठवड्यांत दिपवा-
ळीपासून चांगली थंडी पडू लागली
आहे.

हयारा संवर्धां सन १८६० चा ३१
वा आक्ट आहे त्यांतल १४ व्या कलमा
प्रमाणे लायसेन्सवाल्या हयारें विकणारां
च्या किंवा हयारें नवीन करणारांच्या व
द्या पाहण्याचा अधिकार हिंदुस्थान सरका-
रानें जिल्ह्या जिल्ह्याचे पोलीस सुपरिंटेंडेंट
यांस दिला आहे.

पन्नास रुपयांच्या आंतल्या पगाराच्या
नोकरांस ते आगगाडीतून फिरले असतां
टिकिटाचा खर्च अगर दिवसाचा भत्ता
यांतून जे पाहिजे ते घेण्यास हिंदुस्थान स
रकारानें मोकळीक ठेविली आहे.

रा. रा. माधवराव हरि सहस्रबुद्धे उम
रावतीचे हार्क आफ धि कोर्ट दिपवाळी
करितां रविवारी येथें आले होते ते शुक्रवा-
री परत गेले.

बुलढाण्यास ता. १५ नोवेंबर पासून
सब रजिस्टरचे कोर्ट कायम केले व त्या-
चे ताब्यांत माटरगाव परगण्या पैकीं
गाव १६ देऊळघाट परगण्या पैकीं गा-
व ३० व धार पैकीं गाव १३ दिले
आहेत.

मि० ए. एलियट असिस्टंट कमिशनर
सेकंड क्लास झाले होते ते पुन्हा थर्ड क्लास
असिस्टंट कमिशनर झाले.

क्या० एफ डब्ल्यु ग्रॉट खामगावचे
स्मालकाज कोर्टाचे जडज यांस क्रिमिनल
प्रोसिजरचे २० वे कलमाप्रमाणे फर्स्ट
क्लास माजिस्ट्रेटचे अधिकार मिळाले

उमरावतीस बुध कंपनीचे मि० क्यांवे-
ल साहेब यांस मि० जोरावरमल यांचे
जार्गी म्युनिसिपल कामिटीचे मॅबर नेमिले.

मि० डनलप साहेब असिस्टंट कामि-
शनर यांणी कापसाचे पिकाचे अंदाजाचा
रिपोर्ट छापून प्रसिध्ध केला आहे यावरून
न समजते की, सालमजकुरी नागपुर इ-
लाख्यांत एकेवेळी थोडा पर्जन्य अधिक
झाला व मलकापुर तालुक्यांत थोडे आव-
र्षण झाले तरी सरासरीत पहातां बहुत
वर्षांत आले नसेल असे उत्तम पीक साल
मजकुरी येईल असे दिसते- सालमजकुरी

कापसाची लागवड २७१७३६२ एकर
जमीनीत झाली आहे. वऱ्हाडांत गुदस्त पे-
क्षां ८२९१२ एकराची लागवड जास्ती
आहे. यावर्षी मलकापुरचे आवर्षणाचे
कारणाने बुलढाणे जिल्ह्यांत पीककमी हो-
होईल, अकोल्यास गुदस्त बरहकूम होईल
व बाकी ४ जिल्ह्यांत पीक अधिक होईल
असा सुमार आहे. व एकंदर कापसाचे ग-
ठे यावर्षी ३३०००० तयार व्हावे असे
डनलप साहेबांचे मत आहे.

गेल्यासोमवारी झणजे ता० ९ नोवेंबर
र रोजी महाराणी साहेबांचे ज्येष्ठ चिरंजीव
प्रिन्स आफ वेल्स यांचे वाढ दिवसाचे स-
बवेने रोसिडेंट साहेबांचा खजिना बंद
होता.

वर्तमानसार

नाना मोहब पेशवे या बहिमाने
धरलेल्या वैराग्यावर शाबिदी होतनाही. व
याला सोडून देतोच असे दिसते. आणि
असे झाले तर त्या विच्याऱ्या वैराग्याचे जे
हाल झाले व मुंडण झाले त्याचा दोष
कोणावर ? शिंदे तर हा नाना साहेबच
आहे अशी शपथ करित होते. अस्तु.
तो नाना साहेब नव्हे व गरीब विच्यारा
वैरागी फुकट हाल भोगित आहे असे
मनांत आणून त्याचे मुकदम्यास त्याच्या
तर्फे मदत व्हावी झणून शिंदेशाईतले कि-
लेक सरदार वर्गणी जमा करित आहेत.
व शिंद्यांच्या या वर्तनाने त्यांच्या पलटणी-
तले २००० लोक विथरण्याच्या वेतास
आले होते अशी गप आहे. मुंबईचे
होमसजी पार्शी यांणी स्पष्ट सांगितले की,
हा नाना साहेब नव्हे.

भयंकर विषप्रयोग—बडोद्याचे रोसिडेंट
कर्नल फेर साहेब यांस गेले सोमवारी
सकाळी शरवतामधून विष घालण्याची
भयंकर योजना झाली होती, पण देवयो-
गाने रोसिडेंट साहेब ते शरवत पीत अस-
तां असतां ती गोष्ट उघडकीस आली व
त्यांनी बाकीचे शरवत टाकून दिले, नाही
पेक्षां ते ठार मेले असते. तरी थोडे आ-
जारी झाले होते व हल्ली त्यांची प्रकृती दु-
स्त आहे. व विषप्रयोगाच्या प्रकरणा-
ची फार वारकाव्याने चौकशी चालू आहे.

कर्नल फेर साहेब फार भले व निर्ले-
भी मनुष्य आहेत आणि ते फार रिट्वट
(सरळ) वागतात याकरितां दुष्ट बुद्धीने हा
त्यांवर काट झाला असावा. अतां यांत को-
णाचे कसे साहसकर्म बाहेर पडते पहावे.

गुलबर्गी येथे नाताळच्या सुटीत मेठी
जत्रा आहे त्याकरितां दिवाण सालरजंग
साहेब यांणी तारिख २२ डिसेंबरपासून
तारिख ३ जानेवारी पर्यंत स्पेशियल ट्रेनी
काढण्याविषयी विचारिले आहे.

बडोद्याचे गायकवाड सरकारच्या नवीन
राणी साहेब लक्ष्मीबाई यांना पुत्र झाला
व इंग्लिश सरकाराने तो मान्य करावा झ-
णून गायकवाडांनी त्यांस कळविले त्यावरून
न हिंदुस्थान सरकारचा त्यांस जबाब मि-
ळाला आहे की लक्ष्मीबाईच्या संवधातली
प्रत्येक गोष्ट इतकी संशययुक्त आहे कीं
मुलगा कबूल करण्याविषयीच्या तुमच्या

विनंतीचा विचार करण्यास हिंदुस्थान सर-
काराला दिवसगत पाहिजे. तथापि हिंदु
स्थान सरकार त्याविषयीचा आपला ठराव
करून तो गायकवाड सरकाराकडे लवकर
च पाठविणार आहे. आमचे वाचकांस ठा-
ऊकच असेल की या लक्ष्मीबाईवर पहिले
नवऱ्याची फिर्याद होती व गायकवाडांशी
लभ करण्यापूर्वी त्या गरोदर होत्या.

सातार जिल्ह्यांतल जत संस्थान ते
धील जाहागिरदाराच्या अव्यवस्थित बाग
णुकीमुळे इंग्रज सरकाराने खालसा केले.
हे पाहून इतर संस्थानिकांनी डोळे
उघडोवे.

टपालखात्याकडे नवीन एक रुपया कि-
मतीचा स्टॉप निघाला आहे.

पंत सचीव यांस त्यांचे संस्थानाची मु-
क्यारी मिळाली.

कर्नाटकांतील संस्थानिक श्रीमंत रा.
तात्या साहेब मिरजकर यांस ६ वे तारीखे
स देवाज्ञा झाली. यांचे वय सारे २५ वर्षां
चे होते व झणण्या सारखा आजारीही
कांही नव्हता. फक्त तापांने दोन चार दि-
वस आजारी होते. यांना पुत्र नाही. १६
वर्षांची बायको आहे. तिला दत्तक घेण्या

ची परवानगी मिळावी झणून मरणा-
पूर्वी थोडे तास त्यांनी पोलिटिकल ए-
जंट यांजकडे लिहून पाठविले आहे.

हे वेळगावच्या सरदार स्कुलांत शिकले हो-
ते. व खासगी शिक्षक अजूनही त्यांपाशी
होते. सन १८७१ साली त्यांस मुक्यारी
मिळाली. तेव्हापासून त्यांनी आपले सं-
स्थानची सुधारणा केली. नोकर लोकांचे
पगार वाढविले, करकमी केले व खजिन्यां
त ५ लक्ष रुपये शिडक वाढविली हे सरदा-
र दोनवर्षे मुंबईच्या कायदे कौसलांत मॅबर
होते. यांचे मरणाने बहुत लोकांस दुःख
झाले आहे.

सरकाराने हमी पतकरलेल्या हिंदुस्था-
नांतील रेल्वे कंपन्यांना या साली जानेवा-
रीचे १ ले तारखे पासून सप्टेंबरचे ५
वे तारखे पर्यंत आठमाही उत्पन्न
६,०३,७२७,७३ रु० झाले.

बडोद्यास कैलासवासी गोविंदराव रोडे
दिवाण यांच्या पत्नी अनपूर्णा बाई यांनी
इंग्लिश सरकारच्या परवानगीने पुरुषोत्त-
म भिकाजी नावाच्या मुलास ६ वे तार-
खेस दत्तक घेतले. या समारंभास रोसि-
डेंट साहेब गेले होते. गोविंदराव रोडे यां-
नी या गायकवाडाचे मागील तीन पुरु-

षांचे कारकीर्दीत उत्तम प्रकारे दिवाण-
गिरीचे काम केले व बंडाचे वेळीही
चांगले वागले सबब इंग्रज सरकारांनीं त्यां
च्या कुटुंबाला ३००० रुपये वसुलाचा
एक गाव जाहागीर दिला आहे.

विलायतच्या गेल्या आठवड्याच्या डा-
केला हरकत झाली होती त्यामुळे या आ-
ठवड्यांत दोन डाका बुधवारी व गुस्वा-
री अशा आल्या.

सूत व कापड विणण्याची एक गिर-
णी कराचीस निघणार आहे.

ट्रावनकोर येथे एक फार वयातीत म-
नुष्य आला आहे तो झणतो, मी ट्रावन-
कोरचे राजकुळांतील आहे व ट्रावनकोर
टिपूसुलतान यांणी जिंकून घेण्याचे पूर्वी
येथील राजाचा मी दरबारी होतो पर.

जेव्हा जैसुरचे राजाने टावनकोरावर स्वारी केली व बंडाबा झाला तेव्हा मी पळून गेलो व तेव्हापासून हिंदुस्थानभर भटकत आहे. पुन्हा आपल्या जन्मभूमीस परत यावे असे वाटून मी ट्रिब्युनल येथे आलो व तेथील महाराज यांनी चांगले आगत स्वागत केले. हा मनुष्य टावनकोर येथे असतांना ज्या गोष्टी झाल्या त्या सांगतो त्याचे वय ११० वर्षांचे असवे असे अनुमान आहे.

नेपाळच्या व हिंदुस्थान सरकारच्या सहकार्याने तेंव्हाचा निकाल झाल्याचे कळते.

बाबू दिगंबर मित्र यांस सन १८७५ सालचे कलकत्त्याचे शेरफ नेमिले.

काबूलचे अमीरास भेटण्याकरिता सरदार याकुबखान काबुलास गेल्याची खबर आहे यावरून, आतां अफगानिस्थानांत स्वस्थता राहिल असे दिसते.

पारिस शहरांत हल्लीं घोड्यांचे, खेचरांचे व गाढवांचे मांस फार खपू लागले आहे. चालू वर्षाच्या पहिल्या चार महिन्यांत २१११ घोडे खेचरे व गाढवांचे मांस खपले. १८७२ सालचे पहिले चार महिन्यांत १२७५ चे खपले होते.

मुंबईचा व्यापार— सन १८७३।७४ सालांत मुंबई बंदरांतून परमुलखी व याच देशांतल्या इतर बंदरीं माल किती गेला व परदेशांतून किती माल आला याबद्दल व वर्षाच्या एकंदर सरासरीचा हिशेब, कष्टम कमिशनर यांनी प्रसिद्ध केला आहे. यावरून कळते की, सदरहू वर्षांत एकंदर व्यापार ४३,९८,९१,१९६ रुपयांचा झाला. सन १८७२।७३ सालापेक्षा सदरहू वर्षी सुमारे सवाचार कोटीचा व्यापार जास्त झाला. यावर्षी परमुलखाहून मुंबई बंदरांत सुमारे १८,२९,६१,७८३ रुपयांचा माल आला. मुंबईत सूत व कापडाच्या गिरण्या जास्त होत चालल्या आहेत व विलायती कापड व सूत हिंदुस्थानांत कमी जाते अशी तिकडील लोकांनी ओरड मांडली आहे तथापि, मागच्या वर्षापेक्षा सन १८७३।७४ साली विलायतेहून, मुंबईत सुमारे पाऊण कोटीचे कापड जास्त आले. सूत मात्र सुमारे १६ लक्ष रुपये किमतीचे, मागच्या सालापेक्षा कमी आले. मागच्या सालापेक्षा, विलायतेहून कोळसेसुमार एक त्रितीयांश, व यंत्रे सुमारे दीडपट जास्त आली. यंत्रे व कोळसे जास्त येण्याचे कारण, या देशी गिरण्या होऊ लागल्या आहेत याशिवाय दुसरे नाही. यावर्षी हस्तिदंत व हस्तिदंती सामान एकंदर १९ लक्षांचे झणजे मागच्या वर्षापेक्षा ३ लक्ष रुपयांचे जास्त आले. मुंबईत ब्रह्मदेशांतून हस्तिदंती सामान येऊ लागले आहे. हत्यारे एक त्रितीयांश कमी आली याचे कारण, सरकारने जास्त बंदोबस्त ठेविला आहे हे असवे, असे कमिशनर साहेबांनी लिहिले आहे. या साली मुंबई बंदरांतून सुमारे पावणेअकरा कोटी रुपयांचा कापूस परमुलखी गेला व लोकर सुमारे ६५ लक्ष रुपये किमतीची गेली. मुंबईचे कापड इराणांत जास्त जाऊ लागल्यामुळे या देशी नीळही जास्त जाऊ लागली आहे. ने. ओ.

हिंदुस्थानांत चाकरी करून पेंशन घेतल्या नंतर कित्येक मोरे लोक दुसरे कांहीं धंदे पतकरून राहतात अशी उदाहरणे वारंवार सापडतात. दक्षिण हैदराबाद देश दोन युरोपियनांनी अडतीची वगैरे दुकाने घातली आहेत. या दोघांपैकी एक गृहस्थ मद्रास येथे लेफ्ट. कर्नल होते.

हजारीबाग येथील तुंगांत थोड्या दिवसांपूर्वी जेलर साहेबांनी हिंदु लोकांचे लोटे थाळ्या घेण्याचा हुकूम केल्यावरून त्या लोकांनी दंगा वगैरे करून शिपायी लोकांशी मारहाणही केली. मातीच्या भांड्याचा उपयोग करावा असे जेलरचे झणणे होते. धर्माच्या कामांत हात घालण्याचा हा परिणाम. अ. द.

बंगाल्यांतील दुष्काळ सुरू झाल्यापासून ईस्टइंडिया रेलवे कंपनीस ९,००,००० रु० जास्त उत्पन्न झाले यांत सरकारपासून आलेला पैसा जमा केलेला नाही तो मिळाल्यावर बरीच रक्कम हेईल.

जबलपूर एथे एका मुलास उपजतांच दांत आलेले होते. हे मूल उपजल्यापासून २ कलाकाच्या आंत मेलें.

हिंदुस्थानांतील रेलवे कंपन्याच्या नोकरांची मंडळी पुढच्या ज्यानेवारीपासून एक वर्तमानपत्र काढणार आहे. या पत्रास “ इंडियन रेलवे सर्व्हिस ग्याझेट ” असे नाव देणार व हे जबलपूर एथे छापले जाईल. सु. प.

सातारा येथील कलेक्टरचे जाग्यावर खानदेशचे कलेक्टर मे. मूर सहेब यांची नेमणूक झाल्याप्रमाणे त्यांनी तेथे जाऊन गेले सोमवारी तेथील कलेक्टरचे कामाचा चार्ज घेतला. आतां मे. आरथर साहेब हे लवकरच विलायतेस जातील.

म. मि.

वऱ्हाडचा इतिहास.

मुसलमान लोकांचा आगमन काळ.

दिल्लीचा बादशहा फिरोज गिझनी याचा पुतण्या व जावई अल्ला उदीन खिलजी याने इसवी सन १२९४त दक्षिणत पहिली स्वारी केली.

पठाण लोकांनी मोळव्यांत व गुजराथेंत हल्ले करून ते प्रांत पूर्वीचे जिंकून घेतले होते, पण वऱ्हाडांत अल्ला उदीन आपले फौजे सहवर्तमान येकदम येऊन इलिचपुरा समोर उभा राहीपर्यंत त्यांचा प्रवेश दक्षिणेंत पूर्वी कधी झाल्याचे विलकूल ऐकिवांत नाही. या हकीकती संबंधी दोन तऱ्हेच्या गोष्टी ऐकण्यांत येतात. वऱ्हाडावर हल्ला कराना व खानदेशच्या वैरभाव बाळगणाऱ्या हिंदु लोकांचा कचाटा चुकनावा झणून सातपुड्याच्या घाटाने हिंदियाकडून अल्ला उदीन नेमका इलिचपुरावर आला. तेव्हा तेथील राजाने याशी मोठ्या निकाराने युद्ध केले. गंजशाहीद नावाचा जो मोठा धक्का इलिचपुरास आहे तो राजाने यावेळीं मुसलमानांच्या पराभवार्थ घातलेला आहे असे झणतात शेवटीं मुसलमानांनी शहर हस्तगत केले तेव्हा तो राजा लढाईत पकडला. नंतर अल्ला उ

दीन देवगडास गेला व तेथे रामदेव नावाचा यादव वंशाचा राजा राज्य करीत होता त्याचा याने पराभव केला तेव्हा राजाने त्याला खंडणी झणून बहुत द्रव्य दिले मग तो तेथून माघारा परतला. दुसरी गोष्ट अशी ऐकण्यांत आहे कीं इलिचपुरा यावेळीं देवगडा खाली होते. आणि सातपुड्या घाटांतून वारंवार त्याच्या लगयाने येण्यापासून आपणाला निभय असवे झणून ते शहर व दुसरी काही जागा देवगडच्या राजापासून अल्ला उदीनाने बलात्काराने घेतली. व तेथे थोडी फौज ठेवून तो उत्तर हिंदुस्थानांत परत गेला. पुढे दिल्लीस जाऊन याने आपल्या चुलत्याला ठार मारिले, त्याची बादशाही आपणाला मिळविली. व आपले भावाला इलिचखान असा किताब दिला. व त्यापासून त्या शहराला इलिचपूर नाव पडले असे दिसत. कारण भोवतालच्या प्रांतांत पठाण मुसलमानांनी जीं शहरे हस्तगत केलीं किंवा नवीन वसविलीं त्यांस अशी आप आपली नावे त्यांनी दिलेली आहेत हे यास प्रमाण आढळते; जसे हुशंगाबाद, वऱ्हाणपुर, अहमदनगर इत्यादि.

अल्ला उदीनाच्या राज्य कारकीर्दीत उत्तरेकडून मुसलमानांच्या टोळ्या येऊन दक्षिणदेश वारंवार लुटोत असत; व त्याच्या मरण कालाच्या सुमारास तर हिंदु लोकांनी देवगड किला व त्याच्या खालचा मुलूख जो पूर्वी त्यांच्या सत्तेत होता तो पुन्हा हस्तगत केला होता असे दिसते. पुढे सन १३१८।१९ या साली मुबारक गिझनी या बादशहाने ते बंड मोडले व देवगडच्या हिंदु राजास पळवून लाविले. व तेव्हा पासून वऱ्हाड प्रांत कायमचा मुसलमानांचे सत्तेत आला, व वऱ्हाडचा राज्यकारभार सुभ्याप्रमाणे पहिल्यापासून स्वतंत्र चालत होता असे दिसते. व वेळो वेळां त्याचे हद्दीची अदलाबदल झाली तरी त्याचे वऱ्हाड हे नाव बदलले नाही. पुढे महमद तघलख झणून सन १३२५ त बादशहा झाला. त्याला राज्यांत पुष्कळ सुधारणा करावी अशी आवड होती; परंतु ती करण्याची तऱ्हा केवळ अविचाराची होती व तो फार निर्दय होता, झणून तिचा कांहीं उपयोग झाला नाही. याने दक्षिण प्रांताकरितां नवाब नेमिला होता. व दक्षिणचे चार सुभे केले. यांत वऱ्हाड एक सुभा असता असे दिसते. एका सुभ्यावर एक अमीरजादा झणजे बंदोबस्ताकरितां कामदार असे. त्यांनीं राज्यरितीचा खरावा केला व शेतकीवर देखरेख ठेवणारा कामदार वगैरे असे, ती सर्व व्यवस्था त्यांनीं बिघडून टाकिली. पुढे असे झाले कीं ते अमीरजादे आपआपसांत एकमेकांचे मुलखांत लुटालूट करू लागले. व त्यांनीं बादशाहावरच बंड केले. तेव्हा बादशहाने त्यांस दौलताबाद येथे भेटीस बोलाविले व तेथे ते गेल्यावर त्यांना बंदोबस्ताने गुजराथेकडे पाठविण्याची तजवीज केली. तेव्हा बादशाहाचा इरादा असा होता कीं, त्यांस ठार मारावे. व तो त्यांस कळतांच त्यांनीं बंदोबस्ताकरितां बरोबर असलेल्या लोकांस ठार मारिले आणि बादशाहाशी

लढाई सुरू केली. इतक्यांत गुजराथेंत बंड झाले. व ते मोडण्याकरितां बादशाहा तिकडे गेला. या संधीत त्या अमीरजादांनी वऱ्हाडांतले कित्येक सरदार लोक आपणास सामील करून घेतले आणि खानदेश व वऱ्हाड येथील इलिचपुरकरांचा सुभेदार इमाद उल मुलूख यावर चाल केली आणि त्याला ठार मारिले. पुढे गुजराथचे बंडवाल्यांचा पाठलाग करून बादशाहा त्यांना सिंध प्रांताकडे पळवीत असतां इकडे साऱ्या दक्षिणभर बंडे झाली. व बादशाहा तिकडेच अतिशय मासे खाऊन मरण पावला. व दक्षिणेंतील सर्व प्रांत दिल्लीच्या बादशाहासत्तेखालून नष्ट झाले. व ते तसे सुमार २५० वर्षेपर्यंत राहिले. ही गोष्ट सन १३५१त घडून आली.

यासालापासून सुमार १३० वर्षे वऱ्हाड प्रांत ब्राह्मणी वंशाच्या बादशाहाकडे राहिला. (या ब्राह्मणी वंशाची गोष्ट मराठ्यांच्या इतिहासांत प्रसिद्ध आहे झणून ती येथे लिहित नाही) अल्ला उदीन हुसेन कांगो ब्राह्मणी याच्या सत्तेत सर्व दक्षिण देश होता. त्याचे याने चार भाग केले. त्यांत माहूर, रामगड, आणि वऱ्हाडचा कांहीं टापू मिळून एक भाग होता. व ते व्हांपासून वऱ्हाडची हद्द वाढविली असे दिसते कारण त्या तिन्ही प्रांताला मिळून वऱ्हाडच झणू लागले.

ब्राह्मणी वंशाच्या राजांच्या ताब्यांत वऱ्हाड प्रांत होता तेव्हा त्याची दक्षिणोत्तर हद्द सातपुड्यापासून गोदावरी नदी पर्यंत व पूर्व पश्चिम खानदेश आणि दौलताबाद यांपासून बर्धा नदीपर्यंत होती. तरी असाही संशय आहे कीं, त्या वंशाच्या भरभराटीच्या प्रसंगी त्यांनी एकवेळ आपली पूर्वेकडील हद्द बंधेच्या पलीकडील मैदान मुलूख जो पुढे अकबर बादशाहाचा एक सुभा झाला तेथपर्यंत वाढविली होती. व त्यांत चंद्रपुरच्या गोंड राजा पासून मराठ्यांनी पुढे हस्तगत केलेलाही मुलूख आला होता; तथापि त्यांचा सुरळीत राज्यकारभार कोणत्या हद्दीपर्यंत होता व त्यांतल्या किती प्रदेशाची वऱ्हाडांत व्याप्ती होती याचा अजून निर्णय झालेला नाही. पण बंधेच्या पूर्वेकडे वैनगंगेपर्यंत देशमुख देशपांडे फार प्राचीन काळचे आढळतात व हे या ब्राह्मणी वंशाच्या कारकीर्दीतले आहेत अशी कल्पना आहे. कारण जेथे जेथे मुसलमानांचा प्रवेश न होतां मूळचे त्या टापूतदेख लोक स्वतंत्रतेने अधिकारी राहिले तेथे तेथे वतनदार देशमुख देशपांडे आढळत नाहीत. व मराठ्यांची तर रीत अशी होती की, ते असले तर काढून टाकावे, असे लायल साहेब लिहितात. भरतु. त्या काली वऱ्हाड प्रांताला उत्तरेकडून सातपुड्यांतील पहाडी संस्थानिक व पूर्वेकडून बंधे पलीकडील जंगली लोक यांच्या टोळ्या हमेशा येऊन वास देत असत, व त्यामुळे मारंवार दंगे धोपे होत असत.

(पुढे चालू)

हे पत्र अकोले एथे खंडेराव नाळ्याजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

बहाडसमाचार.

पुर्त क ८

अकोला, रविवार ता० २२ माहे नोवेंबर सन १८७४ ई०

अंक ४७

जाहिरात.

बहाडसमाचाराची किंमत.

वर्षाचे अगाऊ	५
सालाखेर	७
फुटकळ अगाऊ	४४

डांकहशील

वर्षाचे अगाऊ	१०८
" अखेर	२

नवीन वर्गणीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीन पत्र सुरू केले जाणार नाही.

नोटिसाबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीव्र नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपीत दर ओळीस	०४
" दुसरे खेपेस	०२

नोटिस.

पत्राच्या शिलकी बाक्यांवर व्याज द्यावे लागेल.

आमच्या कित्येक वर्गणीदारांकडे दोन दोन व तीन तीन वर्षांच्या बाक्या येणे राहिल्या आहेत या खाती आतां खानगी रीतीने लवकर पाठविल्यास आम्हांवर त्यांची मोठी मेहरबानी होईल व खांची आणि आमची दगदग चुकेल. आणि अशी त्यांनी कृपा न केल्यास निरुपायामुळे त्या बाक्या कायदेशीर रीतीने वसूल करणे आम्हांस भाग होईल; आणि तसेच करावे लागेल तेव्हा प्रत्येक सालची बाकी घेण्यास योग्य झाल्या दिवसापासून तिचे व्याज दरमा दर शेंकडा दोन रुपये प्रमाणे जे आकारिलेले तिजवर चढवून वसूल करण्याची तजवीज केली जाईल हे सर्वांस अगाऊ कळविण्यांत येत आहे.

तसेच साल दरसाल बाक्या मागण्या करितां इकडून वेळोवेळां पत्रे लिहिली आहेत व पुढे लिहिली जातील यांचा टपालखर्च व मुद्दाम मनुष्य पाठवावे लागल्यास यांचा खर्चही या या कुळावर आकारला जाईल हेही सर्वांस कळावे. तारीख ७ माहे नोवेंबर सन १८७४ ई० खेडराव बाळाजी फडके. बहाडसमाचाराचे मालक.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला

रेलवे.

नोटिस.

बर्धाहली सरकारी रेलवेची पुन्हा सुध्दात.

बर्धा येथे ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवेची पुन्हा सुध्दात.

लवेंस बर्धा व्हाली सरकारी रेलवे मिळते या रेलवेवरील सोनगांव स्टेशन व हिगणघाट येथील हंगामी स्टेशन ही सरकारच्या हुकुमाने शनिवार ता० २१ नोव्हेंबर पासून सर्व प्रकारच्या व्यापाराकरितां पुन्हा सुरू केली आहेत.

जी० आय० पी० रेलवेच्या मुख्य र. स्थंबरी जाणाऱ्या व येणाऱ्या गाड्यांच्या संवधाने पुढे नोटीस देऊं तो पर्यंत या तारखेस व पुढे उतारू लोकांच्या (माल व उतारूंच्या) गाड्या प्रत्येक आठवड्यांत फक्त मंगळवार, गुडवार, व शनिवार या दिवशां खालील कोष्टकाप्रमाणे जातील येतील.

डाउनट्रेन्स.

[खात्री जाणाऱ्या गाड्या]

वर्धाहून अंतर मैल.	स्टेशने.	मिक्सस्ट्रेन्स. पहिला, दुसरा, तिसरा व चवथा क्लास
११	वर्धा निघेल	१२-१०
	सोनेगाव पोचेल	१२-५१
	" निघेल	१२-५६
१९	हिगणघाट पोचेल	१-२५

अपट्रेन्स

(वर जाणाऱ्या गाड्या.)

	सकाळीं.
हिगणघाट निघेल	८-१०
सोनेगाव पोचेल	८-३९
" निघेल	८-४४
१९ वर्धा पोचेल	९-२५

सदर दिवसांशिवाय उतारू (माल व उतारू) लोकांची गाडी आठवड्यांत जाणारेयणारी नाही.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवेचे कामासंबंधी कायदे व कानून उतारू, पारसले व मालाचे दर चालू आहेत तेच बर्धा व्हाली रेलवेस बहुतेकच चालू राहतील. याची माहिती खाली सही करणाराकडे अगर स्टेशनावर अर्ज केला असतां मिळेल.

मुंबई ता० ४ नोव्हेंबर सन १८७४.

हेनरी कांडर,

ज० टा० म्यानेजर.

नोटिस—रा. रंभु वल्लद माधोबा पा

टिल मुक्काम टेभुरणे तालुके खामगाव या स किशनदास रूपचंद दुकान खामगाव याजकडून नोटिस देण्यांत येते की, तुम्हाकडे वेगवेगळ्या प्रकारचे घेणे आहे ते:-

३५ रुपये २०० रोख्यावरून पैकी व सुल १०० रोख व जवारी खंडी २ बदल ६५ मिळून वजा जातां बाकी.

३७॥ विठोबा पाटिल याचे जामीनकी बदल घेणे १०२॥ यांत वसूल ६५ रुपये रोख वजा जातां बाकी ४०० पौषचे कराराने खात्यावर रोख घेतलेले रुपये यावयाचे ते.

१२५ शेरोडीचे शेत गुदस्त साली तुम्हास बटाईने दिले होते आंतील निमे माल आम्हास यावयाचा तो तुम्ही दिला नाही याची किंमत

५० लिंबाचीं झाडे तीन आमचे शेतांतील तुम्ही आमचे मालकीची आम्हास न कळवितो तोडलीं यांच्या किमतीबद्दल यावयाचे ते.

४८० निंबाजी वल्लद जानजी पाटिल पि पराणीकर याचे जामीनकी बदल यावयाचे ते रुपये.

११२७॥

एकूण रुपये अकराशे साडेसत्तावीस व यांचे शिरस्थ्या बरहुकूम व्याज यावयाचे ते कित्येक मनुष्यांचे समक्ष तुम्हांस मागितले असतां देतो देवनितीं असे, झणून करार करित गेला परंतु रकमेचा उलगाडा केला नाही यावरून आतां तुम्हास या नोटीशीने मुद्दाम कळवितो की, नोटिस पां चल्या पासून ८ दिवसांत आमचे सर्व रुपये व व्याज द्यावे व जो वसूल झाल्याची पावती घ्यावी. मार्गेही वसूल तुम्ही दिला तेव्हा तुम्हाला पावत्या दिल्या आहे तच सबब निगर पावती तुम्ही कांहीं तक्रार सांगाल तर ऐकिली जाणार नाही व कायद्या प्रमाणे तुम्हांवर दिवाणी कोर्टांत फिर्याद करून खर्चा सुध्दा भरून घेण्यांत येईल कळावे ता. १८ नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

(सही) किशनदास रूपचंद दस्तूर खुद.

लोअर स्ट्यांडर्डच्या

परीक्षेचे प्रश्न.

फौजदारी.

१ पोलिसाचे अधिकारांतील गुन्हा किंवा मुकदमा याची व्याख्या ल्याहा-पोलिसाचे अधिकारा वाहेरील मुकदमा किंवा गुन्हा कोणता याची व्याख्या ल्याहा. जामीन घेण्या जोगा व जामीन न घेण्याजोगा गुन्हा किंवा मुकदमा याची व्याख्या ल्याहा.

२ आपले समोरील मुकदमा आपले

अधिकारा वाहेरील आहे असे माजिस्ट्रेटास वाटल्यास त्याणीं कसे करावे.

एकाद्रे मुकदम्यांत माजिस्ट्रेटाला असे वाटेल की, जितकी कडक शिक्षा दिली पाहिजे तितकी आपल्यास देतां येत नाही तर त्या वेळेस त्याणीं काय करावे?

३ कोणत्या मुकदम्यांत माजिस्ट्रेटास व पोलिसास मदत करण्याचे सर्व लोकांस भाग आहे.

व जो जाणून बुजून अशी मदत देत नाही त्याजला शिक्षा कशा रीतीने होती.

४ आरोपितास आपले कैदेत कितीवेळ पर्यंत पोलिसास ठेवतां येते व जितक्या मुदतपर्यंत ते ठेऊ शकतात तितक्या मुदतीत त्याची चौकशी पुरी झाली नाही तर त्याणीं काय करावे?

उया मुकदम्यांत कमी पुरावा आहे झणजे पुरावा नसत नाही या मुकदम्यांत पोलिस आफिसराने कसे करावे.

५ माजिस्ट्रेटपुढे फिर्याद झाल्या नंतर समन्स अगर वारंट करण्या पूर्वी माजिस्ट्रेटाने कसे वागले पाहिजे?

६ फिर्याद खरी मानण्यास कांहीं कारण नाही असे ज्या वेळेस माजिस्ट्रेटास दिसेल त्या वेळेस त्याणीं काय केले पाहिजे. व कोणत्या प्रसंगां फिर्याद एकदम काढून टाकतां येते.

७ कोणत्या मुकदम्यांत व कितीवेळ पर्यंत कोर्ट कैदीला एकांत कैद देऊ शकते.

८ दुखापत व मोठी दुखापत याची व्याख्या ल्याहा-मोठी दुखापत किती प्रकारची आहे तेही ल्याहा.

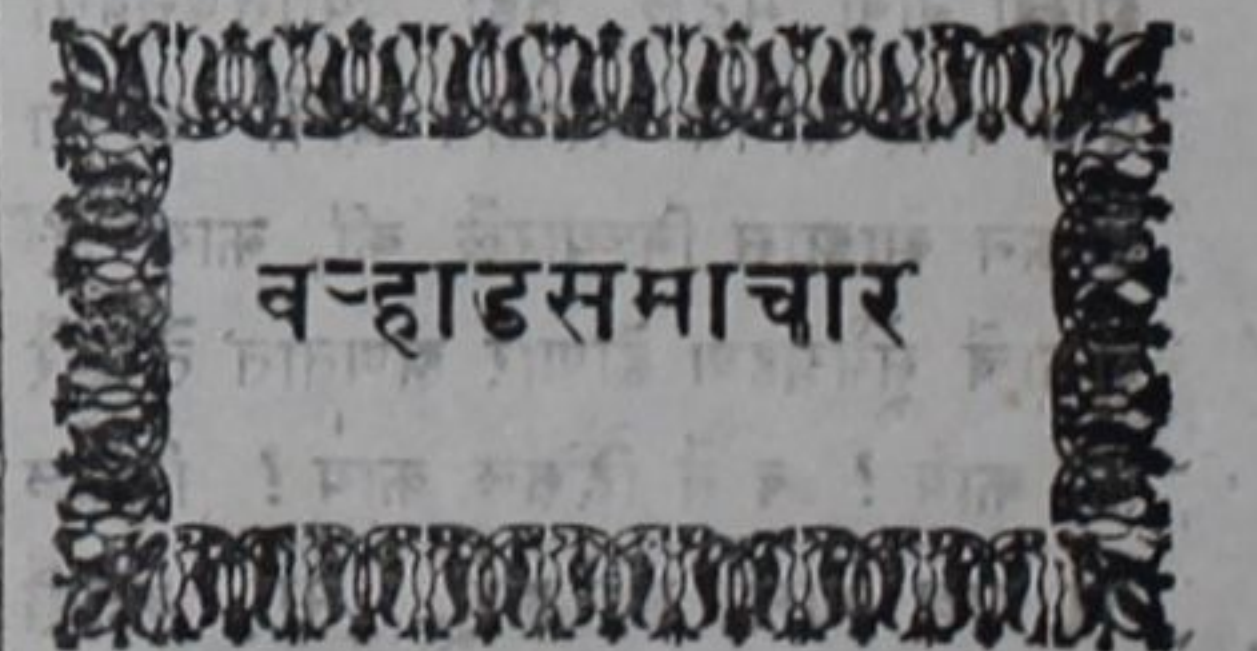
९ अंगावर जाणे व अन्यायाची नळजोरी यांची व्याख्या ल्याहा.

१० चोरीची व्याख्या ल्याहा व तिचे उदारण द्या.

११ चोरीचा माल कशास झणतात. व चोरीचा माल घेतल्या बदल कोणे मनुष्यावर शाबीद होण्यास काय काय जरूर आहे?

१२ अपक्रिया झणजे काय?

मिती कार्तिक शुद्ध १४ शके १८९६

बहाडसमाचार

शुक्राचे सूर्य बिंबावरून गमन.

आमचे बहुत वाचणारांस ही अद्भुत गोष्ट माहित नसेल, व हीच स्थिती आमचे ज्योतिष्यांची असेल यांत संशय नाही.

येत्या दिसेवर महिन्याच्या ९ व्या ता-

बडोदें.

रखित झणजे मार्गशीर्ष शुद्ध १ स बुधवार हा चमत्कार होणार आहे. पूर्वी सन १७६९ साली शुक्र हा ग्रह सूर्य विभाव-रून मोठा होता त्याला १०५ वर्षे झाली आतां डिसेंबर महिन्यांत जाणार आहे. व आणखी ८ वर्षांनी तो पुन्हा असाच सूर्यविभावरून जाईल. हे ग्रहण पृथ्वी आणि सूर्य यांच्यामध्ये शुक्र येऊन होणार आहे. अशा प्रकारच्या ग्रहणा विषयी हिंदु ज्योतिषांत किंवा पुराणांतही कांहीं लेख नाहीत असें झणतात. या ग्रहणाचा आरंभ बुधवारी सकाळी ६ अवर ४२ मिनिटांनी होईल व ११ अवर २५ मिनिटांनी शेवट होईल. झणजे शुक्राला सूर्यावरून जाण्यास ४ अवर ४३ मिनिटे लागतील. व तो खालच्या भागून झणजे पूर्वेकडून प्रवेश करून नीट पश्चिमेकडे गमन करील.

ही शुक्राची कांती पहण्याकरितां इंग्लंड, फ्रान्स, जर्मनी, रशिया अमेरिका इत्यादि देशांतून शे दोडशे वेध घेणारे तयार झाले आहेत. व ते शंभर पाउणशे वेग वेगळ्या ठिकाणी जाऊन वेध घेणार आहेत. यांचा हेतु असा आहे की, पृथ्वीवरून दोन ठिकाणचे दोन पाहणारास सूर्यविभावरून शुक्र ग्रह वेगळाले मार्गांनी जाताना दृष्टीस पडेऊ. आणि पृथ्वीवरील त्या दोन ठिकाणचे अंतर समजल्यामुळे सूर्यवरील दोन दृश्यमान मार्गांचे अंतर कळेल व त्यावरून सर्व सूर्य विभाचे मान कळेल. व यामुळे पृथ्वीपासून सूर्याचे खरोखर किती अंतर आहे तेही बरोबर समजेल.

आमचे ज्योतिष्यांस हे कळले असतें तर त्यांनी याची फलश्रुती लिहिली असती व तीत स्नाने, दाने व उपोषणे यांची समृद्धी करून ठेविली असती.

बायकांत नित्य पंचांग संगत हिडणाऱ्या भटजी नुवास आझी विचारिले की सूर्याला अमुक दिवशी शुक्राचे ग्रहण लागणार आहे झणतात ते खरे की काय? ते झणाले भलतेच. अशी गोष्ट होणार नाही. राहू किंवा केतू शिवाय ग्रहण लागत नसतें. मग त्यास याविषयी वाचून दाखविले तेव्हा ते झणाले की अः यांत काय आहे? शुक्राची अशी कांती महिना पंधरा दिवशी होत असती! नंतर एक शास्त्री नावा भेटले तेही ज्योतिषसंबंधी प्रश्न वगैरे सांगत असतात त्यांनी आपण होऊन आह्मास विचारले की, काय हा शुक्राचे सूर्यग्रहण होणार झणतात ते खरे की काय? व ते दिसेल काय? दिसेल तर मात्र आम्ही खरे झणू. मग आम्ही त्यांना सूर्यविभावरून शुक्र पार जाण्यास किती काळ लागेल ते वाचून दाखविले तेव्हा त्यांस आश्चर्य वाटले व ते झणाले की, बरे आतां प्रचींती पाहू. कांहीं वृद्ध बायांनी ही गोष्ट ऐकिली तेव्हा त्या झणू ला गेल्या या ग्रहणाचा पूर्वकाळ किती आहे? वेध केव्हा लागतो? पूर्वकाळ किती आहे? सुट्याचे उपोषण आहे किंवा नाही? व हे ग्रहण अमावस्येस न येतां प्रतिपदेस कसे आले? इत्यादि अनंत शंका निघाल्या झणूनच आम्ही आपल्या वाचकांस ही अद्भुत गोष्ट आहे असं झटले आहे.

बडोदास कर्नल फेर साहेब तेथील रेसिडेंट यांस विषप्रयोग झाल्याचा मजकूर मागील पर्वी आम्ही लिहिला आहे. या विषयी कार्यकारणे अजून कांहीं समजलीं नाहीत, चौकशी फारच गुप्त चालली आहे. व संशयावरून ८ मनुष्ये कैद केली आहेत त्यांत रावजी नाईक झणून एक मनुष्य आहे इतकें समजलें आहे. तसेच हे विषप्रयोगचे कारण कोणाचे खानगी नव्हे, पोलिटिकल संबंधांतलें आहे असें झणतात. इंग्रजी पत्रांचे बातमीदार लिहितात की, हा विषप्रयोग कोणाकडून झाला असावा याजविषयी सहज सांगतां येईल परंतु चौकशी फार गुप्त रीतीने चालू आहे झणून कापद्याने स्पष्ट शब्दांत होईपर्यंत कोणाचे नाव घेऊं नये हे बरे. रेसिडेंट साहेबांनी आपणास विषप्रयोग झाला होता ही बातमी गायकवाडाचे दिवाण मि० दादाभाई नवरोजी जे नित्य भेटीस जाणारे त्यांस व श्री० मल्हार राव गायकवाड यांसही सांगितली नाही, त्यांपासून गुप्त ठेविली व पुढें ती त्यांस बाजारवातेवरून कळली असें झणतात. आणखी असे समजतें की ९ व्या तारखेस विषप्रयोग झाल्याच्या पूर्वी तीन चार दिवस असाच शर्वतामधून विष देण्याचा इलाज झाला होता. व ते शर्वत रुचिकर न लागल्यामुळे रेसिडेंट साहेबांनी फेकून दिले होते. विषाचा संशय मात्र आला नव्हता. असो. इतकें शालें तरी कर्नल फेर साहेब तिळमात्र न घाबरतां नित्याप्रमाणे आपलीं सर्व कामे कार्ये मोठ्या शांत तेनें व हुशारीनें करित आहेत व याजबद्दल इंग्लिश पत्रकर्ते त्यांची तारीफ करित आहेत. कोणी असेही झणतात की दिवसा दबळ्या सहजरीतीने उघाडीस येण्याजोगा विषप्रयोग अनेकवार करणे यांत रेसिडेंट साहेबाला मारण्याचा इरादा नसावा व हे काम मल्हाररावांच्या शत्रूंचे असवे; झणजे विषप्रयोगची फक्त खटपट उघाडीस आल्याने मल्हाररावांविषयी संशय उत्पन्न व्हावा. व त्यापासून त्यांचा परिणाम बाईट व्हावा. मल्हारराव आपल्या बंधूस विष प्रयोग करण्याचेच वहिमावरून ७ वर्षे कैदेंत होते व कर्नल फेर साहेबांचे आणि त्यांचे हल्लीं सारस्य नाही हे पाहून त्या दुस्मान लोकांस आपले दुष्ट हेतु सिद्धीस नेण्यास संधी सापडली आहे. आतां हेही झणणे केवळ खोटे आहे असे आह्मास वाटत नाही व चौकशीचा निकाल होई पर्यंत कोणासही कांहीं तर्क करणे उपयोगी नाही. असो प्रस्तुत बडोदास सुस्थिति नाही. व ती एवढ्या या एका गोष्टी वरूनच नाही असे नाही. बडोदाच्या राज्यव्यवस्थेचा एकंदर विघाड झालेला आहे. असे आमचे एका घोर मित्रांचे आह्मांस आतांच पत्र आले आहे त्यावरून दिसून येतें व ते सर्व खरे असे तर त्या बद्दल आह्मांस फार बाईट वाटतें. ते पत्र आझी आपले वाचणारांकरितां खाली लिहितो.

“हे राज्य गुजराथ प्रांतीं मोठे आहे. परंतु हल्लीचे राजे श्री० मल्हाररावगायकवा

ड यांणीं राज्यावर आल्यापासून आज चार वर्षे जुलुमाचा क्रम चालविला आहे यामुळे व कर्नल फेर साहेब जुने रेसिडेंट प्रमाणे नसल्यामुळे त्यांनीं सर्व जुलुमावर लक्ष देऊन सरकारास रिपोर्ट केल्यावरून चौकशी करितां कमिटी आली व तिने रिपोर्ट केल्यावरून गायकवाडास हुकूम मिळाला की, दीड वर्षांत तुम्ही सर्व सुधारणा करू झणून झणतां तर त्याप्रमाणे तुम्हांस मुदत दिली आहे. याप्रमाणे मागील जून महिन्यांत हुकूम जाहला.

मेहेरबाब दादाभाई पार्शी व काजी शाबुद्दीन व बळवंतराव मंगेश बंगरेईण्ट इ इंडिया असोशियशन सभेतील मंडळीस विलायतेहून व इतर ठिकाणाहून महाराजांनी बोलाऊन आणले आहेत परंतु जुनी मंडळी इंग्लिश सरकारचे हुकुमावरून बरतर्फ झाली आहे त्यांचे प्रमुखत्व अद्यापि तुटलें नाही, ते अजून मंत्रोपदेश करितात, यामुळे दादा भाईचे कांहीं चालत नाही. कारभार सर्व बंद आहे, कोणी कोणाचा धनी नाही. कोडते वगैरे दोंग केले आहेत परंतु काम कांहीं चालत नाही. तशीच सर्व फौज नाराज आहे, तिला पगार देत नाहीत. कमिटीदारांनीं फिर्मादी ज्या ज्या लोकांपासून घेतल्या त्या त्या लोकांचीं कामे होणे आहेत तीं अद्याप उलगडत नाहीत. राज्यांत सर्व गोंधळ आहे. दादाभाईचे कांहीं चालत नाही. रेसिडेंट साहेबांनीं आपल्यास मुळापासून बहुत वास दिला, त्यांची बदली कांवा झणोन मुंबई सरकारास अर्ज केला आहे. व हरिचंद्र चिंतामण सेनार यांस विलायतेस पाठविले आहे; परंतु इंग्रज सरकार ही गोष्ट करू करील असे वाटत नाही. इतक्यांत रेसिडेंट साहेबास कोणी विष घातल्याचा मुकदमा उत्पन्न झाला आहे व त्याचा तपास चालला आहे. त्यांत पुरावा मिळेल तसा प्रकार पुढें होणार. सारांश मल्हारराव महाराज गायकवाड यांची त्रुटि शाश्वत नाही, लबाड लोक जवळ फार आहेत, अन्यायाचा क्रम कमी होत नाही, दत्तक अद्याप कोणी घेतला नाही. बडोदांत जे वारस आहेत त्यांवर मर्जी खुश नाही, यामुळे खानदेशांत कोकणें गावीं कोणी गायकवाड यांचे भाऊवंद आहेत त्यांपैकीं घेण्याचा विचार आहे. परंतु हे भाऊवंद खरे किंवा खोटे याचा अद्याप दाखला नाही. याप्रमाणे सांप्रत व्यवस्था आहे.

पावसावाचून शेत पिकविण्याची युक्ती.

आलिकटच्या शोधक पुरुषांच्या कल्पनेने व प्रयत्नांने काय काय चमत्कार होतोल ते सांगणे अशक्य आहे. आगाडी, तारायंत्र, सुताचे यंत्र, बाफेचा नांगर, भाकरी करण्याचे यंत्र, इत्यादि अति उपयोगी गोष्टी आपल्या नित्य पाहण्यांत येऊं लागल्या; त्याच प्रमाणे पुढें अद्भुत शोध चालू आहेतच. मेल्ले मनुष्य जिवंत करण्याची युक्ती तशीच तोफाचे आवा-

जाने परजन्य पाडण्याची युक्ती या अयलांत आणण्याचे प्रयत्न चालू आहेत तोच आणखी एक अचाट कल्पना ऐकण्यांत आली व ती चांगले रीतीने सिध्दीस गेली तर दुष्काळाचे नावही पृथ्वीवर राहणार नाही असे दिसते. ती युक्ती कोणती झणाल तर पावसावाचून शेत पिकविण्याची; ती एका फ्रेंच गृहस्थाने काढिली आहे व तिजविषयी मुंबईच्या नेटिव ओपिनियन पत्रांत खाली लिहिल्या प्रमाणे मजकूर आहे.

एम. पारफ नावाच्या एका फ्रेंच गृहस्थाने, पावसावाचून शेत पिकविण्याची युक्ती काढली आहे. वातावरणांत पाण्याचे कण आहेत, ते आकर्षण करण्याची युक्ती यांणीं बसविली आहे. यांच्या युक्तीप्रमाणे झोराड आव क्यारसियम या पदार्थाचा उपयोग केला झणजे पाण्यावाचून काम होतें असा यांणीं अनुभव घेऊन पाहिला आहे. सदरहु पदार्थाचा एकवेळ उपयोग केला झणजे जमीन तीन दिवस ओली राहते. सदरहु गृहस्थाचे असे झणणे आहे की, त्यांनीं तयार केलेल्या पदार्थास, पाट बांधून शेतास पाणी घालण्यापेक्षां खर्च कमी येता व पाण्यापेक्षां पीक चांगले येतें इतकेंच नाही परंतु, सदरहु पदार्थापासून रेतड जमीनीवरही पीक करितां येतें.

हा प्रयत्न सिध्दीस गेला तर पिकाकरितां पावसावर खोळवून बसण्याचे कारण राहणार नाही ही एक गोष्ट व दुसरी आणखी एक अशी गोष्ट दिसते की रेतड जमिनीही पिकाऊ होतील आणि असे झाले झणजे कच्छचे रण, मारवाडांतला बालुकामय प्रदेश, व आफ्रिकेतील साहाराचा मोठा ओसाड प्रदेश तोही फलद्रूप करितां येईल व तणेंकरून आवादीच आवादी होईल. याकरितां पारफ साहेबांनीं घाई करून ही युक्ती त्वरित सिध्दीस न्यावी व सर्व लोकांस तिचा अनुभव दाखवावा.

पुनर्विवाह.

शहर अमदाबाद प्रांत गुजराथ येथे तारीख २४ सप्टेंबर सन १८७४ इसवी रोजी विसाशर माळी श्रावक वाणी जातीतील बाई जडाव ही विधवा असतां तिणें लल्लु खुशाल सदरहु जातीतील पुरुष याशी पुनर्विवाह केला. ही बात अमदाबादेंत मोठी आहे. याजमुळे हजारों लोक विवाह पाहण्यास आले होते व पोलिसांचा बंदोबस्तही चांगला होता.

सदरहु बाई पंधरा वर्षांचे वयाची विधवा झाली व त्यास हल्लीं सहा वर्षे झालीं त्या दरम्यान बाईची सासू कुनरबाई इणें सुनेस पृथक ठेविली होती. तेव्हा पुनर्विवाहाचे दिवशीं तिणें आपले घराचे विभागास कुलूप लाविले व ती लग्नाचे मंडपांत गेली. नंतर पुन्हा आपले घरी गेली ती सासूनें हरकत केली आजवरून सासूवर हरकत केल्याबद्दल व आपला हिस्सा ताब्यांत देण्याबद्दल मामलेदार याजकडे

तिने फियाद केली पण त्याचा निकाल जाहला नाही तोच सासू कुंवर बाई इणें माजिस्त्रेटाकडे फियाद केली की माझे घरातील एका खोलीस जडाव इणें कुलूप घातलें आहे व पुनर्विवाह केला तरी ती कुलूप काढील नाही आणि दोन माणसे पाठवून त्या कुठ्यावर तिने मोहोर केली आहे. हा माझे घराचे बहिवाटीस हरकत केली अशाबद्दल पिनलकोडचे कलम ३४१ प्रमाणें तिला शिक्षा व्हावी.

हा मोकदमा तारीख ६ अक्टोबर पासून तारीख २९ अक्टोबर पर्यंत माजिस्त्रेट फरनांडीस साहेब याजकडे चालला त्याचा निकाल असा झाला की, बाई जडाव इणें पुनर्विवाह केला त्याजमुळे सन १८५६ चा आक्ट १५ कलम २ प्रमाणें तिचा पूर्वीचे मिळकतीवर हक्क राहिला नाही असे असतां तिणें कुलूप ठेवावयाचें नवते व तेणेंकरून बाई कुंवर इचे घराचे बहिवाटीस हरकत करण्याची नवती ती केली अशाबद्दल व दुसरे दोन असामी मणीलाल वगैरे याणीं मोहोर केली तेणेंकरून बाईस मदत केली सबब बाईने रुपये ३० व दुसरे दरएक असामीनीं रुपये २० प्रमाणें दंड द्यावा.

याजवर नाईची तक्रार हल्लीं सेशन कोर्टांत चालू आहे तिचे झणणें की मशी खासगी मिळकत व खंयधन व कागदपत्र वगैरे सदरहू कुठ्यांत होते याजवरील माझा हक्क बुडाला नाही. नवऱ्याचे मिळकतीवरील मात्र हक्क बुडाला आणि हक्काचा प्रकार भिन्न व ताब्याचा प्रकार भिन्न आहे. हक्क जरी बुडाले तरी ताबा काढण्यास कोर्टाचा हक्क पाहिजे. पुनर्विवाह केला झणजे लागलेच त्या नाईचे वारसांनीं तिची मिळकत असली व ती तिचे कबज्यांत अतली तरी हिसकाऊन घ्यावी असा अर्थ नाही. तिचा कबजा कायम राहून पुनर्विवाह करण्यानें त्या मिळकतीवरील तिचे हक्क गेले ह्याचा ठराव व्हावयाचा व पहिले नवऱ्याचे वारसांस ती मिळकत पोंचावयाची, दांडगाईने कोणी घेऊं सकत नाही. याप्रमाणें तक्रार हायकोर्टापर्यंत जाईल आणि निर्णय होईल तें खरें.

सदर पुनर्विवाहाच्या योगाने जातींत तंटा पडला आहे. श्रावक लोक वेदशास्त्रास मानित नाहीत परंतु बहुत दिवसांची रुढी याजमुळे सदर बाईस जातीबाहेर ठेवले आहे. आणखी कितिएक श्रावक विधवा पुनर्विवाह करणार आहेत परंतु सांप्रत चालू कज्याचा निकाल होईल तेव्हां त्या बाहेर पडतील सेशन कोर्टांत अर्ज केल्यावरून याणीं सर्व कागदपत्र माजिस्त्रेटाकडून तारीख १६ नवेंबर रोजी पाठविण्या विषयी हुकूम केला. बाईस कोणी बकील मिळत नाही. श्रावक लोकांनीं सर्व कितुर केले आहेत याजमुळे गिरधर लाल दयाळदास कोठारी हायकोर्टातील बकील यांस पुनर्विवाहाचे कामांत काळजी आहे त्याजमुळे फाशिवाय ते मुंबईहून बाईचे काम करणें अवश्य जाणून माजिस्त्रेटाकडे गेले होते व ते काम संपल्यावर हल्ला जेज सहेबांकडे अर्ज करण्यास फिरून गेले आणि त्यांचा अर्ज कबूलही जाहला

आहे. आतां सेशन कोर्टास अधिकार आहे. की, गैरशिस्त वर्तणूक माजिस्त्रेटानें केली असल्यास हायकोर्टांत लिहून पाठवावे याप्रमाणें लिहून जाईल असे वाटते कारण की, माजिस्त्रेटाचा फैसल अगदी गैरशिस्त व गैरवजवी आणि कायद्या विरुद्ध आहे असे सर्व लोकांचें मत आहे.

वऱ्हाड.

मि. दस्तुर बहिमनजी जामासजी असिस्टंट कमिशनर रजेवर गेले होते ते गेल्या आठवड्यांत परत येऊन आपले कामावर रुजू झाले.

आझांस समजलें आहे की कित्येक असिस्टंट व एक्झा असिस्टंट कमिशनर यांच्या खातीं लिहिल्याप्रमाणें बदल्या झाल्या.

मि० इलियट साहेब बुलढाण्याचे असिस्टंट कमिशनर व मि० दस्तुर बहिमनजी साहेब असिस्टंट कमिशनर यांस अकोल्यास नेमिले.

मि० ताजुद्दीन साहेब कारंजाचे असिस्टंट कमिशनर यांस वाशिमामें नेमिले.

मि० अबदुल हक वाशिमचे एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांस कारंजास नेमिले.

रा. रा. श्रीकृष्ण नरहर इल्लिचपुरचे एक्स्ट्रा असिस्टंट कमिशनर यांस बुलढाण्यास नेमिले.

वाशिम जिल्ह्यांत उमरखेड एथें रा. त्रिंबकराव प्रभाकर यांस रेसिडेंट साहेबांना स्पेशियल माजिस्त्रेट नेमिले व तिसरे प्रतीचे त्यांस अधिकार दिले.

मि० डब्ल्यु. ली वार्नर यांस मुंबई सरकारचे अक० अडरसेकरी नेमिले.

मि० बेल साहेब जुडिशियल कमिशनर यांची स्वारी यवतमाळाकडून उमरावतीस आली. २० वे तारखेस तेथें सेशन होते.

हायस्कुलाची प्रवेश परीक्षा बुधवारी सुरू झाली. अकेल्यास तीन जिल्ह्यांतील मुलें सुमार ९० व उमरावतीस दुसऱ्या तीन जिल्ह्यांतील मुलें ७५ परीक्षेस आली आहेत. पूर्वी या परीक्षेस कापिटिटिव झणत असत व तिजकरिता, साही जिल्ह्यांतून मुलें व मास्तर येके ठिकाणीं येऊन जमत असत व जिल्ह्या जिल्ह्याचे डिपुटी इन्स्पेक्टरही येत असत व एकआठवडा भर त्या ठिकाणीं मोठी गर्दी असे. त्यासाठीं वर्गव्या जमत, मुलांच्या जेवणाच्या सोयी होत, कित्येक ग्रामस्थ लोकांकडून बक्षिसे मिळत, एकादि स्कालरशिप मिळे, व्याख्याने होत असत व या विद्या मंदिराच्या यात्रेचा मोठा आनंद होत असे. हल्लीं तें मान अगदी गेलें व या परीक्षा कोणा कोणा कोपण्यास होतात तें कळत सुद्धां नाही.

हिंदुस्थान सरकाराकडे कापुस आणि व्यापार या नावाचे खाते स्वतंत्र ठेऊन

त्यावर मि. कारनाक साहेब कमिशनर केले होते. तें खातें चालू सालअखेर सरकारानें बंद करण्याचा ठराव केला. आतां कारनाक साहेबांची नेमणूक कोठें होतें पहावे. कापसाच्या कामांत खटपट पुष्कळ झाली. व तो भेदा आतां चांगला पकडोस आला सबब आतां सरकारी कामदारांची गरज राहिली नाही असे सरकारास वाटलें असेल तर हा गोष्ट उत्तम झाली.

क० मिलेट जन० इ० आ० पो० हे येत्या डिसेंबर महिन्याचे ता० २चे सुमारास एक वर्षाचे रजेवर जाणार आहेत असे कळतें.

उमरावती येथील कित्येक मोठमोठ्या व्यापाऱ्यांनीं रेसिडेंट साहेबांस रेल्वे कधीं सुरू करिता व मालाचे कसे काय दर ठरविणार या संबंधी माहिती विचारिली होती त्यावर रेसिडेंट साहेबांनीं येथील कमिशनर साहेबांचा अभिप्राय विचारिला आहे. आतां कमिशनर साहेबांचे अभिप्रायानुसार रेल्वेची सुवात होणार. बहुतकरून तारिख १ डिसेंबर रोजी सुरू व्हावी असा आज अजमास वाटत आहे.

मे० रिबिन्यु कमिशनर साहेबांची स्वारी जिल्ह्यांतून फिरावयास निघाली आहे.

प्र. सि.

वर्तमानसार

कल्पिलेले नाना साहेब पेशवे यांची कानपुरास चौकशी होण्याचा दिवस अनून मुरार झाला नाही पण तयारी चालू आहे. कैदीस कोर्टापुढें आणावयाचा झणून डाव्या बाजूस मोठ्या मजबुतीचा विटेबंदी पिंजरा तयार होत आहे. बिंदे कानपुरास जाऊन आले पुन्हा जाणार आहेत.

मुंबई इलाख्यांत छपील कागदांचे तपासणी करिता एक इन्स्पेक्टर जनरल व त्यांचे हाताखाली कांहीं इन्स्पेक्टर या महिन्याचे पहिले तारखेपासून नेमण्यांत आले आहेत.

इफळे लोकांवर स्वारी होण्याची तयारी होऊन तोफखाना, स्पापर्स, व कुली लोक पुढें रवाना झाले.

सर रिचर्ड टेंपल साहेब दुष्काळाविषयीचा रिपोर्ट तयार करित होते तो पुरा झाला. त्यावरून कळतें की खर्च अजमासापेक्षां कमी लागला.

डिसेंबर महिन्याचे आरंभास कलकत्त्यास कला कौशल्यार्थ प्रदर्शन होणार आहे.

मि० हेर्मिजजी पारशी कानपुरास नाना साहेबांस ओळखण्या करितां गेले होते त्यांनीं धरलेला मनुष्य नानासाहेब नव्हे असे खात्रीने सांगितले व ते मुंबईस परत गेले.

गवरनर जनरल साहेब २५वे तारखेचे कायदे कौन्सल भरल्या नंतर त्याच दिवशीं उत्तर बहार प्रांतांत फिरावयास जाणार आहेत. ते पुढील महिन्याच्या ४ वे तारखेस परत कलकत्त्यास जातील.

सरदार याकुबखान आपले बापास भेटण्याकरितां हिंदुस्थान सरकारचे समतानें काबुलस गेला होता त्यास अमिरानें विश्वासघातानें धारिले व कैद केलें असे तारायंवातून वर्तमान आलें आहे.

मि० चाटफिल्ड साहेब मुंबईच्या डापरेक्टरचे कामावर मुकुर झाले.

वायव्य प्रांताचे ले० गवरनर एक दिवस कानपुरास गेले होते.

आग्याहून ग्वालेर पर्यंत रेल्वे करण्याचा शिष्टांचा मानस आहे.

मुंबईस नेटिव माजिस्त्रेटची परीक्षा झाली तींत ५१ इसम पास झाले.

सुरतेस तापी नदीवर पूल बांधण्याच ठराव झाला आहे. व डिसेंबर महिन्याचे ५ वे तारखेस त्याचे पायाचा दगड बसविण्याकरितां मुंबईचे गवरनर साहेब जाणार आहेत.

हिंदुस्थान व नेपाळ यांचे दरम्यानचा हद्दीचा तंटा तोडण्याकरितां सर डोग्लास फारसीथ के. सी. एस. आय. यांस पंच नेमिले आहे.

कापड विणण्याची व सुताची सासून कंपनीची नवीन गिरणी कुलाव्यास बांधणार तिची सुरवात झाली.

रेल्वे खात्यांतून बहुतेक नोकर मिळून जवळपुरास पुढील महिन्यापासून एक वर्तमानपत्र काढणार आहेत.

मद्रास इलाख्यांत वायनाड एथें सोन्याची खाण सांपडली असून ती चालू करण्याकरितां कंपनी झाली आहे. व खाणींत कंपनीस फायदा होण्यासारखे सोने सांपडू लागलें आहे झणून हल्लीं मद्रासेतील कित्येक लोकांचें लक्ष सोन्याच्या खाणी शोभून काढण्याकडे विशेष लागलें आहे. दक्षिण कानड्याच्या कलेक्टरने मद्रास सरकारास असा रिपोर्ट केला आहे की, सदरहु जिल्ह्यांत कांहीं ठिकाणीं सोने सांपडण्याचा संभव आहे झणून सदरहु ठिकाणीं, खाणी चालू केल्या असतां फायदा होईल कीं नाही, याची चौकशी करण्याकरितां एका मनुष्याची योजना व्हावी.

राणीमंज एथील कोळशांच्या खाणींत मोठा अग्नि पेटला आहे असे कळतें. या शहरापासून जरी या खाणी ६ मैल लांब आहेत तरी तेथें रात्रीस बरील अग्निमुळे दिवसाप्रमाणें उजेड असतो. या अग्नीचा धूर दिवसां तीन मैलांवर दिसतो. रात्रीस तर याचा प्रकाश याहूनही फार दूर दिसतो.

बाबु तारकनाथ परमानिक यांनीं गेल्या दुर्गापूजेच्या सणांत २०००० गरीब लोकांस पैसे, मिठाई वगैरे दानें दिलीं प्रत्येक असामीस पैसे व मिठाई मिळून चार आण्यांचा ऐवज मिळाला. सु. प.

मुंबई इलाख्यांतील

मायलेदार लोकांच्या नेमणुका

जिल्हा सोनपूर. रा० सा० आप्पाजी रामचंद्र पंढरपूरचे फ० खास मा० यांस आपल्या जाग्यावर जाण्याविषयी हुकूम जहाला. रा. सा. बळवंतराव नारायण यांस बारशी एथें से० खा० मा०चे कामावर काढम केलें.

जिल्हा अहमदनगर. रा० सा० माधवाव रामचंद्र यांस शेवगाव तालुक्याचे फ० मा० नेमिले—रा० सा० कृष्णराव

त्रिबक यांस नगरचे फ० मा० नेमिले. — रा० सा० धोंडो अनंत यांस पानेरचे से० हास मा० नेमिले. — रा० सा० कृष्णाजी रामचंद्र यांस कोरेगावास भर पगारावर मामलेदार नेमिले. — रा० सा० दामोदर वि. शिनाथ यांस संगमनेस्ता० प्रो० फो० हास मामलेदार नेमिले.

त्रिबहा पुणे. रा० सा० केशवराव उत्तम यांस खेडा तालुक्याचे से० हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० माधवराव सखाराम यांस मावळ तालुक्याचे फोर्थ हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० बळवंतराव सीताराम बि० ए० यांस भिमयडी तालुक्याचे यर्ड हास मामलेदारीचे जाग्यावर कायम केले. — रा० सा० विष्णु बासुदेव यांस इंदापूर तालुक्याचे प्रो० फोर्थ हास मामलेदार नेमिले.

त्रिबहा वेळगांव. रा० सा० विनायक श्रीनिवास यांस विडी तालुक्याचे सेकंड हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० रामचंद्र गोपाळ यांस संपगाव तालुक्याचे प्रो० फोर्थ हास मामलेदार नेमिले.

त्रि० सातारा. — रा० सा० केशव रामचंद्र गायकवाडसरकारकडे गेल्यामुळे यांचे जागी रा० सा० गणेश रघुनाथ यांस भर पगारावर बार्डचे फर्स्ट हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० केशवराव आपाजी पोलिटिकल खात्यांत आहेत तो पर्यंत रा० सा० सदाशिव विश्वनाथ यांस भर पगारावर कोरेगावचे थर्ड हास मा० नेमिले. — रा० सा० गणेश अप्पाजी यांस भर पगारावर पाटण तालुक्याचे थर्ड हास मामलेदार नेमिले. रा० सा० गोपाळ विनायक यांस मान तालुक्याचे फोर्थ हास मामलेदार नेमिले.

त्रि० धारवाड — रा० सा० कृष्णाजी बळाळ यांस हुबळीचे फर्स्ट हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० गोपाळ गणेश यांस भर पगारावर धारवाडचे सेकंड हास मामलेदार नेमिले. — रा० सा० विश्वो भिमाजी यांस गदग तालुक्याचे थर्ड हास मामलेदार कायम केले. — रा० सा० मुरार विठ्ठल यांस हानगल तालुक्याचे थर्ड हास मामलेदार नेमिले. वे. स.

मि० टी. आनंदराव सर टी. माधवराव यांचा मुलगा यास हसुरास सरकारने असि० कमिशनरची जागा दिली.

हैदराबादचा टैमचा एक बातमीदार लिहितो की, गोदावरी नदीचे काठी बंदर चेलम गांवाजवळ फार उत्तम दोन कोळशाच्या खाणी सापडल्या आहेत. एके खाणीत कोळसा ४ फूट व दुसरीत ८ फूट आहे. व आसपासचे जागेवर लोखंडाच्याही खाणी पुष्कळ आहेत. कोळशाच्या खाणी जमिनीपासून ३५० साडेतीनशे फूट खोल आहेत. बंदर चेलम पर्यंत गोदावरीत होड्या जाऊं सकतात. व नवीन शोधून काढलेल्या खाणी तिच्या किनाऱ्यापासून पांच मैलावर आहेत.

जा. प्र.

औदार्य—काशिम बखार येथील महाराणी स्वर्णमई या, बंगाल्यातील दुष्काळाचे प्रारंभापासून अजमासे १०,००० अ

नाथांस अन्न पुरवित आहेत. गेल्या दुर्गापूजेच्या वेळीं याणीं अजमासे चवदा पंधरा हजार दुष्काळपीडित लोकांस व बऱ्हाणपुर येथील धर्मार्थ दवाखान्यांतील गरीब लोकांस कपडे वाटले. ने. ओ.

वऱ्हाडचा इतिहास.

(मागील अंकावरून पुढे चालू.)

या ब्राह्मणी वंशांत. महमदशहा नावाचा एक बादशहा झाला तो फार क्रूर होता झणून त्याच्या वेळीं वऱ्हाडांत बंड झाले होते; आणि सन १३९८ त उत्तरेकडून सातपुडा पहाडांतील खेळड्याचे राजांनीं वऱ्हाडावर स्वारी करून दक्षिणेस बैनगंगा नदीचे काठाशीं माहुरापर्यंत गर्दी उडवून दिली होती. त्या वेळीं फिरोजशहा बादशहा होता व तो विजयनगरच्या हिंदू राजांबरोबर लढाई करण्यासाठीं गेला होता तो ही बातमी ऐकून लागलीच परतला. व त्यानें खेळड्याच्या राजाचा पराभव करून त्यास मार्गे हटाविले व त्याचे किल्याचे गर्दीत त्यास पोचविले. त्यावेळीं त्या किल्याची कांहीं दासळादासळ झाली ती अजून नजरेस पडते. मध्यप्रांतांत बैठल जिल्हा आहे त्याचे सदर स्टेशनापासून थोड्या मैलावर खेळड्याचा किल्ला आहे. मग तेथील राजा नराशिंगराय हतवीर्य होऊन इल्लिचपुरचे राजास शरण आला.

सन १४२० त अहमदशहा ब्राह्मणी राज्य करू लागला तो एक वर्ष इल्लिचपुरास होता. त्यानें नरनाळा किल्याची दागदुजी केली आणि गाविलगड किल्ला बांधला असें मुसलमान इतिहासकार फेरिस्ता यांनीं लिहिले आहे. परंतु कर्नल ग्रिग्स लिहितात कीं गाविलगड त्या पूर्वीच पुष्कळ काळ बांधलेला होता व तो गौळ्यांनीं बांधिल्यावरून त्याचे नाव गौळीगड पडलेलें असावे. दुसरा एक किल्ला गौळी झणजे अहिर लोक यांनीं बांधिला त्याचे नाव असाहिरगड, त्यास आतां अशिरगड झणतात. हे कसें असेल तें असे. पण त्या डोंगरकटाशीं गौळी लोकांची विशेष वस्ती आहे खरी. तरी त्याजातीनें स्वतंत्र राहून कधीं थोडाबहुत अधिकार चालविला आहे कीं काय? तें समजत नाही, पण किल्ले बांधण्यां सारखा प्रसंग येण्यास तसें महत्त्व अवश्य पाहिजे अशी सहज कल्प होती अस्तु. खेळडा एथील राजे जातीचे गोंड होते असें नागपुर ग्याझिटियर मध्ये लिहिले आहे या विषयीं संशय आहे. ते धनगर जातीचे राजे असावे असे वाटतें त्यां पैकीं शेवटचा राजा नराशिंगराय यांनीं दोहों बाजूस दोन प्रबल राज्ये माळवा आणि दक्षिण हीं असतां त्यांच्याशीं टक्कर देऊन मोठ्या नेकीनें आपला टापु राखिला होता. माळव्याच्या राजांनीं खेळड्याचा मुलूख घेऊन आपले राज्यास जोडला असता तरी सानबदल अहमदशहा बादशहास कांहीं फिकीरी नव्हती तरी एकवेळ अहमदशहाच्या मदतीनें नराशिंगराय यांनीं माळव्याचा राजा सुलतान हुसैनशहा याचा परा

भव केला होता. पण कांहीं वर्षांनंतर हुसैनशहानें त्यास लढाईमध्ये ठार मारिले. व खेळडा राज्याची समाप्ती केली. नराशिंगराय खेळड्याचा राजा व दुसरे तशा प्रकारचे राजे स्काचलोकाप्रमाणे डोंगरांतून खालीं येऊन हमेशा लुटालूट करीत असत यामुळे शेजारच्या प्रांतांना त्यापासून हमेशा वास होत असे तो चुकला हें एक परी चांगले झाले खरे, तथापि त्याकाळची सर्व वेगवेगळ्या हिंदू राजांची स्थिति पाहिली तर अशीच दिसते कीं त्यांनीं बळ जोशाने एकमेकांचे प्रांत हरण करावे व दुसऱ्याहून वरचढ व्हावे. मग त्यांत चांगले पणा इतकाच कीं अधिक वाईटोपक्षां कमी वाईट बरा. याप्रमाणे त्यांचा क्रम चालत होता व पुढें पठाण लोकांनीं आपल्या तरवारीच्या धारेनें त्या सर्वांस पांदाकांत केले.

अहमदशहाचा मुलगा अल्लाउद्दीन यांनीं खानदेशच्या राजाच्या मुलीशीं लग्न केले होते परंतु त्याला लढाईत एक हिंदू राजाची मुलगी मिळाली होती तिजवर त्यानें आसक्त होऊन आपले बायकोचा त्याग केला. त्या रागाने तिनें आपले बापास त्याचा सूड उगाविण्याविषयी सांगितले. त्यानें गुजराथच्या व बर्धेच्या पलीकडील गोंडवणच्या राजाची मदत मिळविली व वऱ्हाडावर चाल केली. वऱ्हाडचे लोक तर ब्राह्मणी बादशाहीला त्रासलेलेच होते ते या एकत्र झालेल्या सैन्याला मिळाले. तेव्हां वऱ्हाडचा नवाब खान जहान पळून जाऊन नरनाळा किल्यांत राहिला. मग या फौजेनें त्या किल्याला वेढा घातला. तरी हिकमतीनें तो त्या वेढ्याच्या मारातून बाहेर निघून मेहेकराकडे बादशाहाची फौज होती तिकडे गेला. पुढें अल्लाउद्दीनानें खानजहानाबरोबर फौज देऊन त्याला गोंडवणाकडील फौजेवर इल्लिचपुरास पाठविले आणि आपण खानदेशच्या, गुजराथच्या व वऱ्हाडांतल्या एकत्र झालेल्या सैन्यावर चालून गेल आणि रोहणखेड्याच्या घाटाखाली तिला गाठून तिची दाणादाण करून दिली. बुलढाप्याकडून अजिंक्याकडे जाण्याच्या वाटेवर रोहणखेडा हें गाव आहे. हें मुसलमानांनीं वसविले होते पण हल्लीं मोडकळीस आलेले आहे.

फेरिस्ताच्या इतिहासांत कित्येक ठिकाणीं असे लेख आढळले आहेत कीं ब्राह्मणी राजांच्या वेळेस वऱ्हाड हा मोठा महत्वाचा देश होता, त्याला त्याच्या संरक्षणाकरितां स्वतंत्र फौज असे व मोठ्या कुळांतल्या आणि विख्यात असा कामदार त्याचा कारभार पहाण्यास नवाब नेमित असत. सन १४६० त खाजा जहान तुर्क नावाचा बादशाहाचा मुख्य मंत्री व लढाऊ सरदार हा वऱ्हाडचा नवाब नेमिला होता. व त्याच्या मागून खाजा महमद गव्हाण याला नेमिले होते. सन १४६१ त माळव्याचा राजा महमदशहा यांनीं दक्षिणेंत स्वारी केली होती त्या महमदशहाच्या फौजेचे मार्गातील रस्ते या नवाबानें रोखून तिचे दळणवळण बंद केले त्यामुळे तिला गोंडवणच्या डोंगराळ प्रदेशांतून व जंगलांतून मार्गें जावे लागले

व त्या योगानें त्या फौजेतील हजारो मनुष्ये वाटेत ठार मेलीं.

खाजाजहान तुर्क हा मुख्य दिवाण झाला व त्याचे स्तोम फार माजले झणून त्याला निजाम उलमुलूख यामकडून ठार मारविले व त्या कामाची बक्षिशी झणून त्याला वऱ्हाडप्रांताची नवाबगिरी दिली. पुढें असें झाले कीं खेळड्याचा किल्ला इल्लिचपुरकरांचे हस्तगत झाल्यावर तेथल्या फौजेतील कांहीं रजपुत लोकांस त्यांच्या नादानपणाबद्दल व निजाम उलमुलूखाच्या पराक्रमाबद्दल कोणी खोचून बोलले त्यांघेनें ते नीट वऱ्हाडांत आले व निजामास त्यांनीं ठार मारिले. खेळडा किल्ला सन १४६८ त तहनामा होऊन माळव्याचे राजास दिला.

खाजा महमद गव्हाण ज्याचे शौर्य माळवेकरांचे पराभवानें प्रसिध्दीस आल्याचें वर सांगितलें आहे तो सन १४८० च्या सुमारास मुख्य दिवाण झाला. त्या वेळीं राजामहमदशहा या नावाचा अल्प वयी मुलगा होता व सर्व राज्यकारभार दिवाणाकडून चालत होता. ब्राह्मणी बादशाहीं आपले राज्याचे प्रथमतः चार भाग केले होते त्याचे या वेळीं आठ भाग झाले तेव्हां वऱ्हाड एकभाग होता त्याचेही दोन भाग झाले व त्यांचीं नावें माहुर आणि गाविलगड अशीं ठेविली व दर्याखान ज्याला इमादउलमुलूख असेंही झणत व ज्याकडे कांहींबरे वऱ्हाडच्या नवाबगिरीचें काम होते त्यास गाविलगडावर कायम केले. परंतु किल्ला आणि पूर्वभागाचा हेडक्वार्टर मात्र त्याचे ताब्यांत दिला. अशा अपूर्त्या अमलाच्या सननेनें दिवाणावर कांहीं कट करण्याची मसलत झाली. व सन १४८१ त ती बरीच पक्कद शेतयेऊन राजानें दिवाणास ठार मारण्याचा नेत केला पण दैन्ययोगाने पुढचे वर्षी झणजे सन १४८२ त राजाच मरण पावला. व दक्षिणेंत राज्य नाशाप्रत पावण्याचा तोच आरंभ दिवस झाला. मग सुलतान महमदशहा १२ वर्षांचे वयाचा त्याचे गादीवर बसला. पण जबर दस्त झालेल्या प्रधान लोकांचे ताब्यांत तो केवळ गुलामाप्रमाणे होता. व एक वेळ निघून तो गाविलगडास गेला होता व वऱ्हाडचा नवाब इमाद उलमुलूख यांनीं त्यास आश्रय दिला होता पण पुन्हा तें प्रधान मंडळ त्यास राजधानींत घेऊन गेले. नरनाळ्याच्या दक्षिण दरवाजावर या राजाचें नाव आहे व इसवी १४९० हा सन आहे. पुढें त्याचे मरणा नंतर अमीर बेरीद नावाचा त्याचा वजीर गादीवर बसला व पुढे त्याचा पुत्र दुसरा खाजा, जो कादून टाकिली असा प्रकार सन १५२६ पर्यंत चालला व त्यावेळीं ब्राह्मणी वंशाच्या राज्याची अगदी समाप्ती झाली. आणि पांच राज्ये निरनिराळीं झालीं आत एक राज्य वऱ्हाडचें होते व तें इमाद उलमुलूख यांनीं इमाद शाही या नावानें स्वतंत्रतेनें चालविले.

(पुढें चालू)

हे पत्र अकोले एथें खंडेराव नाळ्याजी फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.

वहाडसमाचार.

पुस्तक

अकोला, रविवार ता० २९ माहे नोवेंबर सन १८७४ इ०

अंक ४८

जाहिरात.

वहाडसमाचाराची किंमत.

वर्षाचे अगाऊ	१०८
सालाखेर	२
फुटकळ अंकास	१४
डांकहशील	
वर्षाचे अगाऊ	१०८
“ अखेर	२

नवीन वर्गगीदार होऊ इच्छिणारे लोकांकडून आगाऊ वर्गणी आल्या खेरीज पत्र सुरू केले जाणार नाही.

नोटिसाबद्दल.

मराठी, दर ओळीस	०१०६
तीच नोटिस दुसरे खेपेस	०१
इंग्लिश लिपीत दर ओळीस	०४
“ दुसरे खेपेस	०२

वसूल.

मि० दाराजी कावसजी	१८
तहशिलदार.	
रा० पटरीनाथ गणेश मुंबई	३
मि० डनलप साहेब असि	
स्टंट कमिशनर	११०१०६
“ नारो रघुनाथ मोहोळकर	७
रा० गणेश रंगनाथ नाशर	२१
“ नारायण केशव मास्तर	५
“ जनार्दन विसाजी सिधलर	१०
“ दानाजी पाटील पुनोती	५
“ सूर्यभान पाटील लोहगड	५
“ देवराव देशमुख बोरगाव	५
“ देवशिंग देवमुख बोरगाव	५
“ लुशालराव देशमुख कुरणखेड	५
“ बुटाजी देशमुख हैसांग	५
“ लण्ण पाटील सांगळूद	५
“ उदेभान देशमुख डोंगरगाव	५
“ चिमणाजी पाटील पाटखेड	५
“ जगदेव पाटील घुसर	५
“ गणपती पाटील राजंद	५

विक्रीचीं पुस्तके.

खालील लिहिलेली पुस्तके आमचे छापखान्यांत विक्रीस तयार आहेत. हीं पुस्तके रोख किंमत देणारास मात्र मिळतील वाहेर गावचे नेणारांस डाकहाशील शिवाय पडेल.

अध्यात्म रामायण	४ — ० — ०
प्रायश्चित्तदुशेखर	० — १२ — ०
रामनवमी व्रतोद्घापन कथा	० — २ — ०
अनुसृती	० — ३ — ०
भीष्मस्तवराज	० — २ — ०

गायन प्रकाश	० — ४ — ०
विवेकसिंधु	० — ८ — ०
चतुश्चोकी भागवत	० — ४ — ०
पंचायतन नामावली	० — ३ — ०
शिवसहस्र नामावली	० — ३ — ०
विष्णुसहस्र नामावली	० — ३ — ०
चक्रव्यूह	० — १ — ०
भुपाळ्या	० — १ — ०
व्यंकटेशस्तोत्र	० — २ — ०
धावे	० — १ — ०
हरिपाठ	० — १ — ०
नलाख्यान	० — ३ — ०
आर्या मोरोपंती द्रौणपर्व	२ — ० — ०
“ “ मंत्ररामायण	१ — ८ — ०
वामन पंडितकृत श्लोक	० — १२ — ०
भाग पहिला	
सदई भाग दुसरा	० — १२ — ०
गणपतीचे श्लोक	० — ० — ६
गीतामहात्म	० — ६ — ०
रजोदर्शन शांती	० — ६ — ०
मोडिकिते	० — ० — ६
आर्या	० — १ — ०
शृंगारशतक भृमहरीकृत	० — ६ — ०
नितो शतक	० — ६ — ०

वाचनसंवेधी

रुक्मिणीहरण नाटक	१ — ८ — ०
हरिश्चंद्र नाटक	१ — ८ — ०
वालिबंध नाटक	० — ६ — ०
वसंतमाला	१ — ४ — ०
ध्रुवाख्यान	० — १ — ०
गोपाचंद राजाचे नाटक	० — १२ — ०
हिंदुस्थानी	
बालज्ञान	० — २ — ०
इंग्लिश पहिल्या बुकाचे	० — २ — ०
भाषांतर	
सिंहासन वत्तिशी	० — ८ — ०
हिंदुस्थानी	
अकलिपी	० — ० — ६
काशीप्रकाश	० — १२ — ०
वेताळ पंचविशी	० — ८ — ०

कायदासंबंधी

नादारीचे रूळ	० — ६ — ०
मु. इ. मुलकी सर्व्युलरें	४ — ० — ०
स्माल काज कोर्टाचा	
कायदा सन १८६५	० — ४ — ०
चा आक्ट ११	
सन १८६५चा आक्ट	० — ४ — ०
१ धारा वसविण्याचा	
पोलिसखात्याकडील रूळ	० — ३ — ०
फौजदारी काम चालविण्या	
विषयी कायदा	२ — ० — ०
क्रिमिनल प्रोसिजरकोडची	
विल्हेवारी	१ — ८ — ०

नोटिस.

नोटिस—गंगाजी गोरिकार कुणबी राहाणार कुंभारी तालुके अकोले यास मंजई मर्द भगवान गोरिकार मुकाम चित्तोडें तालुके बाळापूर इजकडून नोटिस देण्यांत येते कीं तुमचा मुलगा नामें भगवा

न याशीं माझे नापानें माझे लग्न करून दिलें त्यास अजमास १६।१७ वर्षे शाली. व तेव्हांपासून सुमार १२।१३ वर्षे मी तुमचे घरीं नवऱ्यापाशीं राहून जन रीती प्रमाणें संसार केला. पुढें सुमार ४ वर्षे शालीं तुमचा मुलगा भगवान कोठें उठून गेला त्याचा पत्ता नाही. मी पुष्कळ शोध केला. आतां माझी स्थिति फार निरुपशाली आहे. माझे आई नाप मरण पावले, नवरा उठून गेला, व तुम्ही पोटाळा देत नाही तर मी बायको माणसानें काय करावें, आणखी मला असेही माहित आहे कीं तुमचा मुलगा एका लोहारणीशी लागू होता व जातांना तो तिला बरोबर घेऊन गेला आहे. व त्यामुळे तिच्या नवऱ्या नें दुसरी बायकोही केली आहे. याजवरून आतां तुमचा मुलगा परत येऊन माझ्याशी संसार करील अशी मला आशा दिसत नाही. याजकरितां मला पुढची तजवीज पाहिली पाहिजे. झणून मी तुम्हाला या नोटिशी वरून कळविते कीं तुम्ही भगवान याचा शोध हो नोटिस पोचल्या पासून २ महिन्यांत लाऊन आला घरीं घेऊन यावे व माझे ४ वर्षांचे अन्न वस्त्रा बद्दल दरसाल रुपये ४० प्रमाणें १६० रुपये मी लोकांचे कर्ज खावें आहे ती रकम पाठऊन द्यावी व मला आपले घरीं घेऊन जावे. याप्रमाणें तुम्हाकडून शालें नाही तर मला गंधर्वाला तुम्ही मोकळीक दिली असें मी समजेन व कायदाप्रमाणें दुसरा घरठाव करीन मग तुमच्या मुलाचा व माझा अर्थाअर्थी काहीं संबंध रहाणार नाही. कळवि तारीख २४ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

(सही) मंजई मर्द भगवान इचे हातची बांगडी

पत्रव्यवहार

या सदराखालील मजकूर पत्रकार्याच्या मतास मिळूनच असतील असे समजून नये

दुबार दिपवाळी.

रा. रा. वहाडसमाचारकर्ते यांस:—
कारंवाहून वि. वि. तारीख १६।१७ नोवेंबर रोजी मे० वेल साहेब जुडिशियल कमिशनर व मे० मेकंजी साहेब डिपुटी कमिशनर यांचा मुकाम कारंजा येथे शाला होता त्या प्रसंगां मे० ताजूदीन साहेब असिस्टंट कमिशनर यांणीं गावांत रोशनाई करून रात्रीं मोठा समारंभ केला. व दाखवानाही केला होता. उभयता साहेब व यांच्या मेम साहेब यांच्या स्वाग्या आल्या असोन गावांतील लहान मोठी मंडळी जमली होती. दारब्याचे तहाशिलदार, मूर्तिजापुरचे तहाशिलदार, यवतमाळचे शिरस्तेदार व इजुकेशनल इन्स्पेक्टर ही त्या समारंभांत होते. साहेब वहादूर आल्यावर रोशनाई व दाखवाम शाले. नंतर असिस्टंट कमिशनर व मूर्तिजापुरचे तहाशिलदार यांणीं एक एक निबंध उभयतां साहेबांच्या स्तुतिपर लिहून आणिलेले वाचिले. नंतर साहेबांनीं उठून आली आभारी शाले व खुश शाले असें बोलून दाखविले. दाखवाम व रोशनाई उत्तम प्रकारची शाली होती. दिपवाळीतही असें शालें नसावें नंतर पान सुपारी व हार तुरे होऊन सभा विसर्जन शाली. कळवि. तारीख २२ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

एफ मीज पहाणारा

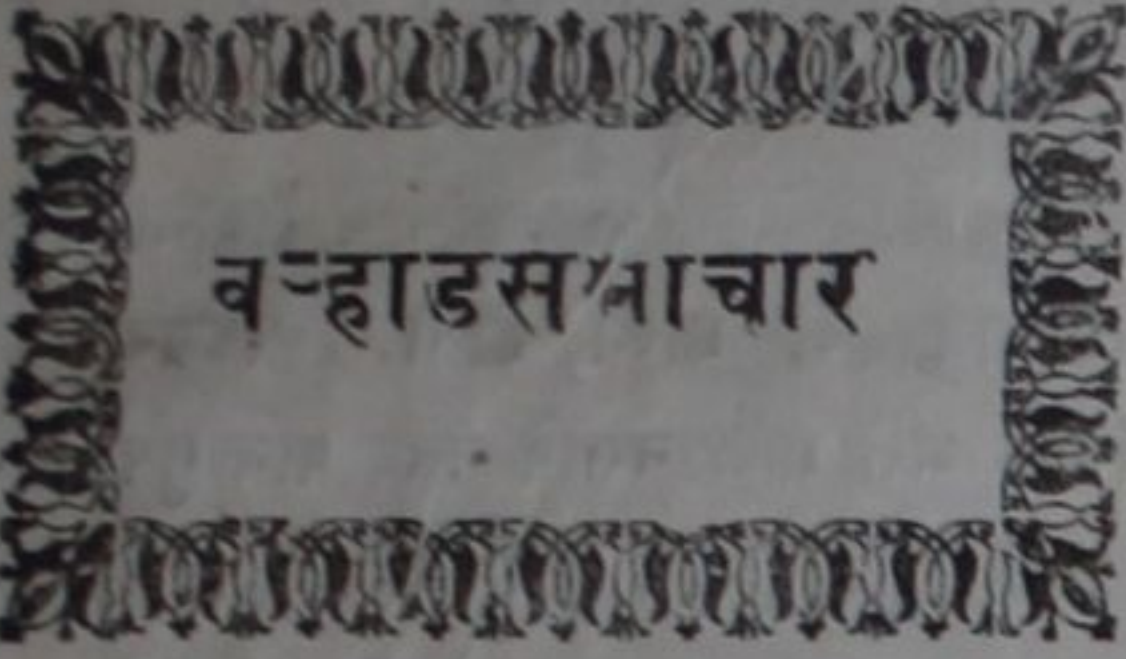
कारंजेकर.

रा. रा. वहाडसमाचारकर्ते यांस:—

उमरावतीहून विनंती निशेष, महाराज आपले पत्रांत मुलकीखात्याकडील परीक्षेचा निकाल वाचून मला मोठी गंमत वाटली व त्याचे दुजोऱ्यास मी एक दुसरी गंमत तुम्हाला कळवितो ती ऐकाल तर त्या बऱ्या उमेदवार वहादराची नीति व योग्यता तुमचे लक्षांत येईल.
असे ऐकतो कीं परवा येथे शालेल्या लोअर स्टांडर्डच्या परीक्षेत जे उमेदवार नापास शाले त्या पैकीं एका खानदानाच्या गृहस्थानें एक फार्स केला; तो असा कीं आला प्रश्नांचीं उत्तरे लिहावयास फार वेळ लागला व सर्वांचा खोळंबा शाला तेव्हां साहेब लोक कागद परत मागू लागले त्यावेळीं या भल्या गृहस्थानीं सांगितले कीं माझे कागदांत फार खोडा खोडा शाली आहे व माझे अक्षर फार दिव्य (खराब) आहे याजकरितां पुन्हा नकला करण्याची मला परवानगी द्यावी. रिविन्यु कमिशनर साहेब फार दयाळू व थोरा मोठ्या मनुष्यानें केलेली विनंती मोडवी कशी, अशा धोरणानें आंनीं सांगितले, बरे आहे. उदईक त्या कागदांच्या नकला करून द्याव्या. त्या प्रमाणें त्या उमेदवारांनीं दुसरे दिवशीं आपले पहिले कागद परत घेऊन दुसरे लिहून दिले. तेव्हां संशय आल्यावरून दोन्ही कागद रजू पाहिले तेव्हां असे आढळले कीं पहिल्यावरून दुसरी नकल न होतां यांत पुष्कळ फेर फार शाला. वास्तवीक पाहिले तर तसे करण्याचा आंस मुर्तीच अधिकार नव्हता. मेहेरबानीखतर नकलेस दुसरे दिवसाची सबड मिळाली तर तेवढ्या वेळांत अधिक विचार करून, ग्रंथ पाहून, किंवा कोणा शहाण्यास पुसून येऊन चुका दुरुस्त करणें हे काम लबाडीचें आहे व भला मनुष्य असे कधीं करणार नाही. येणेकरून त्यांस काहीं फलही शालें नाही व उलटा साहेबलोकांचा यावर मोठा राग शाला व ते भगदी नापास शाले असें माझे ऐकण्यांत आलें आहे. हे खरें असेल तर त्या थोर गृहस्थास ते किती लज्जास्पद आहे, याचा विचार आंनीं केला पाहिजे. अस्तु.

कळलेली गम्मत जाहिर केली आहे. प्रसिद्ध करण्याची मेहेरबानी व्हावी. महाराज थोर गृहस्था बरोबर आतां मी कारंजास जाणार आहे. तेव्हां तिकडून काहीं गंमत कळवीन. तारीख २९ माहे नोवेंबर सन १८७४ इसवी.

एक फिरस्ता

वऱ्हाडसमाचार

मिती कार्तिक वद्य ७ शके १७९६

रेलवे विरुद्ध महत्वाचा एक ठराव.

बडोदा रेलवेच्या डाहाणु स्टेशनावर एक मनुष्य टिकेटाशिवाय गाडीत बसलेला आढळला व त्याने टिकिट मागितले पण स्टेशन मास्तराने दिले नाही व आस गाडीतून ओढून काढिले त्याबद्दल त्या मनुष्याने फिर्याद केल्यावरून त्याला २०० रुपये नुकसान देवविले याबद्दल त्या मुंबईचे स्मालकाज कोर्टातील जडज मि० वेब साहेब यांनी नुकताच फैसलु केला तो आमचे वाचकांचे माहितीस व उपयोगास अवश्यक होईल असे जाणून आम्ही खाली लिहितो. या मुकदम्यांत एका शिपायाच्या फिर्यादीवरून रेलवेच्या विरुद्ध ठराव झाला ही मोठी महत्वाची गोष्ट सजली पाहिजे. व ही ध्यानांत धरून रेलवे कडील लोक दांडगाई सोडून उताऱ्शी सम्यपणाने वागतील तर फार चांगले होईल. अस्तु. मुकदम्याचे स्वरूप असे:—

मुंबईचे स्मालकाज कोर्टांत मि० वेब साहेब जडज यां समोर.

प्रतापदाजी वादी
बडोदा रेलवे कंपनी प्रतिवादी

नुकसानीबद्दल दावा रुपये २००

वादीची फिर्याद अशी की, तारीख ३० माहे जून रोजी मी मुंबईस येण्याकरितां सुरतेच्या स्टेशनावर तिसरे क्लासचे गाडीत बसलो. मुंबईचे मि० लीथ साहेब वारिस्टर यांचा मी शिपाई आहे, तेही त्या दिवशी गाडीत होते. हमेशा तेच माझे टिकिट विकत घेत असतात त्याप्रमाणे या दिवशीही घेतले असेल असे समजून मी गाडीत बसलो. त्या वेळीं मला कोणी कांहीं विचारिले नाही व हरकतही केली नाही. पुढे गाडी चालू झाल्यावर नवसरीच्या स्टेशनावर मी उतरलो आणि आपले धन्यास विचारिले तेव्हां ते झणाले तू काळ एकटा आलास व ज्याने तुला मुंबईहून मजकडे काम देऊन मुद्दाम पाठविले त्याने रिटर्न टिकिट काढून दिलेले असेल असे समजून मी तुझे टिकिट घेतले नाही, तू आतां विकत घे, असे झणून आमी तीन रुपये व कांहीं आणे मला दिले. ते घेऊन मी स्टेशन मास्तराकडे गेलो व टि

किट मागितले, तो झणाला येथे मिळणार नाही. व त्याने पुढच्या स्टेशनावर मला टिकिट मिळवून द्यावे अशा विषयी गाडीस सांगितले. पुढे गाडी बलसाडच्या स्टेशनावर आली. मी टिकिट घेण्याकरितां उतरलो पण तेथेही मला ते मिळाले नाही मग गाडीत बसू लागलो तेव्हां गाडी झणाला की पुढची स्टेशन लहान लहान आहेत तेथे गाडी दोन तीन मिनिटांहून अधिक उभी रहात नाहीं सबब तुला टिकिट मिळणार नाही व तू उतरून नको. तेव्हां मी उतरलो नाही. पुढे डहाणूचे स्टेशन आले तेथे अधिक वेळ गाडी उभी रहाते झणून मी लागलीच उतरून स्टेशन मास्तर व कोचिंग क्लर्क यांकडे गेलो व टिकिट मागितले. त्यांनीं देत नाहीं झणून सांगितले तो मजकूर मी आपले धन्यास कळविला. त्याने सांगितले की, आतां तू मुकाब्याने आपले गाडीत जाऊ न वस, मी सर्व सुरक्षांत व्यवस्था लावितो. त्याप्रमाणे मी गाडीत जाऊन बसलो. नंतर पारशी जातीचा स्टेशनमास्तर माझे धन्याचे गाडीशी आला, त्याचे त्याचे पुष्कळ बोलणे झाले, पण स्टेशन मास्तराने ते कांहीं एक न ऐकतां पोलिसच्या शिपायास हुकूम केलेला की मला गाडीतून बाहेर ओढून काढ, व त्याप्रमाणे त्या पोलिस शिपायाने येऊन मला बसल्या जागेवरून ओढून बाहेर काढिले, व स्टेशनमास्तराने त्या गाडीतून जाऊ दिले नाही आणि मला खोळंबवून ठेविले त्यामुळे माझे नुकसान झाले त्याबद्दल हा २०० रुपयांचा दावा केला आहे तो खर्चासुद्धा प्रतिवादीकडून देववावा.

प्रतिवादी बडोदारेलेवे कंपनी हिची प्रथम तक्रार अशी होती की, डाहाणूचा स्टेशन मास्तर यास दुष्यम नंवरचे प्रतिवादी करावे; परंतु कोर्टाने विलायतेकडील कित्येक निवाड्यांचे आधार दाखवून ती तक्रार रद्द केली.

नंतर प्रतिवादींनीं जबाब दिला की, डाहाणू स्टेशनावर जवरीने गाडीतून ओढून काढिले झणून वादी झणतो, तशी गोष्ट झाली नाही; व वादीला खोळंबवून ठेवणे हे गैरकायदा ठरेपर्यंत त्याला बाहेर काढले याजबद्दलच्या फिर्यादीस कारण उत्पन्न होत नाही; तसेच वादीला डाहाणूहून पुढे मुंबईस आणिले नाही हे कायदास अनुसरून आहे, व वादीच्या स्वतांच्या हयगयीने जी गोष्ट घडली तिजबद्दल त्याला नुकसान मिळू नये.

मुद्दे.

नंतर कोर्टाने ९ मुद्दे काढिले ते असे:—

१ वादीला प्रतिवादींनीं जुलमानें व गैर कायद्याने गाडीतून बाहेर काढिले की काय? व गैरकायदा खोळंबवून ठेवले की काय? आणि तसे असेल तर ते बाहेर काढणे व खोळंबविणे कायदेशीर आहे की काय?

२ कामन क्यारियर झणजे भाडेकरी या नात्याने कंपनीने वादीला मुंबईस नेऊन पोचविले नाही याबद्दल कंपनी दोषी आहे किंवा नाही?

३ डाहाणू येथे वादी टिकिट विकत

मागत असतां दिले नाही हे कायदेशीर आहे की काय?

४ वादीने नुकसान मागू नये असे त्याकडून कांहीं गैरशिस्त झाले आहे की काय?

५ वादी नुकसान मागतो इतके बाबे किंवा नाही?

वादीने चार साक्षिदार दिले त्यांत मि० लीथ साहेब वारिस्टर व मि० फार्विस साहेब व्यापारी हे दोन मुंबईचे भले गृहस्थ आहेत. त्यांनीं वादीचे फिर्यादीत लिहिली असल्याप्रमाणे सर्व गोष्ट सांगितली. लीथ साहेब असेही झणाले की वादीला अडकवून ठेवू नये याजकरितां पाहिजे तितके रुपये अमानत ठेवितो अशीही गोष्ट स्टेशनमास्तराला आली सांगितली पण ती त्याने ऐकिली नाही.

प्रतिवादी तर्फे डहाणूचे स्टेशनमास्तर, कोचिंग क्लर्क, व पोलिसचा शिपाई यांच्या साक्षी झाल्या त्यांतील मतलब असा की, वादीला या वेळेस टिकिट मिळणार नाही झणून सांगितले व स्टेशन मास्तर दुसरे कामास गेला. त्याचे वादीचे धन्याशी मुळीच भाषण झाले नाही, गाडी चालू होण्याला दोन मिनिटे राहिली तेव्हां टिकिट मागणारा मनुष्य घ्याटफार्मवर नाही असे पाहून त्याचा शोध केला तेव्हां तो गाडीत बसलेला आढळला, त्याला टिकिट वाचून पुढे जाऊ नको, खाली उतर असे सांगितले, व तसेच पोलिस शिपायाला सांगितले, त्यावरून पोलिस शिपाई त्याच्या गाडीशी जाऊन उभा राहिला तो वादी खाली उतरला, पोलिस शिपायाने अंगाला हात मुळीच लाविला नाही.

आतां उभयपक्षांच्या साक्षींचा मेळ पहातां त्यांत पुष्कळ फरक आहेत तरी वादी टिकेटाशिवाय डाहाणूपर्यंत आला, व डहाणूस त्याने टिकिट मागितले असतां त्याला दिले नाही इतकी गोष्ट उभयपक्षांनीं मेळाची आहे. आतां वादीने नवसरीच्या स्टेशनावर आपणाला टिकिट नाही असे समजतांच ते मिळण्याची खटपट केली अशाविषयी फिर्याद अर्जांत लिहिले आहे व त्याचे मजबुदीस साक्षीही दिले आहेत. तसेच या मुकदम्यांत नवसरी व बलसाड येथील स्टेशन मास्तर व त्या गाडीचा या दिवशीचा गाई हे कोर्टापुढे आले असते तर बरे झाले असते पण त्यास आणिलेले नाही. असो. लीथ व फार्विस हे दोघ व भले मनुष्य आहेत झणून या मुकदम्यांत त्यांच्या साक्षीवर भरवसा ठेवणे जरूर आहे- त्यावरून कोर्टाचे नजरेस असे येते कां ज्या वादीला डहाणूस टिकिट न मिळाल्या पुढे, गाडीत जाऊन स्वस्थ वसावे, पुढची सर्व तजवीज मी पाहीन, असे लीथ साहेबांनीं सांगितल्यावर जो गाडीत जाऊन स्वस्थ बसला, जो सुरतेहून कंपनीच्या कसल्याही हरकती शिवाय डहाणू पर्यंत आला, ज्याला मुंबईस आपला धनी मोक्या योग्यतेचा मनुष्य आहे असे ठाऊक होतें व त्याने ज्या गाडीत बसण्याविषयी भरवसा दिला होता, तो वादी पोलिस शिपायाला नुसता गाडीपुढे उभा पाहून गर्भगलित हो

ईल व गाडीखाली उतरिले असे घडणे प्रथमदर्शनीच असंभंय दिसते. सबब प्रतिवादीचे नोकरांनीं वादीला जवरीने बाहेर काढिले व खोळंबविले असे कोर्टाचे नजरेस येते.

आतां दुसरे व तिसरे मुद्याविषयी विचार केला तर असे दिसते की रेलवे कंपनी या कामन क्यारियर्स झणजे भाडेकरी आहेत. तेव्हां इतकेच पहाण्याचे की त्यांच्या गाडीत जागा होती व वादी भाडे देण्यास तयार होता तर कामन लाप्रमाणे त्याला घेऊन जाणे कंपनीला भाग होते.

रेलवे प्रकरणीं सरकारचे दोन कायदे सन १८५४ चा १८ व सन १८७१ चा २९ असे आहेत. यांतील १८ वे कायद्याच्या पहिले कलमांत असे सांगितले आहे कीं पैसे देऊन टिकिट घेतल्या शिवाय कोणी गाडीत बसू नये. व याच कलमांतल्या शेवटल्या भागांत असे आहे की कोणी टिकिट दाखविणार नाही तर त्यास जेथून प्रथम गाडी निघाली तेथपासूनच पैसे द्यावे लागतील. तथापि दरम्यान अमुक स्टेशनावर तो बसला अशी खात्री झाली तर गाडी निघाल्यापासूनच पैसे न देतां तो निघाल्यापासूनच दिले झणजे व स आहेत. पुढे सन १८७१ चे २९ वे आक्टाचेही पहिले कलमांत याविषयी उल्लेख आहे. परंतु चुकीने किंवा आकस्मिक प्रसंगाने कोणास टिकिट घेतां आले नाही आणि तो गाडीत बसून चालू झाला तर त्यास अर्धे रस्त्यांत जबरदस्तीने ओढून काढावे असे दोन्ही आक्टांत कोठे सांगितलेले नाही.

वादीने आपणाजवळ टिकिट नसल्याची व ते आपणास पाहिजे असल्याची प्रतिवादीच्या कित्येक नोकरांला खबर दिली असतां त्यांनीं त्याला डहाणूपर्यंत येऊ दिले तेव्हां वादीचे सुरतेहून गाडीतून येणे प्रतिवादीच्या नोकरांच्या परवानगीने व मोकळिकेने झाले आहे असे कोर्ट समजते. ११ वे कलमांतला १६ वा नियम जो आहे त्याप्रमाणे झटले असतां सुरतेस वादी टिकिट न घेतां गाडीत बसला त्या वेळीं प्रतिवादींनीं त्यास मना करावयाचे होते. परंतु तेथे कोणीही त्याला कांहीं पुसले नाही, किंवा हरकत केली नाही. त्याला खुशाल गाडीत बसू दिले, व डहाणूपर्यंत येऊ दिले, आणि टिकिट जवळ नसल्याचा आकस्मिक प्रसंग मागेच नवसरीस त्याने कळविला तर त्याने आरांभिलेला आपला प्रवास मुंबईस येऊन पुरा करण्याचा त्याला अधिकार प्राप्त झाला असे कोर्ट समजते. मग त्याजवळ टिकिट असो किंवा नसो त्यांत कांहीं अधिक उणे नाही.

आणखी असे दिसून येते की वादी टिकिट घेण्याचा वेळो वेळ यत्न करित होता तर तो सन १८५४ चे १८ वे आक्टाचे १७ वे कलमाप्रमाणे ट्रेस पास झणजे अन्यायाची आगळीक करणारा नाही. प्रतिवादीला टिकिटाने पैसे न देतां फसवावे असा त्याचा नेत किंवा प्रयत्न मुळीच नव्हता, त्याचे टिकिट घे

जे केवळ चुकीने राहिले होते. यावरून कोर्टास असे वाटते की रेलवे कंपनीने भाडेकरी या न्यायेने वादीस सुरतेहून मुंबईस सुरक्षितपणे नेऊन पोचविण्याचा आपला करार सोडला आहे व त्याबद्दल ती दोषी आहे. प्रतिवादीची तक्रार अशी आहे की प्रत्येक प्रसंगी रेलवेचे नियमाप्रमाणे पूर्वी पैसे भरून टिकीट घेणे अर्हक आहे व कधी कधी तसे घडत नाही तेव्हा त्याबद्दल चौकशी करावी लागते. व ती चौकशी उघाणूस जितका वेळ गाडी उभी रहाते तितक्या वेळांत होऊं सक्त नाही त्यामुळे त्या उताऱ्या खोळवून ठेवावे लागते. व ही चौकशी करण्याचा सन १८७४ चे १८ वे कायद्याचे पाहिले कलमाप्रमाणे रेलवे कंपनीस अधिकार आहे. व रेलवेची टाईम टेबलें असतात त्यांच्या आरंभीच छापलेले असते की, स्टेशनावरून गाडी निघण्याच्या पूर्वी पांच मिनिटे टिकीट आफिसाची दारे बंद होतील. व मग कोणास टिकीट दिले जाणार नाही.

ही तक्रार कोर्टाला मोठी सुयुक्त आहे असे वाटत नाही. कारण उघाणूस दहा मिनिटांहून अधिक वेळ गाडी थांबली होती व स्टेशन मास्तराचे मनांत चौकशी करून टिकीट द्याव्याचे असते तर तसे करण्याला त्याला कांहीं हरकत नव्हती.

१८ वे कायद्याचे २९ वे कलमांत रेलवे कंपनीला कायदे करण्याविषयी अधिकार दिलेला आहे पण ते त्यांचे कायदे यांचे कामदार आणि नोकर यां पुरतेच असाव्याचे, त्यांचा अंमल परक्या कोणावर चालणार नाही.

प्रतिवादीने दाखविलेले नियम कोर्टाने लक्षपूर्वक पाहिले. यांतिल १२ वे कलमांतिल विसावा नियम उताऱ्यास खोळवविण्या विषयी आहे; यांत स्पष्ट लिहिले आहे की कोणास खोळवविण्याचे कस फार काळजीपूर्वक केले पाहिजे म्हणजे त्या मनुष्याचा कंपनीला फसविण्याचा इरादा स्पष्ट कळला पाहिजे अर्थाच रस्त्याचे टिकीट घेऊन पुढील पैसा न भरता हेतुपुरस्सर टाळा टाळ करून पुढे जाणारे, किंवा कांहीं सव व नसता टिकीट न घेता प्रवास करणारे असे प्रकारचे लोकांची चौकशी करण्याविषयी त्यास खोळवविण्याचे बाबदीत नियम आहेत तसेच कोणामनुष्यास टिकीट विचारिले असता मुदाम तो दाखविणार नाही. किंवा मागितले असता देणार नाही तशा मनुष्याला गाडीत बसू देऊ नये किंवा गाडीतून जाऊ देऊ नये. असा नियम आहे. परंतु जाचा कंपनीला फसविण्याचा कांहीं इरादा नाही व ज्याला कांहीं सवामुळे टिकीट घेतां आले नाही त्याला तो नियम लागू नाही. मनुष्याला खोळवविण्यांत त्याचा फसविण्याचा इरादा स्पष्ट नजरेस आलेला पाहिजे व या मुकदम्यांत तो तिळमावही दिसत नाही. सध्य आणि सरळ जो मार्ग तोच वादीने अवलंबिलेला आहे असे कोर्टाचे नजरेस येते.

१९वे नियमाप्रमाणे गाडीचे काम हे आहे की प्रथम प्रत्येक मनुष्य गाडीत व सावयास घेतो तेव्हा त्याजवळ टिकीट आहे की नाही, व ज्या ह्यासाचे टिकीट

आहे त्याच ह्यासाचे गाडीत तो बसला किंवा नाही हे पाहिले. ते प्रतिवादीच्या नोकराच्या कसुरीने राहिले. व वादीची प्रथम फसगफलत झाली पण ती पुढे त्याने योग्य रीतीने सुधारली व त्याचा प्रतिवादीला फसविण्याचा बिलकूल इरादा नव्हता व प्रतिवादीच्या नोकरांनी त्याशी जबरदस्तीचे व अन्यायाचे वर्तन केले सव त्याला नुकसान देवविणे कोर्टास योग्य वाटते.

सदरेल सर्व कारणावरून कोर्टाचा ठराव आहे की वादीला नुकसानाबद्दल रुपये २०० व त्याला झालेला खर्च व त्याच्या अटनीच्या फीबद्दल रुपये ३० प्रतिवादीने द्यावे.

वऱ्हाड.

जुडिशियल कमिशनर मेजर बेल साहेब उमरावतीकडे आहेत.

कर्नल नेभाई साहेब प्रांतांत फिरावयास निघाले ते इल्लिचपुराकडून अकोटाकडे येऊन जळगाव मार्गाने बुलढाणे जिल्ह्यांत गेले. तिकडून नाशिकाकडून अकोल्यास येतील अशी बातमी आहे.

विद्याखात्याचे डायरेक्टर डा० सिक्लर साहेब वाशिम जिल्ह्यांत रिसोडाकडे आहेत.

उमरावती हायस्कुलाचे हेडमास्तर रा. रा. श्रीराम भिकाजी जटार बी. ए. खासगी कामाकरिता ५ दिवसांची रजा घेऊन मुंबईस गेले आहेत. सोमवारी परत येतील.

खामगाव व उमरावती येथील आगगाड्या परवाचे दिवशी सुरू होतील.

हायस्कुलांत नवीन जाऊं इच्छिणारे मुलांच्या प्रवेश परीक्षा झाल्या. अकोल्यास ९० मुलांतून २९ पास झाली व उमरावतीस ६२ मुलांतून ४७ पास झाली. अकोल्याची परीक्षा कडक झाली असा गवगवा आहे. व या भागातील कित्येक मिडलह्यास स्कुलांतील मुले उमरावतीकडे परीक्षेस गेली होती. व तीं बहुतेक पास झाली. म्याट्रिक्युलेशनच्या परीक्षेसाठी या वर्षी उमरावतीहून जास्त मुले गेली. व चांगले प्रकार उमरावतीचे हायस्कूल सुधारत चालले आहे. याप्रमाणे तुंगघट वनला खरा पण त्यावर एक × बिंदु पडण्याची शंका आहे ती परमेश्वर लवकर निवारण करे.

अकोटा (भिवाकडून) कपा० बुलक साहेब डि० कमिशनर व मि० इलियट साहेब इजुके० इन्स्पेक्टर येथे आहेत— नरसिंग बुवाची यात्रा २६ वे तारखेस सुरू झाली. २८ वे तारखेस रावो पालखी निघणार आहे.

इल्लिचपुरचे तहशिलदार मि० लक्ष्मण बाळाराम यांचे बंधु व बडील चिरंजीव यां स एका फौजदारी प्रकरणांत संशयावरून पकडले आहेत. ते प्रकरण असे आहे की एका नोकरास तरवारीचे अतिशय नार लागून तो मरणोन्मुख झालेला आहे.

परवाच्या दिवशीच्या टाईम्समध्ये एका तहशिलदाराच्या सुस्वरूप भावजयीच्या प्यारास तिच्या नवऱ्याने जखमी केले व त्यासंबंधी खटपटीत तहशिलदार होते व त्यांस सस्पेंड केले आहे म्हणून लिहिले आहे तो गोष्ट हीच किंवा दुसरी ते समजत नाही व हीच असल्यास कोणत्या म

जलेपर्यंत खरी आहे ते समजत नाही.

करिमखान इन्स्पेक्टर व शिबराभाईग चौफ यांचे अपील वारिस्टर मार्फत हेद. राबादेस झाले होते त्यांत शिक्षा कायम राहिली असे समजते.

पुसद तालुक्यांत उमरावती पोलिस का० चे ३४ वे कलम लागू केले.

फत्तेखेलडा येथील ओव्हरसियराचे घरी ४०० रुपयांची चोरी केली व एक शेजारचा माळी मारला यासंबंधाने तीन इसम सेशन कमीट झाले आहेत त्यांत फत्तेखेलड्याचा हिंदुस्थानी मास्तर महमद सरवर हा एक कैदी आहे व दुसरा पोलिसकास्टेबल असून तिसरा नानकशाई आहे. वाः! आरोपी तर फार निवडक आहेत!

उमरावती—मागील आठवड्यांत हायस्कुलचे इमारतीस सुरुवात झाली. ही इमारत झाल्यावर हल्लीचे शाळेच्या इमारतींत "बोर्डिंग", हीस वाढवायचे आहे.

रा० रा० जयराम गणेश बकील यांची कांहीं प्रकरणावरून सनद रद्द होण्याविषयी लिहून गेल्याचे समजण्यांत आले आहे. प्र. सि.

जाहिरात.

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY.
RE-OPENING OF THE
AMRAOTI STATE RAILWAY.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवे
अमरावती स्टेट रेलवेची पुन्हा सुरुवात.

तारीख १ माहे डिसेंबर सन १८७४ इसवी रोज मंगळवार या दिवशी व त्या पासून पुढे अमरावतीची सरकारी आगगाडी उतारू व माल यां करितां पुन्हा सुरू होईल; आणि या तारखेपासून पुन्हा दुसरी जाहिरात लागे पर्यंत उतारू व माल यां सहीतची म्हणजे मिक्स गाडी, नागपुर गाडीच्या जाण्याचे व येण्याचे धोरणाने, खाली लिहिल्या वेळापत्राप्रमाणे बदल नोंद आणि अमरावती यांच्या दरम्यान निरत जाऊ येऊ लागेल.

खालील गाड्या.

सकाळी	सायंकाळी
बदनेच्याहून ७-०	५-१५
अमरावतीस ७-३०	५-४५

वरील गाड्या

सकाळी	दुपारी
अमरावतीहून ५-३०	२-५
बदनेच्यास ६-०	२-३५

या रेलवेच्या सर्व स्टेशनांहून अमरावतीस व अमरावतीहून इतर सर्व स्टेशनास जाणारे येणारे उतारू व माल यांस घेतले व पोचविले जाईल तसेच दुसऱ्याही ज्या ज्या रेलवेचा या रेलवेशी संबंध आहे त्यांचे प्रत्येक स्टेशन व अमरावती यांच्या दरम्यानचेही उतारू व माल घेतला आणि पोचविला जाईल.

उतारू, त्यांचे सामान, बिनड्या, घोडे, गाड्या, आणि कुर्जी यांजवळ हमे शांवे जे दर आहेत त्याच दराप्रमाणे पैसा घेतला जाईल आणि मालावर मात्र हमेशाच्या दरापेक्षां दरम्यान तीन पैसा जास्त घेतल्या जातील.

या शिवाय दरदाम वेगळे विषयी अधिक माहिती स्टेशनावरून मिळेल अथवा

खाली सही करणारापाशी मिळेल.

हेनरी कांडर.

जनरल ट्राफिक म्येनेजर.

मुकाम मुंबई ता० २९ नोवेंबर सन १८७४ इ०

GREAT INDIAN PENINSULA RAILWAY.
REOPENING OF THE
KHAMGAON STATE RAILWAY.

ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला रेलवे.
खामगाव स्टेट रेलवेची पुन्हा सुरुवात.

तारीख १ माहे डिसेंबर सन १८७४ इसवी रोज मंगळवार या दिवशी व त्या पासून पुढे खामगावची सरकारी आगगाडी उतारू व माल यांकरितां पुन्हा सुरू होईल; आणि या तारखेपासून पुन्हा दुसरी जाहिरात लागेपर्यंत उतारू व माल या सहीतची म्हणजे मिक्स गाडी, नागपुर गाडीच्या वर येण्याचे धोरणाने, खाली लिहिल्या वेळापत्राप्रमाणे जळम आणि खामगाव यांच्या दरम्यान निरत जाऊ येऊ लागेल.

खालील गाडी.

जळमहून संध्याकाळचे ७ अवर ४० मिनिटांनी निघेल ती खामगावास ८ अवर २५ मिनिटांनी जाऊन पोचेल.

वरील गाडी.

खामगावाहून संध्याकाळचे ६ अवर १५ मिनिटांनी निघेल ती जळमास ७ वाजतां पोचेल.

या रेलवेच्या सर्व स्टेशनावरून खामगावास व खामगावाहून इतर सर्व स्टेशनास जाणारे येणारे उतारू व माल यांस घेतले व पोचविले जाईल तसेच दुसऱ्याही ज्या ज्या रेलवेचा या रेलवेशी संबंध आहे त्यांचे प्रत्येक स्टेशन व खामगाव यांच्या दरम्यानचेही उतारू व माल घेतला आणि पोचविला जाईल.

दरदाम वेगळे विषयी माहिती स्टेशनावरून मिळेल अथवा खाली सही करणारा पाशी मिळेल.

हेनरी कांडर.

जनरल ट्राफिक म्येनेजर.

मुकाम मुंबई ता० २९ नोवेंबर सन १८७४ इ०

वर्तमानसार

शिंदे व होळकर यांच्या गेल्या आठवड्यांत भेटी झाल्या. ते औकारेश्वरास गेले होते व बडवाई येथे होळकरांनी शिंद्याकरितां दरबार, व मेजवानी वेगळे घाट केले.

बडोदे—विषप्रयोग अजून खुलावटीत आला नाही. गप्पा अनंत प्रकारच्या चालूच आहेत— महाराजांनी रिसिडेन्स कळविले आहे की तुमची बदली करण्या विषयी दरबारांतून गेलेले पत्र आमचे समताचे नाही—श्री० बाळा साहेब खारकर नवसरीचे सुभे यांनी राजिनामा दिला. त्या जागेवर रा० बा० लक्ष्मण जगन्नाथ यांस नेमिले.

नाना साहेबास ओळखण्याबद्दल कानपुरास रोज साक्षी होतात पण त्या बहुतेक धरलेला मनुष्य नानासाहेब नव्हे अशाच आहेत.

पशूने मनुष्यास केलेले शासन—एक मनुष्य एका बोकल्याचा ६० रु० किम-

तीचा बेल चोरून नेत होता. मार्गात तं-
बाखी तलफ घेऊन तो तंबाखू ओढण्या-
कारितां चकमकीने विस्तव पाडण्यासाठीं
बैलाच्या गळ्यातील दोरीचे शेवट आप-
ल्या कंबरेस बांधून बसला. चकमकीस बै-
ल भिऊन पळत सुटला तो चोरास फर-
फटीत नेऊन धन्याच्या दाराशी उभा
राहिला. चोर ठेंचळून मरण पावला
होता. अ. द.

श्रीमंत तुकोजीराव होळकर यांनीं स्था-
पन केलेल्या गिरणींत चांगले कापड, हो-
ऊ लागले आहे. या गिरणीतील कांहीं
कापडाचे नमुने बिलायतेस पाठविले होते
ते हिंदुस्थानचे स्टेट सेक्रेटरी लॉर्ड सालि-
स्बेरी यांनीं पाहिले त्या वेळीं त्यांनीं महा-
राजांस उत्तेजन देण्यासाठीं भाषण केले
असें टाइम्सपत्रांत लिहिले आहे.

मुंबईस नुकतेच शालेच्या नेटिव माजि-
स्त्राच्या परीक्षेत खाली लिहिलेले उमेदवा-
र प्रसार झाले:-सेकंड क्लास माजिस्त्राट-दि-
नकर गोविंद, धारवाड, धर्दशास माजि-
स्त्राट-श्रीनिवास धोंडदेव, वेळगांव; व्यंक-
टराव दत्तात्रय, मुंबई; काशिनाथ बळवं-
त पेंडसे, खानदेश; रामचंद्र गोविंद सो-
लापूर; व्यंकटराव लक्ष्मणया, पुणे; बळ-
वंतराव महादेव, अहमदनगर; दिनकर
जनार्दन, सोलापूर; अमृतलाल मोसीला-
ल, भडोच; विनायक विठ्ठल ठिळक,
मुंबई; मंचरजी दादाभाई दादीसेट, मुंबई;
हरि नारायण करपेकर, अहमदनगर; ल-
क्ष्मण बळवंत सोमण, पुणे; धोंडो गोपा-
ळ मुजूमदार, पुणे; आबाजी विसाजी,
नाशिक; पांडुरंग रामचंद्र देसाई, साता-
रा; रामचंद्र आपाजी, सोलापूर; सोराब-
जी आदरजी, मुंबई; फामजी जाहांगी-
र चिनाई, मुंबई; बज्याजी विठ्ठल विरक-
र, पुणे; दाजी बळाळ, नाशिक; आप्पा-
जी गणेश ठिळक, पुणे; राजाराम परमा-
नंद, भडोच; भिकाजी रामचंद्र, नाशिक;
नरशीराम जयशंकर पंडित, अहमदनगर;
गणेश महादेव कोल्हारकर पुणे; रामचंद्र
कृष्ण, सोलापूर; कृष्णराव विनायक, ठाणे;
संगप्पा शिंदप्पा, अहमदनगर; शिवराम
रघुनाथ, सोलापूर; गणेश रामचंद्र, खान-
देश; शंकर कृष्ण, खानदेश; देवराव
कचेधर, खानदेश; सखाराम नारायण
वरवे, रत्नागिरी; गणेश विठ्ठल, ठाणे; वि-
ठ्ठल रघुनाथ ढांगे, रत्नागिरी; पांडुरंग वा-
सन सोलापूर; जिवभाई विठ्ठलदास महि-
नतुर, मुंबई; विष्णू विनायक, पुणे; लक्ष्म-
ण बापुजी पाटणकर, रत्नागिरी; बेसनजी
आदरजी कलेक्टर, मुंबई; रंगो बाळाजी,
वेळगांव; बाळकृष्ण बाबजी, नाशिक; जना-
र्दन गोपाळ, कानडा; व्यंकटराव शंकर-
प्पा, मुंबई; शिवन गौडा चर्नार गौडा,
धारवाड; गणेश बळवंत सोमण, नाशि-
क; रामचंद्र नरसिंह, पुणे; गोपाळकृष्ण
गोविंद, धारवाड; कुतुबुद्दीन अबदुलमि-
या, खानदेश.

वऱ्हाडचा इतिहास.

स्वतंत्र राजांचा काळ.

इमादशाही वंशाचे राजे इलिचपुरा

स आपली गादी करून स्वतंत्रपणे राज्य
कारभार चालवू लागले त्या विषयींचा इ-
तिहास फेरिस्ता याने सविस्तर लिहिला
नाहीं झणून पुढे जी माहिती लिहिली
ती संक्षेपतः आहे. लढायीमध्ये कर्नाटकां-
तील एक हिंदु धरून आणिला होता तो
वऱ्हाडचे नवाबखान जहान याचे पसंतीस
घेऊन त्याने त्याला बरेच वाढविले. व
इमादउलमुल्ख असा कितान आणि व-
ऱ्हाडच्या फौजेचे काम त्याकडे सांगितले
होते. तोच पुढे वऱ्हाडच्या स्वतंत्र राज्या-
चा मूळपुरुष झाला. जेव्हा खजेमहमद ग-
व्हाण याने वऱ्हाडचे दोन भाग केले तेव्हां
गाविल हा भाग दर्याखान उर्फ इमाद
उलमुल्ख याजकडे दिला असें मार्गे सां-
गितले आहेच पुढे झणजे सन १४८४ इ.स.
वीमध्ये त्याने आपले छोटेखानी राज्याची
वऱ्हाडांत स्थापना केली. पुढे ब्राह्मण
राज्याचा धुवा उडविणारे असेच दुसरे जे
जबरदस्त अधिकारी झाले त्यांचा व याचा
सन १४९८ त तहनामा झाला व त्यांत
माहुर आणि रामगड हेही इमादउलमुल्ख
खास मिळाले. माहुर हा किला सर्वकाळ
मोठ्या महत्वाचा व बंदोबस्ताचा होता. पे-
ण गंगा आणि पुण्य नदी यांच्या संगमा-
जवळ पूर्वभागाच्या डोंगरावर हा मोठा
उंच व अवघड किला आहे व त्या काळ-
च्या जुन्या वऱ्हाडाच्या सर्व भागावर त्या
चा धाक दारास असे. रामगड हा किला
गोदावरीच्या पलीकडे न्याच लांबीवर द-
क्षिणेस आहे. इमादशाही वंशाचा दुस-
रा राजा अलाउद्दीन झणून झाला. त्या-
च्या कारकीर्दीत माहुर व रामगड एकवे-
ळ त्याच्या सत्तेतून गेले होते व ते पुन्हां
त्याने हस्तगत करून घेतले. विजापुरच्या
राजाची व त्याची एकदा लढायी झाली.
नंतर त्या राजाच्या मुलीशी अलाउद्दीनाने
लग्न केले. अहमदनगरच्या निजामशाहा
नादशाहाच्या मुलखानांनी याने एकदां
चाल केली होती पण पराभव आणि अप-
्रतिष्ठा पावून माघारें यावे लागले. तेव्हां
निजामशाहाने याला पाथरी हा गाव स्वा-
धीन करून देण्याविषयी सांगितले, कार-
ण जरी तो वऱ्हाडच्या हद्दीत होता तरी
तेथे निजामशाहाचे पुरातन घर होते पण
अलाउद्दीनाने तो गाव देण्याचे नाकबूल के-
ल्यावरून निजामशाही बादशाहाने तो व-
ळजवरीने घेतला व थोड्याच काळाने व-
ऱ्हाडच्या बादशाहाने तो आपासून परत
घेतला. मग वऱ्हाडच्या व नगरच्या नाद-
शाहीची लढायी जुंपली तीत वऱ्हाडचा
ल्याचे पुष्कळ नुकसान झाले व पाथरी
आणि माहुर नगरकरांनीं साजपासून घे-
तले. मग वऱ्हाडच्या बादशाहाने गुजराथ-
चा सावेळचा बलाढ्य बादशाहा बाहादुर
शाहा यास आपल्या मदतीस बोलाविले,
याप्रमाणे तो आला व त्याने निजामशाहा-
चा बंदोबस्त केला, पण दक्षिणेंतील मु-
लखांची आपणास मोठी आवड दाखवि-
ली, सावरून उभय पक्षास झणजे नग-
रकरास व वऱ्हाडकरासही वाटले की.
ही पीडा दक्षिणेंतून लवकर जाईल तर
बरे होईल.

अला उद्दीनाच्या नंतर दर्या इमाद

शाहा व त्या नंतर बुऱ्हाण इमादशाहा हे
बादशाहा झाले. बुऱ्हाण गादीवर बसला
तेव्हां तो अगदी अल्पवयी मुलगा होता.
त्याचा वजीर तुफलखान याने सन १५६८
च्या सुमारास त्याला नरनाळे किल्ल्यांत
प्रतिबंधांत ठेविले आणि आपण बादशाहा
होऊन बसला. तो मोठा धीट व मह-
त्वाकांक्षी होता. त्याचे हे कृत्य पाहून
विजापुर व अहमदनगर येथील बादशाहा-
नीं एकत्र जमून सावर हल्ला केला. त्यांचा
असा ठराव झाला होता की, वऱ्हाडचा
मुलख हस्तगत करून घेऊन तो अहमद-
नगरच्या राज्यास जोडावा. याप्रमाणे ते
आले तेव्हां तुफलखानाने विजापुरकरास
लाच लुचपत देऊन तो आपले पक्षाचा
केला. त्यामुळे नगरचा बादशाहा परत
गेला, इतक्यांत तुफलखानाने त्याचे मुल-
खांत चाल केली झणून तो सन १५७९
त पुन्हा वऱ्हाडावर आला. व त्याने
तुफलखानास इलिचपुरांतून हुसकून काढून
जंगलांत पळवून लाविले, पुढे तुफल-
खानाने अकबर बादशाहास प्रार्थना केली.
सावरून अकबराने त्याच्या शत्रूस मनाईचे
पत्र पाठविले परंतु त्याने ते जुमानले
नाहीं. शेवटी तुफलखान नरनाळे कि-
ल्यांत असतां शत्रूने त्याला वेढा घातला.
तेव्हां त्याचे बहुतेक लोक त्याला सोडून
निघून गेले. फक्त १२ असामी साजवळ
राहिले. असे पाहून तटाच्या भिंती फो-
डून २८ लोक आंत शिरले आणि त्या थो-
ड्या लोकांवर त्यांनी मोठी धुमाळी केली;
त्या संधीत तुफलखान निसटून डोंगरा-
डोंगराने पळून चालला होता पण पाठ-
लाग करून त्याला पकडले आणि तो,
त्याचा मुलगा, व तुफलखानाने प्रतिबं-
धांत ठेविला होता तो अल्पवयी बुऱ्हाण
नादशाहा या सर्वास अहमदनगरच्या मि-
जामशाहा बादशाहाने ठार मारिले असें
झणतात.

या प्रमाणे ९० वर्षे सुमार वऱ्हाडची
नादशाही स्वतंत्र चालून तिचा असा
शेवट झाला. ब्राह्मणी राज्याच्या वेळी
जी वऱ्हाडच्या राज्याची हद्द होती ती इ-
मादशाही कारकीर्दीत राहिली नाहीं असें
दिसते. तसेच हे राजे लढायास दुर्बल
होते व सांजमध्ये एकादा विशेष प्रकारचा
कांहीं गुणही नव्हता असें दिसून येते. द-
क्षिणेकडील पाथरी त्यांनीं गमाविली व पूर्वे-
कडे वर्धा नदीच्या अलिकडील सपाट प्र-
देश जो ब्राह्मणी कारकीर्दीत वऱ्हाडाखा-
ली होता त्यांत चंद्रपूरच्या गोंड राजांचे
प्राबल्य झाले होते. याप्रमाणे इकडे कम-
ताई झाली तरी उत्तरेकडे खेळडा किल्ला
व त्या खालचा मुलख होता तो या स्वतंत्र
कारकीर्दीत वऱ्हाडाखाली अधिक आला
होता असें दिसते. या खेळड्याच्या डोंग-
राळ पट्टीकरितां हमेशा दक्षिणेचे व मा-
ळव्याचे राजे यांचे कलह होत असत. व
सन १५६५ च्या सुमारास मोगलांनीं मा-
ळव्याचे स्वातंत्र्य नष्ट केले तेव्हां खेळड्या-
चे संस्थान कायमचे वऱ्हाडाला जोडले
तथापि ऐन अकबरी ग्रंथ झाला त्या सुमा-
राला खेळडा सरकाराखालचा बराच मो-
ठा प्रदेश कित्येक स्वतंत्र जमींदारांच्या
हातांत होता असें समजते.

अहमदनगरच्या बादशाहाकडेही वऱ्हा-
ड प्रान्त फार दिवस ठिकला नाहीं. वा-
दशाहाचा भाऊ बुऱ्हाणशाहा बंड
करून दिल्लीस पळून गेला व तेथल्या
अकबर बादशाहाकडून आपल्या पाठव्या
करितां त्याने फौज मिळविली. तेव्हां
निजामशाहा बादशाहाने त्या खालून आले-
ल्या फौजेशी लढण्याकरितां नर्मदेवर
आपली फौज पाठविली परंतु अकबराच्या
सेनापतीने ती फौज वऱ्हाडांत नेली,
इलिचपुर आणि बाळापुर घेतले, तो देश
लुटला, आणि पाठीशी भय आले असें
पाहून परत उत्तरेकडे कूच केले. तथापि
हा समाप्तीचाच आरंभ समजावयाचा. पुढे
अहमदनगरच्या बादशाहाचा सूड उगाडि-
णाऱ्या लोकांकडून व दुसरे राजकीय गो-
ष्टीकडून फार धांदल झाली, निजामशाहा
नादशाहा आपले पुत्राविषयी फार दिकत
खोर होता आणि एक दिवस त्याने आप-
ले पुत्राला मोठी लाडी गोडी दाखवून
पलंगाने निजविले व शोप लागलीस पा-
हून त्याचे विछान्याला आग लाविली आ-
णि खोलीला बहेरून कुलूप लाविले. पर-
ंतु तो जागा होऊन त्या संकटांतून बचा-
वला. पुढे त्या गोष्टीचा सूड उगाडिण्यासा-
ठी त्याने आपले बापाला स्नानाचे जागीं
अधणाचे पाणी घालून भाजून ठार मारिले.
आणि आपण गादीवर बसला; नंतर त्या-
लाही त्याच्या बजिराने ठार मारिले. नंतर
बुगणशाहा पुन्हा मोगलांची मदत घेऊन
आला. तेव्हां अहमदनगरकरांचे तर्फे व-
ऱ्हाडांत जमालखान मेहेदनी कारभार चा-
लवित होता त्याने बुगणशाहावर वऱ्हाडची
फौज पाठविली परंतु ती फितून शत्रूप-
क्षास मिळाली. असे पाहून जमालखान
स्वतां शत्रूवर चाल करून गेला. मग त्या-
ची त्यांची रोहण खेड्याजवळ लढायी झा-
ली व तीत बुगणशाहाकडून जमालखान
ठार मारला गेला. मग बुगणशाहा अहम-
द नगरचे गादीवर बसला. व सन १५९४
त मरण पावला. तेव्हां मुलख संबंधी कल-
ह पुन्हा उपस्थित झाले ते पुढे कीर्तिमान
राणी चांदबीबी झाली तेव्हां मिटले. पण
या स्त्रीराज्यांतही शांतता राहून दंगे
धोपे मिटले नाहींत. दिल्लीहून अकबर
बादशाहाचा पुत्र मुराद हा अहमदनगरा-
समोर येऊन डेरे देऊन उतरला व त्या-
ने शहराला वेढा घातला. मग वऱ्हाडप्रांत
त्याचे स्वाधीन केला तेव्हां त्याने वेढा उ-
ठविला. येथपासून वऱ्हाडावर दक्षिण दे-
शच्या राजांची सत्ता होती ती नष्ट होऊ
न मोगलांची कारकीर्द सुरू झाली. त्या-
नीं माळवा, गुजराथ, आणि खानदेश या
पूर्वीच सर करून घेतले होते व सन
१६०७ च्या सुमारास अहमदनगरचेही
राज्य त्यांच्या हस्तगत झाले. आतां यांत
अमुक राज्य नष्ट झाले अथवा अमक्याचा
अमक्यांत समावेश झाला याजबद्दल
दुःख मानून कांहीं अर्थ नाहीं; कारण
ज्याला पराक्रम खालाच सत्ता हा न्याय
त्या कार्त्तिक प्रबलपणे वर्तत होता.

हे पत्र अकोले एथे खंडेराव बाळाजी
फडके यांचे वऱ्हाडसमाचार छा. छा. प्र.